

วารสาร มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

Udon Thani Rajabhat University
Journal of Humanities and Social Sciences

ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม พ.ศ. 2568 Vol.14 No.2 July – December 2025
ISSN 2286-7139

บทความวิจัย

- ศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการปัญหาผลกระทบภายนอก: กรณีศึกษา
แหล่งทำนาเกลือบ้านดุง อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี 1
พิมพ์นรี พระวิเศษ และ ธนวิทย์ บุตรอุดม
- การศึกษาแนวทางการพัฒนาคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมในศาลเยาวชนและครอบครัว 15
ราชภูมิ ดันดิธีระศักดิ์ และ อารณีย์ วิวัฒนาภรณ์
- อุปลักษณะเชิงมนทัศน์จากพืชสู่ร่างกาย: กระบวนการทางความหมายของคำประสม 35
แบบนาม-นาม ในภาษาไทย
วรลักษณ์ วีระยุทธ
- การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนภายใต้แนวคิดการจัดการแบบร่วมมือกัน : กรณีศึกษาล่องแพ 55
บ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร
วรเมธ ยอดบูน และ พิชราพร ฝ่ายทาน
- กลไกการบริหารจัดการศูนย์กิจกรรมตอนกลางวัน ด้วยชุมชนเป็นฐาน สำหรับผู้สูงอายุที่มียาได้น้อย: 75
กรณีศึกษาเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดและเทศบาลเมืองลาดสวาย
อรทัย พงษ์แก้ว, จิณพิชญ์สา สาธิยมาส, สัญชัย สันติเวส, วิรุจน์ สมโสภณ
และ ชุมเขต แสงวงเจริญ

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม พ.ศ. 2568

Udon Thani Rajabhat University

Journal of Humanities and Social Sciences

Vol.14 No.2 July – December 2025

ISSN 2286-7139

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม พ.ศ. 2568

วัตถุประสงค์

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี เป็นวารสารทางวิชาการของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี กำหนดออกปีละ 2 ฉบับ (มกราคม-มิถุนายน และ กรกฎาคม-ธันวาคม) มีวัตถุประสงค์เพื่อพิมพ์เผยแพร่ผลงานวิชาการทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ใน 6 สาขาวิชา ได้แก่ บริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ ภาษาศาสตร์ และนิติศาสตร์ ทั้งจากบุคลากรของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานีและผู้เขียนจากหน่วยงานภายนอก เพื่อเป็นการเผยแพร่และส่งเสริมการนำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ รวมทั้งเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ทางวิชาการระหว่างคณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย และบุคคลทั่วไป โดยบทความที่ได้รับการตีพิมพ์นั้น ล้วนผ่านการประเมิน คุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะศาสตร์

เจ้าของ

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

กำหนดการเผยแพร่

2 ฉบับต่อปี

ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน (กำหนดออกเดือนมิถุนายน)

ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม (กำหนดออกเดือนธันวาคม)

สถานที่ติดต่อ

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

64 ถ.ทหาร ต.หมากแข้ง อ.เมือง จ.อุดรธานี 41000

โทรศัพท์: 042-211040 ต่อ 1702

เว็บไซต์: <http://rdi.udru.ac.th>

เว็บไซต์: www.tci-thaijo.org/index.php/hsudru

อีเมล: hsjournal@udru.ac.th

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม พ.ศ. 2568

ที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คณิตรา ธัญสุนทรสกุล	อธิการบดี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาติชาย ม่วงปฐม	รองอธิการบดี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระยุทธ์ เฟื่องชัย	รองอธิการบดี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาวิตรี บุญมี	รองอธิการบดี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อิทธิพล สิงห์คำ	รองอธิการบดี
ดร.วิบูล เป็นสุข	รองอธิการบดี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ว่าที่ร้อยโท ดร.เกรียงไกร ชูระพันธ์	คณบดีคณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พนา ดุลยพัชร	คณบดีคณะวิทยาการจัดการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปณรัตน์ พิพิธกุล	คณบดีคณะครุศาสตร์

บรรณาธิการ

ดร.เอกราช ดีนาง	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
-----------------	---------------------------

กองบรรณาธิการผู้ทรงคุณวุฒิ

ศาสตราจารย์ ดร.วิรุณ ตั้งเจริญ	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ศาสตราจารย์ ดร.เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์	สถาบันอนาคตศึกษาเพื่อการพัฒนา
รองศาสตราจารย์ ดร.สุจินต์ สิมารักษ์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รองศาสตราจารย์ ดร.กัลปพฤกษ์ ผิวทองงาม	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ไทย สุรกิจบรร	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
รองศาสตราจารย์ ดร.สืบชาติ อันทะไชย	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
รองศาสตราจารย์ ดร.จุฬามาศ จันทร์ศรีสุคต	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
รองศาสตราจารย์ ดร.พิชญภา ยืนยาว	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม พ.ศ. 2568

คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review)

รองศาสตราจารย์ ดร.รัตนา จันทร์เทว	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รองศาสตราจารย์ ดร.สิทธิพงศ์ วัฒนานนท์สกุล	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
รองศาสตราจารย์ ดร.เศรษฐวัฒน์ โชควรรกุล	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
รองศาสตราจารย์ ดร.อรุณ ขยันหา	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
รองศาสตราจารย์รุ่งฤดี แผลงศรี	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
รองศาสตราจารย์นาวา วงษ์พรม	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
รองศาสตราจารย์ณัฏฐนันท์ สุวรรณวงศ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัทมา วัฒนพานิช	มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ละมัย ร่มเย็น	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรทิพย์ อนันตกุล	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กฤตวรรณ คำสม	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรณภา ภาจำปา	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กมลมาลย์ รักศรีอักษร	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุมาพร เคนศิลา	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภัทรา กลางประพันธ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรรถัย ปานเพชร	มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วัชร เชียงกุล	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตขอนแก่น
ดร.ยลดา ศรีเศรษฐ์	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสกลนคร
ดร.จิรพร จันลา	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
นางสาวอรณิชา ครองยุติ	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม พ.ศ. 2568

คณะกรรมการดำเนินงาน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยวดี ยาบุษดี	ประธานกรรมการ
รองศาสตราจารย์ณัฏฐนันท์ สุวรรณวงศ์	รองประธานกรรมการ
รองศาสตราจารย์ ดร.นภาพรพิทย์ เลิศปรีดากร	กรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กฤตวรรณ คำสม	กรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภูเบศร์ พิพิธหิรัญการ	กรรมการ
นางสาวรุ่งใจ แสงทอง	กรรมการ
นางสาวศิวพร ภูทองทอง	กรรมการ
นายธราดล ปราบภัย	กรรมการ
นางพิมพ์พรณ ศรีภูธร	กรรมการ
นายอภิเดช อภิพัฒน์ภาคูล	กรรมการ
นางสาวศศิตา พงศาวลี	กรรมการ
นางสาวนัชชา คำบุญมา	กรรมการ
นายธนวิษฐ์ ปัจจามาศย์	กรรมการ
นายรุ่งโรจน์ มีแก้ว	กรรมการและเลขานุการ
นางสาววณัฐพร แพงขวา	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะกรรมการตรวจสอบภาษาต่างประเทศ

รองศาสตราจารย์ ดร.นภาพรพิทย์ เลิศปรีดากร

พิสูจน์อักษร

ดร.ศิวพร ภูทองทอง

ออกแบบปก

นายสุริยา ชัยดำรงณ์

นางสาวศศิตา พงศาวลี

ข้อความที่ปรากฏในบทความแต่ละเรื่องในวารสารวิชาการเล่มนี้
ไม่ใช่ความคิดเห็นและความรับผิดชอบของคณะผู้จัดทำ บรรณาธิการ
กองบรรณาธิการ และมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
ซึ่งความรับผิดชอบด้านเนื้อหาและการตรวจร่างบทความ
แต่ละเรื่องเป็นของผู้เขียนแต่ละท่าน

บทบรรณาธิการ

การอ่านบทความทางวิชาการหรือบทความวิจัยเป็นกิจกรรมสำคัญจำเป็นสำหรับผู้ประกอบอาชีพในระดับวิชาชีพ (Profession) เช่น ครู นักบริหาร แพทย์ สถาปนิก วิศวกร เป็นต้น ซึ่งเป็นอาชีพที่ต้องกระทำด้วยปัญญา คือมีทฤษฎี หลักวิชาและงานวิจัยหนุนหลังรองรับการกระทำนั้นๆ จึงทำให้ผู้ประกอบอาชีพระดับนี้ต้องอ่านวารสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับงานที่ทำอยู่เป็นประจำ

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ได้ตระหนักในเรื่องนี้จึงพยายามคัดสรรบทความทางวิชาการ และบทความวิจัยที่มีคุณภาพ มาจัดพิมพ์เผยแพร่ต่อสาธารณชนโดยเฉพาะผู้ประกอบอาชีพที่เป็นวิชาชีพทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ได้ศึกษาเรียนรู้และนำไปใช้ในการประกอบอาชีพของตน อันเป็นเจตนารมณ์ที่สำคัญยิ่งของกองบรรณาธิการ

สำหรับวารสารฉบับนี้ประกอบด้วยบทความจำนวน 7 บทความ ซึ่งเป็นบทความวิชาการและบทความวิจัยที่มีเนื้อหาที่หลากหลาย เมื่อพิจารณาในเชิงเนื้อหาแล้วล้วนแต่มีประโยชน์ทั้งในเชิงวิชาการและการนำไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติแทบทั้งสิ้น

การดำเนินงานของวารสารมีอาจบรรลุเจตนารมณ์ได้หากไม่ได้รับความอนุเคราะห์และการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากหลายๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนของกองบรรณาธิการที่พิจารณาคัดเลือกบทความ รวมถึงผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาประเมินบทความอีกทั้งเสนอข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์เพื่อให้ได้บทความที่มีคุณภาพ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งคณะทำงานของวารสารที่มีความมุ่งมั่น ตั้งใจ ในการทำงานเพื่อให้วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ได้เผยแพร่ผลงานอย่างต่อเนื่อง มีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับทางวิชาการ

เอกราช ดีนาง

บรรณาธิการ

สารบัญ

หน้า

ศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการปัญหาผลกระทบภายนอก: กรณีศึกษาแหล่งทำนาเกลือบ้านดุง อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี <i>พิมพ์นรี พระวิเศษ และ ธนวิทย์ บุตรอุดม</i>	1
การศึกษาแนวทางการพัฒนาคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมในศาลเยาวชนและ ครอบครัว <i>ราชภูมิ ต้นตีสระศักดิ์ และ อารณีย์ วิวัฒนาภรณ์</i>	15
อุปลักษณะเชิงมนทัศน์จากพืชสู่ร่างกาย: กระบวนการทางความหมายของคำประสม แบบนาม-นาม ในภาษาไทย <i>วรลักษณ์ วีระยุทธ</i>	35
การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนภายใต้แนวคิดการจัดการแบบร่วมมือกัน : กรณีศึกษาล่องแพบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร <i>วรมะ ยอดบุ่น และ พัชรพร ฝ่ายทาน</i>	55
กลไกการบริหารจัดการศูนย์กิจกรรมตอนกลางวัน ด้วยชุมชนเป็นฐาน สำหรับผู้สูงอายุ ที่มีรายได้น้อย: กรณีศึกษาเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดและเทศบาลเมืองลาดสวาย <i>อรทัย พงษ์แก้ว, จินพิชญ์ชา สาธิมาส, สัญชัย สันติเวส, วิรุจน์ สมโสภณ และ ชุมเขต แสงเจริญ</i>	75
ภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านภาคใต้ในการใช้ตำรับยาที่มีกระท่อมเป็นส่วนประกอบ แก้อาการเลือดลม <i>จุฑามาศ บัญชาการ, คุณัญญา สมเพชร และ อรทัย เนียมสุวรรณ</i>	93
การพัฒนาทักษะการสื่อสารผ่านกระบวนการจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนอนุรักษ์ผ้าตีนจกโบราณโหล่งฮอด-ดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ <i>พิศาทิมพ์ จันทร์พรหม และ นิตยา เอกบาง</i>	109

ศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการปัญหาผลกระทบภายนอก:
กรณีศึกษาแหล่งทำนาเกลือบ้านดุง อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี
THE POTENTIAL OF LOCAL GOVERNMENT ORGANIZATIONS IN MANAGING
EXTERNALITIES: CASE STUDY OF BAN DUNG SALT FARMING AREA, BAN
DUNG DISTRICT, UDON THANI PROVINCE

พิมพ์นรี พระวิเศษ* และ ธนวิทย์ บุตรอุดม
Pimnaree Prawiset* and Thanawit Butrudom

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
Program in Public Administration, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Udon Thani Rajabhat University

Received: 15 May 2025

Revised: 19 June 2025

Accepted: 15 September 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการผลกระทบจากนาเกลือ 2) ศึกษาศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการปัญหาผลกระทบการทำนาเกลือ และ 3) เสนอแนะแนวทางสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการเพิ่มศักยภาพในการจัดการ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง จำนวน 5 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

ผลการวิจัยพบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทในการกำกับดูแลออกข้อบังคับและสื่อสารกับประชาชนเพื่อบรรเทาผลกระทบจากนาเกลือทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม ชุมชน และเศรษฐกิจ ศักยภาพขององค์กรสะท้อนผ่านความสามารถในการจัดทำข้อบังคับที่ครอบคลุมการดำเนินงานทั้งหมดของนาเกลือ กำหนดมาตรฐานการลดผลกระทบ และดำเนินการติดตามประเมินผลอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ ข้อเสนอแนะแนวทางเพื่อเพิ่มศักยภาพขององค์กร ได้แก่

* Corresponding author: พิมพ์นรี พระวิเศษ
Email: Phimnareeprawiset@gmail.com

พัฒนาเครือข่ายสื่อสารแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนส่งเสริมสมรรถนะของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น และการนำข้อมูลเชิงประจักษ์มาใช้ในการกำหนดนโยบายเชิงรุก

คำสำคัญ: ศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, การจัดการปัญหาผลกระทบภายนอก, แหล่งทำนาเกลือบ้านดุง อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

Abstract

This article aims to 1) study the role of local administrative organizations in managing impacts from salt farms, 2) study the potential of local administrative organizations in managing the problem of impacts from salt farming, and 3) propose guidelines for local administrative organizations in increasing their management potential. Qualitative research was used, with five purposive informants selected. Data were collected through structured interviews.

The research found that local administrative organizations play a key role in overseeing, issuing regulations, and communicating with the public to mitigate the impacts of salt farming on the environment, communities, and the economy. The organizations capacity is reflected in their ability to develop regulations that comprehensively govern all aspects of salt farming operations, establish standards for impact mitigation, and implement systematic monitoring and evaluation processes. In addition, the proposed recommendations for enhancing the capacity of local organizations include: developing participatory communication networks with communities, strengthening the competencies of local officials, and utilizing evidence-based data to inform proactive policy-making.

Keywords: Potential of local government organizations, Management of external impact problems, Ban Dung salt farming area, Ban Dung District, Udon Thani Province

บทนำ

การปกครองส่วนท้องถิ่นถือเป็นรากฐานสำคัญของระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบัน เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด แม้ว่ารัฐบาลกลางจะมีหน้าที่หลักในการบริหารประเทศเพื่อความผาสุกของประชาชน ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม แต่ด้วยข้อจำกัดหลายประการ ทำให้ไม่สามารถดูแลประชาชนได้อย่างทั่วถึงทุกพื้นที่ ปัญหาสำคัญที่รัฐบาลกลางต้องเผชิญ ได้แก่ ความล่าช้าในการดำเนินงาน ข้อจำกัดด้านงบประมาณ และการขาดแคลนบุคลากร ซึ่งส่งผลให้การตอบสนองความต้องการของแต่ละชุมชนเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นจึงเป็นแนวทางสำคัญในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว การปกครองท้องถิ่นเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง เช่น การตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างรวดเร็วและตรงจุด การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย และสอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่ โดยการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจบริหารจัดการทรัพยากรในพื้นที่ของตนเอง (ปิณฑิต นอขุนทด, 2564) นอกจากนี้ยังเป็นการพัฒนาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่ซึ่งช่วยพัฒนาเป็นไปอย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพมากขึ้นที่มีอยู่ในพื้นที่นั้นๆ

อุตสาหกรรมทำเกลือสินเธาว์ในจังหวัดอุดรธานี สกลนคร และหนองคาย ได้ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมหลายประการ เช่น น้ำเค็มรั่วไหลสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ ทำให้แหล่งน้ำไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ ดินเค็มแพร่กระจายประชาชนได้ร้องเรียนไปยังหน่วยงานราชการเพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านี้ สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 9 ซึ่งมีหน้าที่กำกับดูแลและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ได้จัดตั้งคณะทำงานขึ้นเพื่อศึกษาติดตามปัญหาและการแก้ไขผลกระทบจากกิจการเกลือสินเธาว์ (สมพงษ์ บุญเฟื่อง, 2564) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ผลิตเกลือ การจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้ประกอบการ บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการกำกับดูแล และการดำเนินการแก้ไขปัญหาของภาครัฐ

ประชาชนในอำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำนาเกลือและนาข้าวเป็นหลัก แต่รายได้ยังไม่มั่นคง ทำให้ภาครัฐต้องเข้ามาช่วยเหลืออยู่เสมอ นอกจากนี้ยังมีปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวนาเกลือและชาวนาข้าวในเรื่องการจัดสรรพื้นที่ประกอบอาชีพ รวมถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมจากการผลิตเกลือที่ต้องเร่งแก้ไข เช่น น้ำเค็มที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาด้านเกษตรกรรม และการขาดแคลนแหล่งน้ำในอนาคตการละลายของเกลือหินโดยวัฏจักรของน้ำบาดาลทำให้เกิดโพรงใต้พื้นดิน เกลือหินในพื้นที่จึงมีทั้งประโยชน์และโทษ

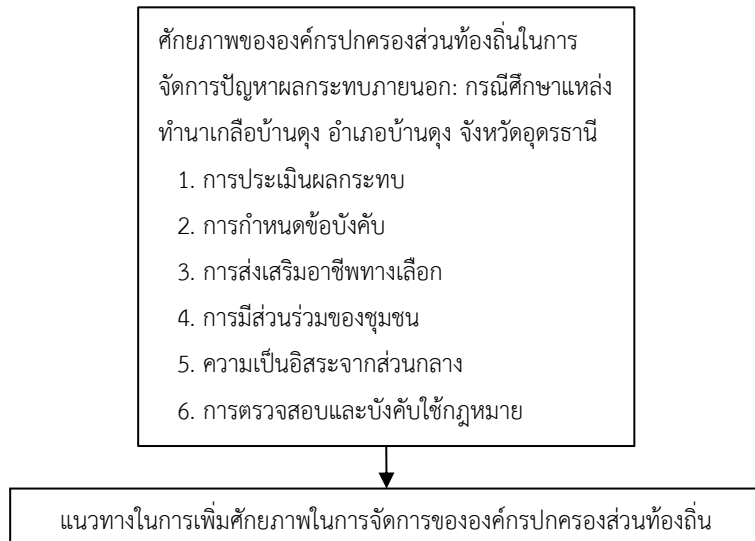
(สำนักประชาสัมพันธ์เขต 1 จังหวัดขอนแก่น, 2567) ทุกภาคส่วนมีแนวทางส่งเสริมนวัตกรรมจากอาชีพนาเกลือ เช่น การแปรรูปผลิตภัณฑ์เกลือ การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวคาชะโนด

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญของผู้ได้รับผลกระทบจากการทำนาเกลือ โดยปัญหาที่ชุมชนต้องเผชิญในการทำนาเกลือมีหลายประการ นอกจากนี้ พื้นที่ที่ผู้วิจัยเลือกศึกษายังเป็นพื้นที่ที่มีผลกระทบต่องานด้านที่ควรต้องปรับปรุงแก้ไข ดังนั้น ผู้วิจัยจึงศึกษาแนวทางการจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการปัญหาผลกระทบภายนอกกว่ามีศักยภาพด้านใดบ้างที่ส่งผลให้การจัดการปัญหาผลกระทบภายนอกประสบความสำเร็จ (พิมพ์นรี พระวิเศษ และ ธนวิทย์ บุตรอุดม, 2567: 664-665) ผู้วิจัยยังศึกษาศักยภาพของแหล่งนาเกลือว่ามีด้านใดบ้างที่ส่งผลให้การจัดการปัญหาผลกระทบภายนอกประสบความสำเร็จ สามารถวางแผนและดำเนินการแก้ไขปัญหาผลกระทบจากการทำนาเกลือได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังเป็นการเสริมสร้างความเข้าใจในศักยภาพและข้อจำกัดของแหล่งนาเกลือ ซึ่งจะเป็ประโยชน์ในการจัดการทรัพยากรในอนาคต เพื่อให้การแก้ไขปัญหาผลกระทบจากการทำนาเกลือเป็นไปอย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ผลการศึกษาที่ได้มานำมาเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเกษตรกรผู้ทำนาเกลือในการปรับปรุงแก้ไขปัญหาหรือเป็นแนวทางในการพัฒนาด้านเกษตรกรรมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการผลกระทบจากนาเกลือ
2. เพื่อศึกษาศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการปัญหาผลกระทบการทำนาเกลือ
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการเพิ่มศักยภาพในการจัดการ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีขั้นตอนและกระบวนการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการปัญหาผลกระทบการทำนาเกลือ

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้บริหารขององค์การบริหารส่วนตำบล และผู้นำชุมชนหรือปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งเป็นผู้ที่มีศักยภาพในการบริหารจัดการและการพัฒนาเพื่อให้ได้มาซึ่งประสบการณ์ในอดีต ทศนคติ และข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นของสภาพปัญหาผลกระทบในอดีตที่สามารถให้ท้องถิ่นประเมินผลกระทบในการจัดการ รวมจำนวนทั้งสิ้น 5 คน ด้วยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ด้วยการรวบรวม วิเคราะห์เอกสาร การศึกษาแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์ไว้ก่อนล่วงหน้า

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ได้กำหนดไว้และนัดสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ จัดทำหนังสือขอความอนุเคราะห์เข้าเก็บรวบรวมข้อมูล จากนั้นติดต่อประสานงานกับผู้ให้ข้อมูล นัดหมายวัน เวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

โดยใช้วิธีจำแนกประเด็น จัดระบบข้อมูล จากนั้นดำเนินการประมวลผลข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อกำหนดแนวทางในการจัดการปัญหาผลกระทบภายนอก ให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น โดยเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาด้วยการพรรณนา

จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

บทความวิจัยนี้ เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง ศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการปัญหาผลกระทบภายนอก: กรณีศึกษาแหล่งทำนาเกลือบ้านดุง อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี โดยได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี เลขที่รับรอง อว. 0622.7/371 (เลขที่ยื่น จย.มน182/2567)

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยเสนอผลการวิจัยในลักษณะสรุปภาพรวมและรายด้านที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพแยกตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย สามารถสรุปได้ดังนี้

1. บทบาทและศักยภาพในการจัดการปัญหาผลกระทบด้านการประเมินผลกระทบ คือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเริ่มต้นด้วยการทำความเข้าใจแนวคิดเรื่องความยั่งยืน การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลกระทบและการเฝ้าระวังผลกระทบที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งสำคัญ รวมถึงสร้างความเข้าใจและความร่วมมือที่ดีระหว่างทุกฝ่าย จะช่วยให้การดำเนินงานมีทิศทางที่ชัดเจนและมีประสิทธิภาพมากขึ้น การระบุผู้ที่ได้รับผลกระทบจากผลกระทบที่เกิดขึ้นและมีส่วนร่วมกับประชาชนในทุกขั้นตอนของการประเมินผลกระทบเป็นสิ่งสำคัญ รวมถึงสร้างความเข้าใจและความร่วมมือที่ดีระหว่างทุกฝ่ายทั้งท้องถิ่นและประชาชน เจ้าหน้าที่ที่ต้องมีความละเอียดรอบคอบและครอบคลุมในส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การจัดทำแผนประเมินผลกระทบเป็นไปอย่างถูกต้องและเป็นธรรม รวมถึงการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับเทคนิคการประเมินผลกระทบจะช่วยเพิ่มความสามารถในการดำเนินงาน โดยระบุแนวทาง

การลดผลกระทบ การป้องกันปัญหา และการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งสำคัญ เช่น วิธีการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมที่ถูกทำลาย การจัดการทรัพยากรน้ำ และการป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

2. บทบาทและศักยภาพในการจัดการปัญหาผลกระทบด้านการกำหนดข้อบังคับ คือ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควรออกข้อบังคับที่กำหนดมาตรฐานในการทำนาเกลือและวิธีการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ชุมชน และเศรษฐกิจ ข้อบังคับควรครอบคลุมการดำเนินงานทั้งหมดของนาเกลือ เช่น การควบคุมการใช้น้ำ การจัดการน้ำเสีย ต้องระบุปัจจัยเสี่ยงที่มีอยู่ในปัจจุบันและคาดการณ์ความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต กำหนดมาตรการและบทลงโทษที่เข้มงวดและเหมาะสมสำหรับผู้ประกอบการที่ฝ่าฝืนกฎระเบียบ ศึกษาและประเมินความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น ต้องระบุปัจจัยเสี่ยงที่มีอยู่ในปัจจุบันและคาดการณ์ความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต กำหนดมาตรการและบทลงโทษที่เข้มงวดและเหมาะสมสำหรับผู้ประกอบการที่ฝ่าฝืนกฎระเบียบ

3. บทบาทและศักยภาพในการจัดการปัญหาผลกระทบด้านการส่งเสริมอาชีพทางเลือก คือ การสำรวจและศึกษาศักยภาพของทรัพยากรและผลิตภัณฑ์ในชุมชนเป็นขั้นตอนแรกที่สำคัญเพื่อระบุอาชีพที่เหมาะสมและสามารถพัฒนาได้ในท้องถิ่น การทำความเข้าใจทรัพยากรที่มีอยู่จะช่วยให้สามารถวางแผนการพัฒนาอาชีพทางเลือกได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาทักษะในอาชีพทางเลือก เช่น การส่งเสริมการปลูกพืชที่ไม่ใช้สารเคมีและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การทำเกษตรอินทรีย์ การเลี้ยงสัตว์ และการท่องเที่ยวเชิงระบบนิเวศ จะช่วยให้ชาวบ้านมีทางเลือกในการประกอบอาชีพที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม จัดทำหลักสูตรการฝึกอบรมอาชีพทางเลือกที่หลากหลาย ครอบคลุมอาชีพเกษตร อาหาร และการท่องเที่ยวเชิงระบบนิเวศ จะช่วยให้ชาวบ้านมีความรู้และทักษะที่จำเป็นในการประกอบอาชีพใหม่

4. บทบาทและศักยภาพในการจัดการปัญหาผลกระทบด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ การจัดตั้งกลุ่มหรือคณะกรรมการชุมชนที่ประกอบด้วยตัวแทนจากชุมชน เจ้าหน้าที่ และหน่วยงานท้องถิ่น จะช่วยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการวางแผนการจัดการปัญหา การมีส่วนร่วมนี้จะช่วยให้การดำเนินงานมีความโปร่งใสและได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย เปิดโอกาสให้ชุมชนได้แสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจจัดการปัญหาเป็นสิ่งสำคัญ การจัดประชุมชุมชนเป็นประจำเพื่อรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากประชาชน จะช่วยให้เข้าใจปัญหาและความต้องการในพื้นที่อย่างแท้จริง ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการ

รายงานปัญหาและข้อบกพร่องในการบังคับใช้กฎหมาย รวมถึงการจัดตั้งช่องทางการร้องเรียนที่เข้าถึงง่าย จะช่วยให้การจัดการปัญหาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมการจัดกิจกรรมที่สร้างความสามัคคีและการมีส่วนร่วมของประชาชนเกี่ยวกับการรักษาสิ่งแวดล้อม จะช่วยสร้างความตระหนักรู้และความร่วมมือในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

5. บทบาทและศักยภาพในการจัดการปัญหาผลกระทบด้านความเป็นอิสระจากส่วนกลาง คือ การทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและการรับผิดชอบร่วมกันเป็นสิ่งสำคัญ การมีส่วนร่วมของชุมชนจะช่วยให้การตัดสินใจและการวางแผนการจัดการปัญหามีความครอบคลุมและได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย การมีส่วนร่วมของชุมชนจะช่วยให้การตัดสินใจและการวางแผนการจัดการปัญหามีความครอบคลุมและได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย ผลักดันการออกกฎหมายและนโยบายที่สนับสนุนการกระจายอำนาจให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้มีอำนาจในการตัดสินใจและจัดการปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง พัฒนาทักษะและความรู้ของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นให้สามารถจัดการปัญหาได้ด้วยตนเองในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม การบริหารจัดการ การวางแผน การพัฒนาชุมชน และการมีส่วนร่วมของชุมชน จะช่วยให้เจ้าหน้าที่ที่มีความพร้อมในการจัดการปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ

6. บทบาทและศักยภาพในการจัดการปัญหาผลกระทบด้านการตรวจสอบและบังคับใช้กฎหมาย คือ การกำหนดมาตรฐานและข้อบังคับที่ชัดเจนเกี่ยวกับการทำนาเกลือ เช่น มาตรการป้องกันการแพร่กระจายของเกลือและการจัดการน้ำเสีย จะช่วยลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ใช้มาตรการลงโทษทางปกครองและทางอาญาอย่างเด็ดขาดและเข้มงวดกับผู้ละเมิดกฎหมาย จะช่วยสร้างผลตกค้างและป้องกันการกระทำผิดซ้ำ ปรับปรุงข้อบัญญัติให้สอดคล้องกับกฎหมายและมาตรฐานระดับชาติ เช่น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2518 หากฝ่าฝืนจนก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมรุนแรงจะเพิกถอนการอนุญาตและดำเนินการให้มีการระงับการผลิตเกลือในท้องที่ดังกล่าว การตรวจสอบที่เข้มงวดจะช่วยยับยั้งและป้องกันการกระทำที่ไม่ถูกต้อง การจัดให้มีการตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงานจากหน่วยงานภายนอก เช่น หน่วยงานตรวจสอบจากรัฐบาลกลางหรือหน่วยงานอิสระ จะช่วยให้การดำเนินงานมีความโปร่งใสและได้รับการตรวจสอบอย่างเป็นธรรม

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง ศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการปัญหาผลกระทบภายนอก: กรณีศึกษาแหล่งทำนาเกลือบ้านดุง อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ด้านการประเมินผลกระทบ พบว่า การทำนาเกลือมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชนในหลายด้าน เช่น การเสื่อมสภาพของดิน และผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน การจัดการปัญหาเหล่านี้จึงต้องการการวางแผนและการดำเนินการที่มีประสิทธิภาพจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อผู้คนและสิ่งแวดล้อมโดยการให้ความรู้และการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่และประชาชนเกี่ยวกับเทคนิคการประเมินผลกระทบ การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลและการเฝ้าระวังผลกระทบที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งสำคัญ ครอบคลุมรวมถึงสร้างความเข้าใจและความร่วมมือที่ดีระหว่างทุกฝ่าย และการป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ กนกกุล เพชรอุทัย (2564) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ กรณีศึกษา โครงการพัฒนาท่าเทียบเรือแหลมฉบัง ระยะที่ 3 พบว่า พื้นที่โครงการตั้งอยู่ในพื้นที่เศรษฐกิจและศูนย์กลางความหลากหลายชีวภาพทางทะเล ในส่วนของกฎหมายยังมีช่องว่างในทางปฏิบัติทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าวไม่สามารถบรรลุเจตนารมณ์ที่แท้จริง นอกจากนี้ประชาชนยังมีอุปสรรคในการได้รับข้อมูล ซึ่งอาจไม่เพียงพอต่อกระบวนการตัดสินใจ เนื่องจากข้อมูลที่โครงการนำเสนอแก่ประชาชนเป็นข้อมูลด้านเดียว ในส่วนของรายงานวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ พบว่าแนวทางในการพัฒนาการมีส่วนร่วมฯ ของโครงการให้ประสบความสำเร็จ คือ ภาครัฐควรมีความโปร่งใสในการดำเนินงาน รับฟังความคิดเห็นของประชาชน ตั้งแต่เริ่มกระบวนการเพื่อให้ทราบความต้องการของคนในพื้นที่รับฟังข้อมูลทั้งด้านบวกและลบอย่างไม่มีอคติ

2. ด้านการกำหนดข้อบังคับ พบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรออกข้อบังคับที่กำหนดมาตรฐานในการทำนาเกลือ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามหลักการที่ยั่งยืนและลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ชุมชน และเศรษฐกิจ การศึกษาและประเมินความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นเป็นสิ่งสำคัญ จะช่วยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถวางแผนและดำเนินการป้องกันปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมนี้จะสร้างความเข้าใจและความร่วมมือที่ดีระหว่างทุกฝ่ายทั้งท้องถิ่นและประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สุทธินันท์ สุวรรณวิจิตร

และบุญเรือง เตชะวิวัฒน์กุล (2564) การกระจายอำนาจการปกครอง พบว่าการกระจายอำนาจเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองและการบริหารที่สำคัญของรัฐ ซึ่งเป็นเป้าหมายในการทำให้ท้องถิ่นสามารถปกครองตนเองได้โดยลดการรวมศูนย์อำนาจ และเพิ่มการบริการสาธารณะ การถ่ายโอนอำนาจและกลไกต่าง ๆ ไปยังท้องถิ่นมีเป้าหมายในการเสริมสร้างบทบาทของประชาชนในการตัดสินใจและการบริหารท้องถิ่นตามหลักการประชาธิปไตย เพื่อส่งเสริมการพัฒนาทั้งเศรษฐกิจ สังคม การกระจายอำนาจนี้ช่วยแก้ไขตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ด้านการส่งเสริมอาชีพทางเลือก พบว่า การสำรวจและศึกษาศักยภาพของทรัพยากรและผลิตภัณฑ์ในชุมชนเป็นขั้นตอนแรกที่สำคัญ เพื่อระบุอาชีพที่เหมาะสมและสามารถพัฒนาได้ในท้องถิ่น มีทักษะในอาชีพทางเลือกจะช่วยเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพใหม่และสร้างรายได้ที่ยั่งยืน เช่น การปลูกพืช การจัดการการท่องเที่ยวเชิงระบบนิเวศ และการตลาดผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นการจัดทำหลักสูตรการฝึกอบรมอาชีพทางเลือกที่หลากหลาย ครอบคลุมอาชีพเกษตร การจัดหาทรัพยากรที่จำเป็น เช่น ปุ๋ยอินทรีย์ หรืออุปกรณ์การเกษตร เพื่อช่วยให้ชาวบ้านสามารถเริ่มต้นอาชีพใหม่ได้อย่างราบรื่น มีความรู้และทักษะที่จำเป็นในการประกอบอาชีพใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ เกศกุล สระกวี (2564) ผลกระทบทางสังคม (Social Impact Assessment: SIA) โครงการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีชุมชนในเขตพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยว ผลการศึกษาพบว่า ผลกระทบทางสังคมจากโครงการเกิดขึ้น 3 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านสังคม ได้แก่ (1) ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนดีขึ้น (2) สมาชิกชุมชนได้พัฒนาทักษะต่อการบริหารธุรกิจการท่องเที่ยวมากขึ้น 2) ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ชุมชน วิสาหกิจชุมชนและธุรกิจภาคเอกชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยวในท้องถิ่น และ 3) ด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า ชุมชนได้ดูแลและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมากขึ้นทำให้เกิดมูลค่าจากการใช้ประโยชน์ให้แก่สังคมเพิ่มขึ้น และช่วยสร้างระบบนิเวศที่ยั่งยืน สอดคล้องกับแนวทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

4. ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า การจัดตั้งกลุ่มหรือคณะกรรมการชุมชนที่ประกอบด้วยตัวแทนจากชุมชน เจ้าหน้าที่ และหน่วยงานท้องถิ่น จะช่วยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการวางแผนการจัดการปัญหา เสนอแนะจากประชาชนจะช่วยให้เข้าใจปัญหาและความต้องการในพื้นที่อย่างแท้จริง โดยการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการรายงานปัญหาและข้อบกพร่องในการบังคับใช้กฎหมาย รวมถึงการจัดตั้งช่องทางการร้องเรียน

ที่เข้าถึงง่าย ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ธัญญพัทธ์ ภูริพิณันท์ (2565) การกระจายอำนาจกับการพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทย การกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้มีบทบาทอำนาจหน้าที่ที่กว้างขวางและเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วม การพัฒนาท้องถิ่นโดยการให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนได้ปกครองตนเอง ก็จะมีผลสำคัญอย่างมากต่อการสร้างความเข้มแข็งของระบอบประชาธิปไตยในประเทศนั้นๆ โดยชุมชนเป็นคนกำหนดเองว่า ในการจะพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นของตนเองจะไปในทิศทางไหน เพื่อการกระจายอำนาจสู่องค์กรบริหารท้องถิ่นให้เกิดการพัฒนาอย่างแท้จริง

5. ด้านความเป็นอิสระจากส่วนกลาง พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนจะช่วยให้การตัดสินใจและการวางแผนการจัดการปัญหาที่มีความครอบคลุมและได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย การพัฒนาทักษะและความรู้ของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นให้สามารถจัดการปัญหาได้ด้วยตนเองในการบริหารจัดการ การวางแผน การพัฒนาชุมชน การทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนจะช่วยสร้างความร่วมมือและความเข้าใจที่ดีระหว่างทุกฝ่าย เพื่อให้มีอำนาจในการตัดสินใจและจัดการปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สุทธินันท์ สุวรรณวิจิตร และบุญเรือง เตชะวิวัฒน์กุล (2564) การกระจายอำนาจการปกครอง การกระจายอำนาจเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองและการบริหารเป็นเป้าหมายสำคัญของรัฐในการกระจายอำนาจจากส่วนกลางให้กับท้องถิ่น และครอบคลุมรวมถึงกระจายอำนาจการบริหารและการตัดสินใจให้กับหน่วยการปกครองท้องถิ่น ซึ่งเป็นองค์กรที่มีสิทธิตามกฎหมาย โดยประชาชนมีส่วนร่วมภายใต้หลักการปกครองตนเองในการพัฒนาทั้งทาง สังคม เศรษฐกิจและการเมืองในพื้นที่ การแก้ไขข้อจำกัดในมิติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการรวมศูนย์อำนาจลักษณะขององค์กรแบบระบบราชการที่ใหญ่โต ที่ไม่สามารถขับเคลื่อนการพัฒนาและบริการสาธารณะเพื่อตอบสนองความต้องการหรือความคาดหวังของประชาชนภายในประเทศได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ กระจายอำนาจจากทางรัฐบาลสภาพปัญหาในแต่ละท้องถิ่น ที่อยู่นอกศูนย์กลางย่อมส่งผลให้เกิดข้อดีและข้อเสีย

6. ด้านการตรวจสอบและบังคับใช้กฎหมาย พบว่า การกำหนดมาตรฐานและข้อบังคับที่ชัดเจนเกี่ยวกับการทำนาเกลือ เช่น มาตรการป้องกันการแพร่กระจายของเกลือและการจัดการน้ำเสีย จะช่วยลดผลกระทบต่องuestแวดล้อม ข้อบังคับที่ชัดเจนจะช่วยให้ผู้ประกอบการมีแนวทางที่ชัดเจนในการปฏิบัติตามและลดความเสี่ยงในการละเมิดกฎหมาย การใช้มาตรการ

ลงโทษทางปกครองและทางอาญาอย่างเด็ดขาดและเข้มงวดกับผู้ละเมิดกฎหมาย หากมีการฝ่าฝืนจนก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมรุนแรง การเพิกถอนการอนุญาตและการระงับการผลิตเกลือในท้องที่ดังกล่าวจะเป็นมาตรการที่เหมาะสม มีส่วนร่วมของชุมชนในการรายงานปัญหา และการตรวจสอบจะช่วยให้การดำเนินงานมีความโปร่งใสและได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ริชกี สารี (2565) การพัฒนารูปแบบการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพประชาชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในอนาคต ผลการศึกษาพบว่า การจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพประชาชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เหมาะสม มีรูปแบบในการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมและการประเมินคุณภาพระบบบริการอนามัยสิ่งแวดล้อมที่ดี ได้แก่ การรองรับภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติ การจัดการเหตุรำคาญ การจัดการกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ การประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ (Health Impact Assessment : HIA) และการบังคับใช้กฎหมายมีความสำคัญต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่อย่างยิ่ง การจัดการคุณภาพน้ำบริโภค และการจัดการขยะมูลฝอยที่ควรสนับสนุนส่งเสริม พัฒนาศักยภาพองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกแห่งให้มีการพัฒนาระบบการจัดการที่ และส่งเสริมการรองรับภาวะฉุกเฉินและภัย ปัจจัยคุกคามสุขภาพ และผลกระทบจากการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อไม่ให้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพประชาชนในพื้นที่โดยอาศัยความรู้ด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม แต่ที่สำคัญที่สุดในการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อม คือการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง เพื่อมิให้เกิดมลพิษ เหตุรำคาญในชุมชน และไม่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพประชาชนในพื้นที่

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการปัญหาผลกระทบภายนอก ไปสู่การปฏิบัติให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมาย ดังนี้

1.1 สร้างช่องทางการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพจัดประชุมและอบรมให้ความรู้แก่ประชาชนในพื้นที่เกี่ยวกับผลกระทบจากการทำนาเกลือ ทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ เพื่อให้ทุกภาคส่วนตระหนักถึงความสำคัญและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น

1.2 จัดตั้งระบบติดตามการดำเนินงานและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อปรับปรุงแนวทางการจัดการให้เหมาะสมและทันเหตุการณ์

1.3 สร้างช่องทางให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการดำเนินการ ฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ เพื่อให้การจัดการปัญหาในแนวทางที่ครอบคลุมและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ศึกษาเกี่ยวกับผลลัพธ์ในระยะยาวของมาตรการการจัดการผลกระทบที่มีอยู่เพื่อพัฒนาและปรับปรุงแนวทางการดำเนินงานให้ดียิ่งขึ้น

2.2 ศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยที่ช่วยลดผลกระทบหรือเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการปัญหาในแต่ละพื้นที่

2.3 วิเคราะห์ความต้องการในการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้สามารถจัดการผลกระทบได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กนกกุล เพชรอุทัย. (2564). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ กรณีศึกษาโครงการพัฒนาท่าเทียบเรือแหลมฉบัง ระยะที่ 3. **ศิลปศาสตร์ปริทัศน์**, 16(1), 178-188.

เกตุกุล สระแก้ว. (2564). ผลกระทบทางสังคม (Social Impact Assessment: SIA) ของโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีชุมชนในเขตพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยว. **วารสารพัฒนศาสตร์**, 4(2), 129-183.

ธัญญพัทธ์ ภูริพิณสนันท์. (2565). การกระจายอำนาจเพื่อการยกระดับประชาธิปไตยและเสริมสร้างความเป็นธรรม. สืบค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2567, จาก https://jsi.rsu.ac.th/Article/Article_jsi-V1N1_30-57.pdf

ปิ่นนัท นอขุนทด. (2564). ปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอขามสะแกแสง จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิศวกรรมโยธา สำนักวิชาวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.

- พิมพ์นรี พระวิเศษ และ ธนวิทย์ บุตรอุดม. (2567). การศึกษาแนวทางการจัดการผลกระทบภายนอกจากนาเกลือ กรณีศึกษาอำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี. การนำเสนอผลงานวิชาการบัณฑิตศึกษาระดับนานาชาติ ครั้งที่ 1 และระดับชาติ ครั้งที่ 17: (น. 663-676).
- ริชกี สารีระ. (2565). การพัฒนารูปแบบการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพประชาชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในอนาคต. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.
- สุทธินันท์ สุวรรณวิจิตร และ บุญเรือง เตชะวิวัฒน์กุล. (2564). การกระจายอำนาจการปกครอง. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 8(5), 123-134.
- สมพงษ์ บุญเฟื่อง. (2564). การติดตามปัญหาและแก้ไขปัญหามลพิษต่อสิ่งแวดล้อมจากการประกอบกิจการเกลือสินเธาว์. ข่าวสารสิ่งแวดล้อมภาคที่ 9, 1(1), 3.
- สำนักประชาสัมพันธ์เขต 1 จังหวัดขอนแก่น. (2567). ชาวนาเกลือ อ.บ้านดุง จ.อุดรธานี เตรียมเปลี่ยนอาชีพพลิกผืนนาเลี้ยงปลากระพงขาย หลังมีผู้เลี้ยงปลาในพื้นที่น้ำกร่อยจนประสบผลสำเร็จ. สืบค้นเมื่อ 25 พฤษภาคม 2567, จาก https://ewt.prd.go.th/ewt/region1/ewt_news.php?nid=46133&filename=index_kk.

การศึกษาแนวทางการพัฒนาคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมในศาลเยาวชน และครอบครัว

DEVELOPING THE GUIDELINE OF THE OPERATION OF PSYCHOSOCIAL COUNSELING CLINIC IN JUVENILE AND FAMILY COURT

ราชภูมิ ดันติธีระศักดิ์* และ อารณีย์ วิวัฒนาภรณ์

Ratchapoom Tantitheerasak* and Aranee ViVatthanaporn

คณะอาชญาวิทยาและการบริหารงานยุติธรรม มหาวิทยาลัยรังสิต

Faculty of Criminology and Justice Administration, Rangsit University

Received: 19 October 2025

Revised: 15 December 2025

Accepted: 16 December 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคการดำเนินงานของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมและเสนอแนวทางการพัฒนาคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมในศาลเยาวชนและครอบครัวให้มีประสิทธิภาพ โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกจากบุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานคลินิกฯ โดยตรงและเครือข่ายเป็นผู้ให้ข้อมูล จำนวน 10 คน และการสนทนากลุ่มกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในเชิงนโยบายและการบริหารงานด้านคลินิกฯ จำนวน 5 คน รวมทั้งสิ้น 15 คน

ผลการวิจัย พบว่า ปัญหาอุปสรรคการดำเนินงานในการดำเนินการคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมในศาลเยาวชนและครอบครัว ได้แก่ 1) ด้านงบประมาณในการดำเนินการคลินิกฯ 2) การทำงานที่ซ้ำซ้อนของคลินิกฯ กับศูนย์ให้คำปรึกษาแนะนำและประสานการประชุมเพื่อแก้ไข บำบัด ฟื้นฟู เด็ก เยาวชนและครอบครัวของศาลเยาวชนและครอบครัว 3) ด้านความรู้ความเข้าใจของบุคลากรเกี่ยวกับคลินิกฯ 4) ด้านการสื่อสารกันระหว่างหน่วยงานภายในและภายนอก และแนวทางการพัฒนาคลินิกฯ ให้มีประสิทธิภาพ ได้แก่ 1) แนวคิดการรวมศูนย์ให้คำปรึกษาแนะนำ กับคลินิกฯ 2) แนวทางการให้คลินิกฯ มีการทำงานเฉพาะทางในรูปแบบ ONE STOP SERVICE หรือการทำงานกับเครือข่ายทางสังคมด้วยวิชาชีพสังคมสงเคราะห์

* Corresponding author: ราชภูมิ ดันติธีระศักดิ์

Email: ratchapoom.tan@gmail.com

3) การขยายงานคลินิกฯ ด้วยการพัฒนาด้านเครือข่ายทางสังคม 5) การจัดประชุมหรืออบรมเกี่ยวกับการดำเนินงานคลินิกฯ 6) การให้คลินิกฯ บรรจุอยู่ในโครงสร้างของศาลเยาวชนและครอบครัวหรือกำหนดในรูปแบบของนโยบาย 7) ด้านงบประมาณการดำเนินงานคลินิกฯ การส่งเสริมให้สำนักงานศาลยุติธรรมจัดสรรงบประมาณการดำเนินงานคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม 8) การเสริมการทำงานของคลินิกฯ ด้วยเครือข่าย

คำสำคัญ: คลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม, ศาลเยาวชนและครอบครัว, ปัญหาอุปสรรคการดำเนินงาน, แนวทางการพัฒนา

Abstract

This research aims to examine the obstacles encountered by stakeholders in operating Psychosocial Counseling Clinic within the Juvenile and Family Court, as well as to propose strategies for enhancing their effectiveness. A qualitative research methodology was employed, utilizing in-depth interviews and focus group discussions with a total of 15 participants.

The study found that the challenges and obstacles faced by stakeholders in operating Psychosocial Counseling Clinic include: 1) insufficient funding for clinic operations, 2) overlapping responsibilities and functions between the Psychosocial Counseling Clinic and the Consultation, Guidance, and Coordination Center within the Juvenile and Family Court, 3) lack of knowledge and understanding among personnel regarding the clinics, and 4) ineffective communication and coordination. Furthermore, strategies for enhancing the effectiveness of the Psychosocial Counseling Clinics' integrated service model include: 1) merging the Consultation, Guidance, and Coordination Center with the Psychosocial Counseling Clinics to improve efficiency, 2) adopting a specialized service approach through a one-stop service model or a collaborative network approach, 3) strengthening collaborations with social networks, 4) enhancing operational efficiency, 5) providing training and workshops on clinic operations, 6) integrating the clinics into the official structure or establishing them as a

formal policy, 7) encouraging the Office of the Judiciary to allocate a dedicated budget for clinic operations, and 8) promoting the integration of Psychosocial Counseling Clinic with social networks to further improve work efficiency.

Keywords: Psychosocial Counseling Clinic, Juvenile and Family Court, Obstacles in operating, Developing the guideline Psychosocial Counseling Clinic

บทนำ

คลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมในระบบศาล เป็นคลินิกที่ให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา โดยมีเป้าหมายระยะสั้น เพื่อแก้ไขปัญหาในระยะวิกฤติ จัดการกับภาวะความตึงเครียด ด้านอารมณ์ จิตใจ แสวงหาทางเลือกที่ดีที่สุดในการแก้ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ ลดการหนีคดีหรือหนีประกันระหว่างดำเนินคดีและมีเป้าหมายระยะยาว เพื่อให้ผู้รับคำปรึกษามีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางบวก มีการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้นและไม่ก่อคดีซ้ำ มีวัตถุประสงค์ในการให้คำปรึกษาแนะนำ แก้ไข บำบัด พื้นฟูแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยระหว่างการประกันตัวทั้งในชั้นสอบสวน ชั้นพิจารณาคดี และหลังศาลชั้นต้นมีคำพิพากษาแล้ว โดยมุ่งเน้นให้คำปรึกษาบำบัดฟื้นฟูสภาพจิตใจ ภายใต้การกำกับดูแลศาลในคดีอาชญากรรมคดีความรุนแรงในครอบครัว คดีความผิดเกี่ยวกับเพศหรือคดีที่มีโทษไม่ร้ายแรง ปัจจุบันศาลเยาวชนและครอบครัวทั่วราชอาณาจักรได้ดำเนินงานคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมแล้ว แต่การทำงานไม่มีแนวปฏิบัติงานในรูปแบบที่ชัดเจน เนื่องจากศาลเยาวชนและครอบครัวเป็นศาลชำนาญพิเศษที่มีรายละเอียดการทำงานที่แตกต่างจากศาลจังหวัดและศาลแขวง อีกทั้งคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมยังมีความใกล้เคียงกับศูนย์ให้คำปรึกษาแนะนำและประสานการประชุมเพื่อแก้ไข บำบัด พื้นฟู เด็ก เยาวชนและครอบครัวที่มีอยู่เดิม ก่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนกันในเรื่องของบริบทของผู้ให้คำปรึกษากับเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมรวมถึงบุคลากรที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ผู้บริหารที่มีวาระการโยกย้ายในระยะเวลาอันสั้น ส่งผลให้กระบวนการทำงานของศูนย์ให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมมีทิศทางที่ไม่ต่อเนื่องชัดเจนและมีแนวโน้มจะส่งผลกระทบต่อทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงาน จากกรณีดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยมุ่งเน้นสนใจศึกษาการดำเนินงานของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมในศาลเยาวชนและครอบครัว จากผู้ปฏิบัติงานคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

ในเชิงนโยบายและการบริหารงานด้านคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมเพื่อค้นหาปัญหาอุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการทำงาน ทั้งนี้ เป็นการศึกษาเพื่อใช้ข้อมูลในการหาแนวทางการพัฒนาคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมในศาลเยาวชนและครอบครัวให้มีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคการดำเนินงานของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมในศาลเยาวชนและครอบครัว
2. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมในศาลเยาวชนและครอบครัวให้มีประสิทธิภาพ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้เป็น การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ภายใต้กรอบของวัตถุประสงค์ โดยคัดเลือกผู้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์แบบเจาะจงและการสนทนากลุ่ม เพื่อนำไปพัฒนาคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมในศาลเยาวชนและครอบครัว

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้เหมาะสมกับการตอบคำถามและตรงต่อวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยการศึกษาในครั้งนี้มีผู้ให้ข้อมูลที่เป็นเป้าหมาย จำนวน 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) บุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานคลินิกให้คำปรึกษาโดยตรงและเครือข่ายซึ่งทำการศึกษาโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จำนวน 10 คน 2) ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในเชิงนโยบายและการบริหารงานด้านคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม ซึ่งจะทำการศึกษาโดยการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 5 คน

1.1 เกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล

1.1.1 กลุ่มบุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมในศาลเยาวชนและครอบครัวและเครือข่าย ได้แก่ บุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมในศาลเยาวชนและครอบครัวและต้องมีการประสบการณ์ให้คำปรึกษาแนะนำหรือมีการทำงานเกี่ยวข้องกับคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิต

สังคมอย่างน้อย 1 ปี และเป็นบุคลากรในศาลเยาวชนและครอบครัวที่ดำเนินการคลินิกให้คำปรึกษาจิตสังคมตั้งแต่ 2 ปีขึ้นไปและสังกัดสำนักงานอธิบดีผู้พิพากษภาค 1 ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกศาลเยาวชนและครอบครัวที่ตรงตามเกณฑ์ดังกล่าวเพื่อมาทำการศึกษารวม 3 ศาล ประกอบด้วย ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดปทุมธานี ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดอ่างทอง และศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดสิงห์บุรี โดยมี 1) ผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัว 3 จังหวัดที่ผ่านเกณฑ์ดังกล่าว จังหวัดละ 1 ท่าน 2) ผู้พิพากษาสมทบศาลเยาวชนและครอบครัว 3 จังหวัดที่ผ่านเกณฑ์ ได้แก่ จังหวัดละ 1 ท่าน 3) เจ้าหน้าที่ นักจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม 3 จังหวัดที่ผ่านเกณฑ์ ได้แก่ เจ้าหน้าที่ นักจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดปทุมธานี จังหวัดละ 1 ท่าน 4) แพทย์จากสถาบันบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดแห่งชาติบรมราชชนนี (สบยช.) เป็นบุคลากรในเครือข่ายทาง สังคมที่ทำงานร่วมกับคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมของศาลเยาวชนและครอบครัว ไม่น้อยกว่า 1 ปี โดยต้องเป็นจิตแพทย์เด็กและวัยรุ่น ซึ่งตามเงื่อนไขดังกล่าวข้างต้นมีบุคลากรที่เข้าตามเกณฑ์จำนวน 1 คน 5) ผู้ปกครองของเด็กหรือเยาวชนที่เข้าสู่กระบวนการของคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมของในศาลเยาวชนและครอบครัวที่ดำเนินการคลินิกให้คำปรึกษาจิตสังคมตั้งแต่ 2 ปีขึ้นไป และสังกัดสำนักงานอธิบดีผู้พิพากษภาค 1 ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกศาลเยาวชนและครอบครัวที่ตรงตามเกณฑ์ดังกล่าวเพื่อมาทำการศึกษา 3 ศาล ประกอบด้วย ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดปทุมธานี ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดอ่างทอง และศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดสิงห์บุรี ที่สิ้นสุดคดีภายในปี พ.ศ. 2567 และมีอายุมากกว่า 18 ปีขึ้นไป จำนวน 3 คน จากฐานข้อมูลสถิติสิ้นสุดการรับบริการของผู้เข้ารับบริการคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมประจำปี พ.ศ. 2567 โดยการตรวจสอบจากประวัติเข้ารับคำปรึกษาเพื่อให้เหมาะสมกับการตอบคำถามและตรงต่อวัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.1.2 กลุ่มผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในเชิงนโยบายและการบริหารงานด้านคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมซึ่งจะทำการศึกษาโดยการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 2 กลุ่มย่อย โดยผู้ให้ข้อมูลกลุ่มนี้ได้คัดเลือกมาจากผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ กลุ่มย่อยที่ 1 ผู้บริหารของสำนักงานศาลยุติธรรมที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารเชิงนโยบายกับคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมของศาลไม่น้อยกว่า 1 ปี จำนวน 2 คน กลุ่มย่อยที่ 2 ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลหรือผู้อำนวยการสำนักงานประจำศาลเยาวชนและครอบครัวที่ดำเนินการคลินิก

ให้คำปรึกษาจิตสังคมตั้งแต่ 2 ปีขึ้นไป และสังกัดสำนักงานอธิบดีผู้พิพากษามา 1 ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกศาลเยาวชนและครอบครัวที่ตรงตามเกณฑ์ดังกล่าวเพื่อมาทำการศึกษา 3 ศาล ประกอบด้วย ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดปทุมธานี ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดอ่างทอง และศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดสิงห์บุรี โดยเป็นผู้มีประสบการณ์บริหารคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมไม่น้อยกว่า 1 ปี โดยมีบุคลากรที่ผ่านเกณฑ์ดังกล่าว ได้แก่ ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลหรือผู้อำนวยการสำนักงานประจำศาลเยาวชนและครอบครัว 3 จังหวัด จังหวัดละ 1 ท่าน ผู้วิจัยใช้วิธีการการสุ่ม

1.2 เกณฑ์การคัดออกผู้ให้ข้อมูล

1.2.1 กลุ่มบุคลากรที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานคลินิกให้คำปรึกษาของศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดปทุมธานี ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดอ่างทอง และศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดสิงห์บุรีโดยตรงและเครือข่าย ได้แก่ ผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัว ผู้พิพากษาสมทบศาลเยาวชนและครอบครัว เจ้าหน้าที่นักจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมและบุคลากรในเครือข่ายทางสังคมที่ทำงานร่วมกับคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม หรือบุคลากรที่มีประสบการณ์ให้คำปรึกษาแนะนำหรือมีการทำงานเกี่ยวข้องกับคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมไม่ถึง 1 ปี

1.2.2 กลุ่มผู้ที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในเชิงนโยบายและการบริหารงานด้านคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมซึ่งจะทำการศึกษาโดยการสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยผู้ให้ข้อมูลกลุ่มนี้ได้คัดเลือกมาจากผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้บริหารของสำนักงานศาลยุติธรรมที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลหรือผู้อำนวยการสำนักงานประจำศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดปทุมธานี อ่างทอง และสิงห์บุรี หรือผู้บริหารของสำนักงานศาลยุติธรรมที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารเชิงนโยบายกับคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมของศาลน้อยกว่า 1 ปี หรือผู้มีประสบการณ์บริหารคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมไม่น้อยกว่า 1 ปี

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสัมภาษณ์ ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยมีแนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลเป็นรายบุคคลกับบุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานคลินิกให้คำปรึกษาโดยตรงและเครือข่ายไปและการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Focus Group) กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในเชิงนโยบาย

และการบริหารงานด้านคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมโดยแบ่งเป็นการสนทนา 2 กลุ่มย่อย ได้แก่ กลุ่มย่อยที่ 1 ผู้บริหารของสำนักงานศาลยุติธรรมที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม กลุ่มย่อยที่ 2 ผู้พิพากษาหัวหน้าหรือผู้อำนวยการสำนักงานประจำศาลเยาวชนและครอบครัว มีประเด็นการสนทนากลุ่มโดยโครงสร้างหรือประเด็นการสัมภาษณ์เหมือนกับการสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคลเพื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกัน โดยการวิจัยนี้ดำเนินการตามหลักจริยธรรมการวิจัยในคน โดยได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน สำนักงานจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยรังสิต ตามใบรับรองเลขที่ COA.NO. RSUERB2024-161 ลงวันที่ 17 กันยายน พ.ศ.2567

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการเก็บและรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยจะดำเนินการทำหนังสืออนุญาตในการเก็บข้อมูลไปยังบุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดนี้ได้ใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

สัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) โดยจะดำเนินการทำหนังสืออนุญาต พร้อมแบบสัมภาษณ์ซึ่งเป็นการแจ้งชื่อเรื่อง วัตถุประสงค์ของการวิจัย พร้อมทั้งวันนัด เวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์ ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะเดินทางไปทำการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง โดยการเก็บข้อมูลจะใช้วิธีการจดบันทึกขณะสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมประเด็นในแบบสัมภาษณ์ ภายในระยะเวลา 1-2 ชั่วโมง หากขณะทำการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างอาจรู้สึกอึดอัดกับบางคำถาม หรืออาจรู้สึกไม่สบายใจอยู่บ้างกับบางคำถาม กลุ่มตัวอย่างมีสิทธิ์ที่จะไม่ตอบคำถามเหล่านั้นได้ ซึ่งจะไม่มีผลกระทบใด ๆ แก่กลุ่มตัวอย่างเหล่านี้

การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้วิจัยเป็นผู้จัดดำเนินการสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยจะดำเนินการทำหนังสือขออนุญาตไปยังกลุ่มผู้เป้าหมาย โดยทำการแจ้งชื่อเรื่อง วัตถุประสงค์ของการวิจัยพร้อมทั้งวันนัด เวลาและสถานที่ในการเข้าร่วมประชุม นำส่งประเด็นประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อส่งให้รับทราบก่อนเดินทางเข้าร่วมประชุมล่วงหน้าอย่างน้อย 1 สัปดาห์ โดยการเก็บข้อมูลจะใช้วิธีการจดบันทึกและบันทึกเสียงขณะสนทนากลุ่มให้ครอบคลุมประเด็น ภายในระยะเวลา 1-2 ชั่วโมง โดยก่อนการประชุมจะแจ้งให้กลุ่มทราบว่ามีการบันทึกเสียงร่วมด้วย หากไม่ยินยอมในการบันทึกเสียง ผู้วิจัยจะทำการร้องขอและจะใช้วิธีการจดบันทึกแทน

4. การการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการประมวลผลและวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อกำหนดหัวข้อ/กลุ่มหัวข้อแนวคิดสำคัญ (Topic/Category) และแบบแผนแนวคิดสำคัญอันเป็นแก่นสารของการวิจัย (Pattern/Themes)

สรุปผลการวิจัย

1. ส่วนที่ 1 เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคการดำเนินงานของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมในศาลเยาวชนและครอบครัว จากผลการศึกษาพบว่ามี 4 ปัจจัยปัญหาอุปสรรค ได้แก่

ข้อที่ 1 ด้านงบประมาณในการดำเนินการคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมด้วยคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมฯ ไม่ได้รับจัดสรรงบประมาณจากสำนักงานศาลยุติธรรม แต่เป็นงบที่ได้มาจากทำข้อตกลงร่วมกันระหว่างสำนักงานศาลยุติธรรมและสำนักงาน ป.ป.ส. โดยมีระยะเวลาดำเนินการทั้งหมด 3 ปี และข้อตกลงจะสิ้นสุดในปีงบประมาณ พ.ศ. 2569 ซึ่งตลอดระยะเวลาที่ผ่านมางบประมาณที่จัดสรรให้แต่ละปีนั้นมีระยะการจัดสรรเงินให้ที่สม่ำเสมอ ทำให้การทำงานของคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมนั้นไม่ต่อเนื่องเท่าที่ควร และส่งผลต่ออัตราการลาออกของนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ประจำคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมที่มากขึ้นด้วย

ข้อที่ 2 การทำงานที่ซ้ำซ้อนของคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมในศาลเยาวชนและครอบครัวผู้วิจัยจึงได้จัดทำตารางเปรียบเทียบการดำเนินการระหว่างคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมกับศูนย์ให้คำปรึกษาแนะนำและประสานการประชุมเพื่อแก้ไข บำบัด ฟื้นฟู เด็ก เยาวชนและครอบครัวของศาลเยาวชนและครอบครัว ตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ตารางเปรียบเทียบการดำเนินการระหว่างคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมกับ ศูนย์ให้คำปรึกษาแนะนำและประสานการประชุมเพื่อแก้ไข บำบัด พื้นฟู เด็ก เยาวชนและครอบครัวของศาลเยาวชนและครอบครัว

ประเด็นเปรียบเทียบ	คลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม	ศูนย์ให้คำปรึกษาแนะนำและประสาน การประชุมเพื่อแก้ไข บำบัด พื้นฟูเด็ก เยาวชนและครอบครัว
ความคล้ายคลึง		
1. ผู้รับบริการ	เด็กและเยาวชนที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมศาลเยาวชนและครอบครัว ในชั้นก่อนฟ้อง กรณีประกันตัว ชั้นหลังฟ้อง กรณีศาลมีคำสั่งให้ใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา ตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 90 และมาตรการพิเศษแทนการพิพากษาคดี มาตรา 132	เด็กและเยาวชนที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมศาลเยาวชนและครอบครัว ในชั้นก่อนฟ้อง กรณีประกันตัว ชั้นหลังฟ้อง กรณีศาลมีคำสั่งให้ใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา ตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 90 และมาตรการพิเศษแทนการพิพากษาคดี มาตรา 132
2. รูปแบบการให้คำปรึกษา	ใช้การให้คำปรึกษาแนะนำพื้นฐานทางจิตวิทยา	ใช้การให้คำปรึกษาแนะนำพื้นฐานทางจิตวิทยา
3. เครือข่ายช่วยเหลือทางสังคม	หน่วยงานช่วยเหลือทางสังคมภายในจังหวัดทั้งภาครัฐและเอกชน	หน่วยงานช่วยเหลือทางสังคมภายในจังหวัดทั้งภาครัฐและเอกชน
4. ผู้ให้คำปรึกษาแนะนำ	ผู้พิพากษาสมทบ นักจิตวิทยานักสังคมสงเคราะห์	ผู้พิพากษาสมทบ นักจิตวิทยานักสังคมสงเคราะห์
ความแตกต่าง		
1. ประเภทคดีที่นำเข้าสู่กระบวนการรับคำปรึกษา	ประเภทคดีที่สามารถเข้ารับคำปรึกษาในคลินิกด้านจิตสังคม ได้แก่ คดีที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดให้โทษ คดีที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในครอบครัวและคดีอื่น ๆ ที่ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลเยาวชนและครอบครัวหรือผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนเห็นสมควรให้เข้ารับคำปรึกษาในคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม	ประเภทคดีที่สามารถเข้ารับคำปรึกษา ศูนย์ให้คำปรึกษาแนะนำและประสานการประชุมเพื่อแก้ไข บำบัด พื้นฟูเด็ก เยาวชนและครอบครัว ได้แก่ คดีทุกประเภทที่ศาลมีคำสั่งให้เข้ารับปรึกษาในศูนย์ให้คำปรึกษาแนะนำและประสานการประชุมเพื่อแก้ไข บำบัด พื้นฟูเด็ก เยาวชนและครอบครัว

ตารางที่ 1 ตารางเปรียบเทียบการดำเนินการระหว่างคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมกับศูนย์ให้คำปรึกษาแนะนำและประสานการประชุมเพื่อแก้ไข บำบัด พื้นฟู เด็ก เยาวชนและครอบครัวของศาลเยาวชนและครอบครัว (ต่อ)

ประเด็นเปรียบเทียบ	คลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม	ศูนย์ให้คำปรึกษาแนะนำและประสานการประชุมเพื่อแก้ไข บำบัด พื้นฟู เด็ก เยาวชนและครอบครัว
ความแตกต่าง		
2. งบประมาณ	งบประมาณมาจากการทำบันทึกข้อตกลงว่าด้วยความร่วมมือเพื่อดำเนินงานให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยคดีอาชญากรรมในระบบศาล	งบประมาณมาจากสำนักงานศาลยุติธรรม
3. ตำแหน่งงาน	ตำแหน่งนักจิตวิทยาและ/หรือนักสังคมสงเคราะห์ ระดับลูกจ้างโครงการ	ตำแหน่งนักจิตวิทยา ระดับข้าราชการ

จากตารางที่ 1 เมื่อพิจารณาข้อมูลข้างต้นพบว่า การดำเนินการฯ มีความคล้ายคลึงกันมากทั้งในด้านผู้รับบริการ รูปแบบการให้คำปรึกษา เครือข่ายช่วยเหลือทางสังคมและผู้ให้คำปรึกษาที่มอบหมายให้ผู้พิพากษาสมทบ นักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ปฏิบัติหน้าที่ การลดความซ้ำซ้อนจำเป็นต้องมีการปรับโครงสร้างการทำงานให้มีความแตกต่างกัน

ข้อที่ 3 ด้านความรู้ความเข้าใจของบุคลากร ด้วยคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมเริ่มเข้ามามีบทบาทในศาลเยาวชนและครอบครัวในระยะเวลาไม่นาน ถือว่าเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่การสร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ด้านการดำเนินงานคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมและความรู้ทางจิตวิทยาและสังคมสงเคราะห์ เพื่อคุณภาพการให้บริการและทัศนคติที่ดีในการปฏิบัติงานในคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม

ข้อที่ 4 ปัญหาและอุปสรรคด้านการสื่อสารกันระหว่างหน่วยงานภายในและภายนอก คือ การที่ทุกวันนี้การประสานร่วมกันเรื่องการส่งต่อทั้งในองค์กรและเครือข่ายค่อนข้างมีปัญหา บางส่วนอาจเพราะการส่งต่อข้อมูลที่ไม่ดี สารที่ส่งไปไม่ตรงกับกลุ่มผู้รับข้อมูลหรือข้อมูลที่ให้มากเกินไปส่งผลต่อการรับรู้ด้วยเช่นกันเป็นเรื่องเฉพาะบุคคลการเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสารและประสานงานในปัจจุบัน

2. ส่วนที่ 2 เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมในศาลเยาวชนและครอบครัวให้มีประสิทธิภาพ จากผลการศึกษามีรายละเอียดดังนี้

ข้อที่ 1 แนวคิดการรวมศูนย์ให้คำปรึกษาแนะนำและประสานการประชุมเพื่อแก้ไข บำบัด ฟื้นฟูเด็ก เยาวชนและครอบครัวของศาลเยาวชนและครอบครัวกับคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม เพื่อลดภาระที่ซ้ำซ้อนด้านกระบวนการและเอกสารออกไป ผู้วิจัยจึงได้จัดทำตารางเปรียบเทียบข้อดีข้อเสียในการร่วมคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมกับศูนย์ให้คำปรึกษาแนะนำและประสานการประชุมเพื่อแก้ไข บำบัด ฟื้นฟู เด็ก เยาวชนและครอบครัว ของศาลเยาวชนและครอบครัว ตามตารางที่ 2 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ตารางเปรียบเทียบข้อดีข้อเสียในการร่วมคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมกับศูนย์ให้คำปรึกษาแนะนำและประสานการประชุมเพื่อแก้ไข บำบัด ฟื้นฟู เด็ก เยาวชนและครอบครัวของศาลเยาวชนและครอบครัว

ประเด็นเปรียบเทียบ	ข้อดี	ข้อเสีย
1. ด้านบุคลากร	ได้บุคลากรทางด้านจิตวิทยาหรือสังคมสงเคราะห์เข้ามาปฏิบัติงานเพิ่มขึ้น	บุคลากรด้านจิตวิทยาและสังคมสงเคราะห์มีแนวโน้มขาดความชัดเจนในการทำงานของตนเอง
2. ด้านงบประมาณ	ได้นางบประมาณส่วนที่ได้มาจากคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมมาสนับสนุนส่งเสริมในด้านต่าง ๆ เช่น โครงการแก้ไข บำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชน การทำสื่อให้ความรู้ เป็นต้น	ต้องมีการของบประมาณใหม่ โดยต้องคำนึงถึงระเบียบเบิกจ่ายต่าง ๆ ให้เหมาะสม เพราะงบประมาณที่ได้รับมาจาก 2 แหล่ง
3. ด้านการบริหารงาน	กระบวนการทำงานไม่ซ้ำซ้อนและมีแนวปฏิบัติเป็นแนวเดียวกันลดความสับสนแก่ผู้ปฏิบัติงาน	ในการดำเนินการทำงานจำเป็นต้องมีคำนิยามวัตถุประสงค์ ทั้ง 2 ศูนย์ ซึ่งอาจทำให้การทำงานผิดพลาดได้

จากตารางที่ 2 เมื่อพิจารณาข้อมูลข้างต้นพบว่า การร่วม 2 หน่วยงานจะช่วยลดภาระงานที่ซ้ำซ้อนและส่งเสริมงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นจากงบประมาณที่ได้รับจากคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม แต่ต้องคำนึงถึงความเป็นไปได้ในเรื่องของวัตถุประสงค์ในการจัดสรรงบประมาณคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมมีความสอดคล้องตามข้อบันทึกข้อตกลงสามารถหรือไม่

ข้อที่ 2 แนวทางการให้คลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม มีการทำงานในรูปแบบเฉพาะทางที่มีความแตกต่างจากศูนย์ให้คำปรึกษาแนะนำและประสานการประชุม เพื่อแก้ไข บำบัด พื้นฟูเด็ก เยาวชน และครอบครัว ในรูปแบบบริการเบ็ดเสร็จ ณ จุดเดียวหรือการทำงานกับเครือข่ายทางสังคมด้วยวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ เพื่อทำงานประสานกับศูนย์ให้คำปรึกษาแนะนำ ผู้วิจัยจึงได้จัดทำตารางเปรียบเทียบข้อดีข้อเสียในการแยกคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมกับศูนย์ให้คำปรึกษาแนะนำ ในรูปแบบบริการเบ็ดเสร็จ ณ จุดเดียวหรือการทำงานกับเครือข่ายทางสังคมฯ ตามตารางที่ 3 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3 ตารางเปรียบเทียบข้อดีข้อเสียในการแยกคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมกับศูนย์ให้คำปรึกษาแนะนำและประสานการประชุมเพื่อแก้ไข บำบัด พื้นฟู เด็ก เยาวชนและครอบครัวของศาลเยาวชนและครอบครัว

ประเด็นเปรียบเทียบ	ข้อดี	ข้อเสีย
1. ด้านบุคลากร	บุคลากรด้านจิตวิทยาและสังคมสงเคราะห์ในแต่ละศูนย์มีความชัดเจนในการทำงานของตนเอง	บุคลากรด้านจิตวิทยาและสังคมสงเคราะห์จำเป็นต้องมีความรู้และความเชี่ยวชาญในการทำงานรอบด้าน และมีประสิทธิภาพการทำงานที่ใกล้เคียงกัน
2. ด้านงบประมาณ	สามารถบริหารจัดการได้ด้วยตัวเอง และตรงตามวัตถุประสงค์ของแต่ละศูนย์	มีแนวโน้มที่จะไม่สามารถเบิกจ่ายงบประมาณบางอย่างได้ ส่งผลให้การทำงานโครงการบางครั้งไม่ต่อเนื่องหรือไม่สามารถปฏิบัติได้เลย
3. ด้านการบริหารงาน	กระบวนการทำงานแยกออกจากกันชัดเจน	กระบวนการทำงานมีความซ้ำซ้อนกันในรายละเอียด เช่น การให้คำปรึกษา โครงการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนและการประสานเครือข่าย

จากตารางที่ 3 เมื่อพิจารณาข้อมูลข้างต้นพบว่า การแยก 2 หน่วยงาน จะช่วยให้การทำงานมีความชัดเจนและตรงตามวัตถุประสงค์ของการจัดสรรงบประมาณคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม การปรับให้คลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมไปในรูปแบบบริการเบ็ดเสร็จ ณ จุดเดียวหรือการทำงานกับเครือข่ายทางสังคมด้วยวิชาชีพสังคมสงเคราะห์เพื่อทำงานประสานกับศูนย์ให้คำปรึกษาแนะนำ ต้องคำนึงในหลายด้าน อาทิ รวมถึงงบประมาณเบิกจ่ายที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และหลีกเลี่ยงกระบวนการซ้ำซ้อนกัน ฯลฯ

ข้อที่ 3 การขยายงานคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมด้วยการพัฒนาด้านเครือข่ายทางสังคม เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาด้านความต้องการมากกว่าเรื่องจิตใจ อาทิ การศึกษา อาชีพ เป็นต้น ซึ่งจะทำให้เด็กและเยาวชนดังกล่าวได้รับการแก้ไขปัญหาดังกล่าวตามความต้องการที่แท้จริง มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่สำนักงานศาลยุติธรรมจะสร้างเครือข่ายทางสังคม เพื่อช่วยแก้ไข บำบัด พื้นฟูเด็กและเยาวชนอย่างรอบด้านมากขึ้น ในรูปแบบของบันทึกข้อตกลง (MOU) ร่วมกันระหว่างองค์กรหรือเครือข่ายทางสังคม

ข้อที่ 4 การเพิ่มประสิทธิภาพการบริการของคลินิกคำปรึกษาด้านจิตสังคม มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ศาลเยาวชนและครอบครัวต้องดำเนินการคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม ปัญหาอุปสรรคหลัก คือ จากด้านโครงสร้างการบริหารไม่ชัดเจน ความไม่มั่นคงแน่นอนของงบประมาณ ซึ่งทั้งหมดส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการทำงาน

ข้อที่ 5 การจัดประชุมหรืออบรมเกี่ยวกับการดำเนินงานคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมในระบบศาล ให้แก่ บุคลากรฝ่ายตุลาการ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน เพื่อสร้างความรู้และความเข้าใจในการทำงานคลินิกให้คำปรึกษาคลินิกจิตสังคม นำไปสู่แนวโน้ม การปรับเปลี่ยนทัศนคติที่ดีและปฏิบัติด้วยความเข้าใจมากขึ้น

ข้อที่ 6 การให้คลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมบรรจุอยู่ในโครงสร้างของศาลเยาวชนและครอบครัวหรือกำหนดในรูปแบบของนโยบาย เพื่อเป็นการกำหนดว่าศูนย์ให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมเป็นภารกิจของศาลและมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ให้ชัดเจนมากขึ้น

ข้อที่ 7 ด้านงบประมาณการดำเนินงานคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมการส่งเสริมให้สำนักงานศาลยุติธรรมจัดสรรงบประมาณการดำเนินงานคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมเพื่อความสม่ำเสมอในเรื่องงบประมาณ ในปัจจุบันมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่สำนักงานยุติธรรมให้ความสำคัญในรูปแบบเครือข่ายกับสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดที่จัดสรรงบประมาณ ซึ่งปัจจุบันกระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกันของยังไม่มีเพียงพอ เพราะไม่มีกิจกรรมร่วมกันในเชิงปฏิสัมพันธ์ แต่เน้นไปในเรื่องการงบประมาณแลกเปลี่ยนกับปริมาณของผู้รับบริการเป็นส่วนใหญ่

แนวทางที่ 8 การเสริมการทำงานของคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมด้วยเครือข่าย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนนั้น สำนักงานศาลยุติธรรมต้องมีการสื่อสารคงที่ชัดเจนกับเครือข่ายทางสังคม ในเรื่องวัตถุประสงค์และมีการประสานหน่วยงานที่มีวัตถุประสงค์เดียวกัน โดยการประสานงานถึงรูปแบบความร่วมมือ มีการทำงานจะออกมา

ในรูปแบบ Collaboration รวมถึงการวางกฎกติกาที่ชัดเจนจากทุกฝ่าย ควรมุ่งเน้นการสื่อสารว่าเป็นการประสานและร่วมมือจากผู้บริหารในรูปแบบนโยบายก็จะช่วยให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และข้อมูลที่ส่งจะมีความสำคัญเพราะถือเป็นหนึ่งในสิ่งที่เจ้าหน้าที่รับสารพึงรับมาปฏิบัติต่อไป

อภิปรายผล

ส่วนที่ 1 ปัญหาอุปสรรคการดำเนินงานของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมในศาลเยาวชนและครอบครัว

ข้อที่ 1 ปัญหาและอุปสรรคด้านงบประมาณในการดำเนินการคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม งบประมาณที่จัดสรรให้เป็นรายปีนั้น มีระยะการจัดสรรเงินไม่สม่ำเสมอ จากปัญหาข้างต้นแสดงให้เห็นในปัญหาเรื่องประสิทธิภาพในการทำงาน อ้างถึง ธนภรณ์ พรรณราย (2565) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากรองค์กรบริหารส่วนจังหวัดสงขลา โดยการศึกษาพบว่า การที่องค์กรมีงบประมาณและรูปแบบการบริหารที่มั่นคงชัดเจน จะส่งผลต่อประสิทธิภาพที่ดีในเรื่องของแรงจูงใจและความมั่นคงในการปฏิบัติงานให้ประสิทธิภาพการทำงานที่ดีขึ้นด้วย

ข้อที่ 2 การทำงานที่ซ้ำซ้อนของคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมในศาลเยาวชนและครอบครัว คลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมยังไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างของศาลเยาวชนและครอบครัวปัจจุบันนี้และความไม่ชัดเจนของการดำเนินงาน ซึ่งแตกต่างจากศูนย์ให้คำปรึกษาแนะนำและประสานการประชุมเพื่อแก้ไข บำบัด ฟื้นฟู เด็ก เยาวชนและครอบครัวของศาลเยาวชนและครอบครัวที่มีอยู่เดิม ที่มีความชัดเจนและครอบคลุมการทำงานทั้งหมดของศาลเยาวชนและครอบครัวอยู่แล้ว ซึ่งภารกิจทั้ง 2 ศูนย์มีความคล้ายคลึงกันมาก อ้างถึง ธนภรณ์ พรรณราย (2565) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากรองค์กรบริหารส่วนจังหวัดสงขลา พบว่า ปัจจัยภายในองค์กรมีผู้รับผิดชอบและรูปแบบการดำเนินการที่ชัดเจนจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่คลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมผู้รับผิดชอบและรูปแบบการดำเนินการที่ชัดเจนและแตกต่างออกไป

ข้อที่ 3 ด้านความรู้ความเข้าใจของบุคลากรเกี่ยวกับคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม เพราะคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมเริ่มเข้ามามีบทบาทในศาลเยาวชนและครอบครัวใน

ระยะเวลาไม่นาน ถือว่าเป็นองค์ความรู้ใหม่ การส่งเสริมให้ความรู้ให้กับบุคลากรผู้ปฏิบัติงานคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม โดยอ้างถึงผลการศึกษา ธนภฤต จตุศาสตร์ (2562) พบว่า ปัจจัยพบว่าด้านด้านขั้นตอนและวิธีการให้บริการมีผลต่อคุณภาพการให้บริการ และควรมีการเพิ่มเติมในเรื่องแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สำหรับเด็กและเยาวชนกระทำผิด

ข้อที่ 4 ด้านการสื่อสารกันระหว่างหน่วยงานภายในและภายนอก การดำเนินงานคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมได้มีการทำงานร่วมกับเครือข่ายทางสังคมเพื่อแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็ก เยาวชนและครอบครัว แต่ในบางครั้งการประสานงานกันมีเหตุขัดข้องจากหน่วยงานมีสาเหตุส่วนใหญ่จากการสื่อสาร จากผลการศึกษาของ นิภาพร สงคำ (2560) พบว่า การสื่อสารทางเทคโนโลยีตามแบบแนวดิ่งและยังเป็นรูปแบบการสื่อสารที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของวีโอโกลด์ฮาร์เบอร์และเยท (Wiiio et al., 1980) ที่พบว่าการได้รับข่าวสารมากเกินไปหรือน้อยเกินไปจะก่อให้เกิดความไม่พึงพอใจในการติดต่อสื่อสารเช่นเดียวกัน การสื่อสารนั้นจึงควรมีข้อมูลที่กระชับและใช้รูปแบบการส่งสารที่เหมาะสมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินการต่อไป

ส่วนที่ 2 แนวทางการพัฒนาคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมในศาลเยาวชนและครอบครัวให้มีประสิทธิภาพ

ข้อที่ 1 การรวมศูนย์ให้คำปรึกษาแนะนำและประสานการประชุม เพื่อแก้ไข บำบัดฟื้นฟูเด็ก เยาวชนและครอบครัวของศาลเยาวชนและครอบครัวกับคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม เพื่อลดภาระที่ซับซ้อนด้านกระบวนการและเอกสารออกไป จากการศึกษาผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมที่ดีควรจะมีทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผลควบคู่กันซึ่งรอบบิ้นส์และคูลเตอร์ (Robbins & Coulter, 1999) กล่าวว่าผู้จัดการขององค์กรคือ การที่องค์กรพยายามทำให้สูญเสียทรัพยากรน้อยที่สุด หรือมีประสิทธิภาพ และให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดหรือความมีประสิทธิภาพควบคู่กันไป แนวคิดของเฮอริงลันตัน อีเมอร์สัน (Emerson, 1993) หลักการทำงานให้มีประสิทธิภาพนำมาวิเคราะห์ในการทบทวนการทำงานของคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมว่าสามารถนำมารวมกับคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมได้หรือไม่ ซึ่งข้อแตกต่างที่เห็นได้ชัด คือ งบประมาณที่ได้รับการจัดสรรมาจากต่างหน่วยงานและด้านความมั่นคง แต่ในรูปแบบการทำงานที่เหมือนกันและบุคลากรนั้นยังคงใช้กลุ่มเดียวกันและต้องคำนึงถึงข้อดีและข้อเสียในการรวมกัน อีกด้วย ซึ่งเรื่องนี้สามารถทบทวนในระดับนโยบายได้ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลแล้วนำมาวิเคราะห์ โดยการออกแบบสำรวจความข้อมูล

และความคิดเห็นให้กับศาลเยาวชนและครอบครัวที่มีการดำเนินงานคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมทั่วประเทศได้อีกทางหนึ่ง

ข้อที่ 2 การให้คลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม มีการทำงานในรูปแบบเฉพาะทางที่มีความแตกต่างจากศูนย์ให้คำปรึกษาแนะนำและประสานการประชุม เพื่อแก้ไข บำบัด ฟื้นฟู เด็ก เยาวชน และครอบครัว ในรูปแบบบริการแบบเบ็ดเสร็จ ณ จุดเดียว หรือการทำงานกับเครือข่ายทางสังคมด้วยวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ เพื่อทำงานประสานกับศูนย์ให้คำปรึกษาแนะนำฯ จากการศึกษาผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า คลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมที่ดีควรมีทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผลควบคู่กัน ซึ่งโรบินส์ และคูลเตอร์ (Robbins & Coulter, 1999) กล่าวว่าไว้ว่าการจัดการขององค์กร คือ การที่องค์กรพยายามทำให้สูญเสียทรัพยากรน้อยที่สุด หรือมีประสิทธิภาพและให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดหรือความมีประสิทธิภาพควบคู่กันไป โดยวิเคราะห์จากแนวคิดของเฮอริงตัน อีเมอร์สัน (Emerson, 1993) เรื่องหลักการทำงานให้มีประสิทธิภาพ โดยพิจารณาความเป็นไปได้ของผลงาน มีการประเมินจำนวนบุคลากรเพียงพอหรือไม่ ศักยภาพและงบประมาณมีมากน้อยเพียงใดเพื่อวางแผนการทำงานรูปแบบบริการแบบเบ็ดเสร็จ ณ จุดเดียว หรือการทำงานกับเครือข่ายทางสังคมด้วยวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ นั้นสามารถทำงานให้มีประสิทธิภาพได้หรือไม่

ข้อที่ 3 การขยายงานคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมด้วยการพัฒนาด้านเครือข่ายทางสังคม เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาตามความต้องการมากกว่าเรื่องจิตใจ อาทิ การศึกษา อาชีพ เป็นต้น ซึ่งจะทำให้เด็กและเยาวชนดังกล่าวได้รับการแก้ไขปัญหาดังกล่าวตรงตามความต้องการที่แท้จริง ต้องคำนึงถึงสำคัญในการสร้างเครือข่ายสอดคล้องกับ สุภาภรณ์ ดำรงค์พงศ์กูร (2561) พบว่า 1) สมาชิกของเครือข่าย 2) รูปแบบของความร่วมมือที่ 3) การแบ่งปันและการแลกเปลี่ยนทรัพยากรต่าง 4) ระบบสารสนเทศและเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่ใช้ในการประสานงาน 5) กฎกติกาที่ต้องปฏิบัติร่วมกัน และ 6) จุดมุ่งหมายที่มีร่วมกันของสมาชิกภายในเครือข่ายฯ นั้น มีความสำคัญในการสร้างเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพ กล่าวคือ การขยายงานคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมด้วยการพัฒนาด้านเครือข่ายทางสังคม จำเป็นต้องหาสมาชิกของเครือข่ายแนวคิดและวัตถุประสงค์ไปในทิศทางเดียวกันเพื่อแก้ไข บำบัด ฟื้นฟู เด็กและเยาวชน โดยมีแนวทางการทำงานและกติกาที่ชัดเจนและเป็นระบบทั้งในเรื่องการส่งต่อและการแลกเปลี่ยนทรัพยากรต่าง ๆ และมีการนำเทคโนโลยีมาช่วยอำนวยความสะดวกในการติดต่อสื่อสารเพื่อให้งานทำงานมีความรวดเร็วและประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ข้อที่ 4 การเพิ่มประสิทธิภาพการบริการของคลินิกคำปรึกษาด้านจิตสังคม การดำเนินการคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมในศาลเยาวชนและครอบครัว ให้มีประสิทธิภาพ นั้นมีปัจจัยที่ส่งผลได้หลายปัจจัย มาโนช สุขฤกษ์ และคณะ (2544, อ้างถึงใน สถิต คำลาเลี้ยง, 2544, น.18-19) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานโดยเฉพาะ ปัจจัยด้านนโยบายของผู้บริหาร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนภรณ์ พรหมราย (2565) พบว่า การที่บุคลากรจะมีแรงจูงใจให้ทำงานได้ดีมีประสิทธิภาพนั้นปัจจัยส่วนหนึ่งมาจากด้าน ความก้าวหน้าและความมั่นคงในงาน ซึ่งผู้วิจัยพบว่าปัจจุบันคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม ในศาลเยาวชนและครอบครัวยังไม่สามารถส่งเสริมปัจจัยด้านนี้ได้จากปัญหาข้างต้น

ข้อที่ 5 การจัดประชุมหรืออบรมเกี่ยวกับการดำเนินงานคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมในระบบศาล ให้แก่ บุคลากรฝ่ายตุลาการ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานนั้นจะนำไปสู่แนวโน้ม การปรับเปลี่ยนทัศนคติและปฏิบัติด้วยความเข้าใจมากขึ้นคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมใน ศาลเยาวชนและครอบครัว ซึ่งจากการศึกษาของผู้วิจัย พบว่าสิ่งที่ควรคำนึงถึงการสื่อสารใน กรณีสัมมนาหรืออบรม ได้แก่ 1) รูปแบบของการสื่อสาร 2) ลักษณะการสื่อสาร 3) เนื้อหา ของข้อมูลที่ใช้ประชุม 4) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้รับสาร โดย กริช สืบสนธิ์ (2525) ได้กล่าวถึง ปัจจัยของผู้รับสารที่ต้องคำนึงเพื่อประสิทธิภาพในการสื่อสารไว้ว่า ปัจจัย 1 ความต้องการ ของผู้รับสาร เพราะการรับข่าวสารของแต่ละบุคคลจะเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการ ของตน ซึ่งประกอบด้วย ต้องการข่าวสารที่เป็นประโยชน์กับตน ต้องการข่าวสารที่สอดคล้อง กับความเชื่อ ทัศนคติ และค่านิยมของตน และความต้องการประสบการณ์ใหม่ รวมถึงต้องการ ความสะดวกรวดเร็วในการรับสาร ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การที่ให้แนวทางและความรู้การดำเนินงานคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมแล้วนั้น จำเป็นต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่ผู้เข้าประชุมหรือ สัมมนา อาทิ คณะผู้บริหารต้องการผลงานสำหรับเลื่อนตำแหน่ง ฯลฯ ต้องการข่าวสารที่ สอดคล้องกับความเชื่อ ทัศนคติ และค่านิยมของตน โดยมีการนำเสนอผลงานที่ประสบการณ์ การสำเร็จแล้วอย่างเป็นรูปธรรม ในส่วนของผู้ปฏิบัติงานต้องการสิ่งที่มาช่วยอำนวยความสะดวก ในด้านการปฏิบัติงานไม่ใช่ภาระที่เพิ่มขึ้นโดยไม่จำเป็น ปัจจัยที่ 2 ความแตกต่างของ ผู้รับสาร ได้แก่ อายุ เพศ ตำแหน่งงาน การใช้ระดับภาษา ข้อที่ 3 ความตั้งใจในการรับรู้ข่าวสาร ข้อที่ 4 ความคาดหวังและความพึงพอใจ ทั้งนี้การสร้างความรู้และทัศนคติในเชิงบวกกับคลินิก ให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมในเชิงนโยบายจะช่วยให้การทำงานมีประสิทธิภาพและมีทิศทางที่ ชัดเจนมากขึ้นอีกด้วย

ข้อที่ 6 การให้คลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมบรรจุอยู่ในโครงสร้างของศาลเยาวชนและครอบครัวหรือกำหนดในรูปแบบของนโยบาย เพื่อเป็นการกำหนดว่าศูนย์ให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมเป็นภารกิจของศาลและมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ให้ชัดเจนมากขึ้น และมีประสิทธิภาพนั้น มีปัจจัยที่ส่งผลได้หลายปัจจัย มาโนช สุขฤกษ์ และคณะ (2544, อ้างถึงใน สลิต คำลาเลียง, 2544, น.18-19) ได้กล่าวถึงหนึ่งในปัจจัยที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพมาจากนโยบายของผู้บริหาร หากคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมบรรจุอยู่ในโครงสร้างของศาลเยาวชนและครอบครัวหรือกำหนดในรูปแบบของนโยบายจะส่งเสริมประสิทธิภาพในหลายด้าน อาทิ ด้านบุคลากรที่ได้รับความมั่นคงก้าวหน้าการมีแนวทางการดำเนินที่ชัดเจนในเชิงนโยบาย ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นปัจจัยส่งเสริมประสิทธิภาพในการดำเนินงานคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมต่อไป

ข้อที่ 7 ด้านงบประมาณการดำเนินงานคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม การส่งเสริมให้สำนักงานศาลยุติธรรมจัดสรรงบประมาณการดำเนินงานคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม แต่ปัจจุบันงบประมาณในการดำเนินการคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมที่ได้รับจากสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดจึงต้องให้ความสำคัญในการรักษาความสัมพันธ์ของเครือข่ายทางสังคมสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดโดยเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่ายว่ามีองค์ประกอบที่สำคัญ 7 ข้อ แต่จากการศึกษาพบว่าความสัมพันธ์ทั้ง 2 หน่วยงานมีแนวโน้มที่น้อยเกินไป เนื่องมาจากทั้ง 2 หน่วยงานไม่มีกิจกรรมร่วมกันในเชิงปฏิสัมพันธ์ แต่เน้นไปในเรื่องการงบประมาณ แลกเปลี่ยนกับข้อมูลและปริมาณของผู้รับบริการเป็นส่วนสำคัญ สำนักงานศาลยุติธรรมและสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดจำเป็นต้องมีการประชุมทบทวน ข้อตกลง วัตถุประสงค์ แนวทางและความต่อเนื่องในระดับฝ่ายบริหารเพื่อทราบทิศทางที่ชัดเจนอีกครั้ง เว้นแต่สำนักงานศาลยุติธรรมจะยินดีจัดสรรงบประมาณและบรรจุคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม

ข้อที่ 8 การเสริมการทำงานของคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมด้วยเครือข่าย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชน โดยคำนึงถึงปัจจัยสำคัญในการสร้างเครือข่าย การจะทำให้การทำงานร่วมกันแบบเครือข่ายฯ สามารถประสบผลสำเร็จได้นั้น อ้างถึงสุภาภรณ์ ดำรงค์พงศ์กูร (2561) ได้ทำการศึกษาเรื่องความสำคัญในการสร้างเครือข่ายบริการสุขภาพของโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

1) ตั้งเป้าหมายของวัตถุประสงค์ในการทำเครือข่ายทางสังคมของคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม 2) เพื่อประสานหน่วยงานที่มีวัตถุประสงค์เดียว เพื่อได้ผลประโยชน์ร่วมกันและมีแนวทางเป้าหมายที่ชัดเจนร่วมกัน 3) สนับสนุนช่วยเหลือกันการทำงานจะออกมาในรูปแบบ Collaboration 4) การวางกฎกติกาที่ชัดเจนจากทุกฝ่ายในเครือข่าย 5) การสื่อสารความมุ่งเน้นความสำเร็จร่วมกัน พร้อมทั้งร่วมกันวางแผนร่วมกันในระดับนโยบายและมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานอย่างสม่ำเสมอ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติ

ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติที่ 1 การดำเนินการคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม ศาลเยาวชนและครอบครัวควรมุ่งเน้นในเรื่องการทำงานร่วมกับเครือข่ายทางสังคมที่มีจุดมุ่งหมายในการช่วยเหลือ แก้อาการ บำบัด พื้นฟูเด็กและเยาวชน เพื่อเพิ่ม ประสิทธิภาพการทำงาน ด้วยยึดความต้องการของเด็กและเยาวชนเป็นสำคัญ ในขณะที่ทรัพยากรด้านงบประมาณมีอย่างจำกัด โดยมีการประสานงานกันในรูปแบบที่สะดวกรวดเร็วและเหมาะสมในปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติที่ 2 การดำเนินงานคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม จำเป็นต้องมีการสื่อสารโดยมุ่งเน้นการสื่อสารว่าเป็นการประสานความร่วมมือกันควบคู่ไปกับการมุ่งเป้าหมายของทุกฝ่ายเป็นสำคัญ ภายใต้วัตถุประสงค์เพื่อแก้อาการ บำบัด พื้นฟูเด็กและเยาวชนเป็นสำคัญ การกำหนดเป้าหมายและแบบแผนที่ชัดเจนจากผู้บริหารในรูปแบบนโยบายที่บรรจุในโครงสร้างก็จะช่วยให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การจัดประชุมหรือสัมมนานั้นควรคำนึงถึงกลุ่มผู้รับสารว่าเหมาะสมกับวิธีการสื่อสารรูปแบบใด จำนวนคนและปริมาณของข้อมูลจะต้องที่ความเหมาะสมไม่มากหรือน้อยจนเกินไป

2. ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

การดำเนินการเชิงนโยบายโดยนำคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมบรรจุในโครงสร้างของสำนักงานศาลยุติธรรมเป็นศูนย์ประสานส่งต่อแก้อาการบำบัดฟื้นฟูกับเครือข่ายทางสังคมในรูปแบบ ศูนย์กลางการประสานส่งต่อในการแก้อาการบำบัดฟื้นฟู โดยเน้นในเรื่องปัญหาที่มีความสำคัญจำเป็นที่ต้องได้รับการดูแลอย่างเร่งด่วน

เอกสารอ้างอิง

- กริช สีสันธิ. (2525). **การสื่อสารในองค์กร**. กรุงเทพมหานคร: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2543). **การจัดการเครือข่ายกลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา**. กรุงเทพฯ: ชัคเชส มีเดีย.
- ชนกฤต จตุศาสตร์. (2562). ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพการให้บริการของคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมศาสตร์จังหวัดนนทบุรี. **วารสารบัณฑิตศึกษา**, 7(3), 591-601.
- ชนภรณ์ พรหมราย. (2565). **ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา**. สารนิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- นิภาพร สงคำ. (2560). **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการสื่อสารภายในมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง**. การค้นคว้าแบบอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุภาภรณ์ ดำรงค์พงศ์กูร. (2561). **ความสำคัญในการสร้างเครือข่ายบริการสุขภาพของโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ**. การค้นคว้าอิสระปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองการปกครองสำหรับนักบริหาร คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สถิต คำลาเลี้ยง. (2544). **ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของช่างอากาศยาน ศึกษาเฉพาะกรณีกองการบินทหารเรือ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- Emerson, H. (1993). **The twelve Principles of Efficiency**. New York: The Engineering Magazine.
- Robbins, S. P., & Coulter, M. (1999). **Management** (6th ed.). New Jersey: Prentice Hall Inc.
- Wio, O. A., Goldhaber, G. M., & Yates, M. P. (1980). Organizational Communication Research: Time for Reflection? Some Conclusions from Audit and Network Studies in Different Countries: Some Conclusions from Audit and Network Studies in Different Countries. **Communication Yearbook**, 4(1), 83-89. doi: 10.1080/23808985.1980.11923796.

อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์จากพืชสู่ร่างกาย: กระบวนการทางความหมายของคำประสม
แบบนาม-นาม ในภาษาไทย

CONCEPTUAL METAPHOR FROM PLANTS TO BODY; THE MEANING
CONSTRUCTION OF NOUN-NOUN COMPOUNDS IN THAI

วรลักษณ์ วีระยุทธ*

Worraluck Weerayuth

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
Faculty of Humanities and Social Science, Valaya Alongkorn Rajabhat University

Received: 14 October 2025

Revised: 24 November 2025

Accepted: 9 December 2025

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์โครงสร้างทางความหมายและกระบวนการทางความหมายของคำประสมแบบนาม-นามในภาษาไทยที่มีความหมายเกี่ยวกับร่างกาย ซึ่งนำมาเปรียบเทียบกับพืช โดยใช้ทฤษฎีอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ของ Lakoff และ Johnson (1980) และทฤษฎีหลอมรวมมโนทัศน์ของ Fauconnier & Turner (1998) ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยคำประสมแบบนาม-นามจากสองแหล่งข้อมูล ได้แก่ (1) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 และ (2) หนังสือคลังคำ พ.ศ. 2559 (ฉบับปรับปรุง)

ผลการวิเคราะห์โครงสร้างทางความหมายของคำประสมแบบนาม-นาม ที่มีความหมายเกี่ยวกับร่างกาย ซึ่งนำมาเปรียบเทียบกับพืชจำนวน 5 คำ พบว่า ส่วนแสดงความเด่นของคำประสมแสดงเค้าความหมายของคำเดิม ได้แก่ อวัยวะหรือส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ในขณะที่ส่วนขยายของคำประสมมีความหมายเปรียบเทียบแบบอุปลักษณ์ ความหมายของคำประสมเป็นการเปรียบเทียบลักษณะของพืชกับลักษณะของอวัยวะ เพื่ออธิบายลักษณะเด่นของส่วนในร่างกายหรืออวัยวะนั้น สะท้อนให้เห็นว่าผู้ใช้ภาษาไทยมีระบบความคิดที่เป็นอุปลักษณ์

* Corresponding author: วรลักษณ์ วีระยุทธ

Email: Worraluck.wee@vru.ac.th

นอกจากนี้การอธิบายความหมายของคำประสมที่มีความหมายร่างกาย ซึ่งนำมาเปรียบเทียบกับพืช ด้วยเครือข่ายบูรณาการเชิงมโนทัศน์แสดงให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างมโนทัศน์ต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการเข้าใจความหมายของคำประสม ทำให้เข้าใจกระบวนการทางปริธานของผู้ใช้ภาษาไทยในการสร้างความหมายของคำประสมทั้ง 5 คำนี้

คำสำคัญ: คำประสมแบบนาม-นาม, กระบวนการทางความหมาย, อุปลักษณ์

Abstract

This study aims to analyze the semantic structures and meaning-construction processes of Thai noun–noun compounds that convey body-related meanings and compare them with plant-related conceptualizations. The analysis is grounded in the Conceptual Metaphor Theory proposed by Lakoff and Johnson (1980) and the Conceptual Blending Theory developed by Fauconnier & Turner (1998). The data for this research consist of noun–noun compounds collected from two sources: (1) The Royal Institute Dictionary (2011), and (2) Khlang Khom (Revised Edition, 2016).

The analysis of the semantic structure of five Thai noun–noun compounds denoting body-related meanings, which were compared to plant-based conceptualizations, reveals that the head of the compounds retain their original meanings, referring to bodily organs or parts, while the modifiers convey metaphorical meanings. The compounds derive their meanings through the mapping of plant characteristics onto those of body parts to describe their specific features. These reflect the metaphorical cognitive system underlying Thai speakers' conceptualizations. In addition, explaining the meanings of the body-related compounds-compared with plant-based conceptualizations-through conceptual integration networks reveals the interconnections among the conceptual domains necessary for interpreting these compounds. This

analysis further clarifies the cognitive processes employed by Thai speakers in constructing the meanings of the five compounds examined in this study.

Keywords: Noun-noun compounds, Meaning Construction, Metaphor

บทนำ

ภาษาเป็นเครื่องมือที่มนุษย์ใช้สื่อสาร และสามารถสะท้อนกระบวนการทางความคิด และประสบการณ์ทางวัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษา หนึ่งในปรากฏการณ์ทางภาษาที่น่าสนใจคือ คำประสม ซึ่งเกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของผู้ใช้ภาษา โดยนำคำที่มีอยู่เดิมมาประกอบกัน จนเกิดคำที่มีความหมายใหม่ (อัญชลี สิงห์น้อย, 2548) นอกจากนี้ Benczes (2006) ยังระบุว่าการประสมคำเป็นวิธีการสร้างคำรูปแบบหนึ่งที่ปรากฏในภาษาต่าง ๆ

Bloomfield (1993) จำแนกคำประสมออกเป็นสองประเภท ได้แก่ คำประสมแบบเข้าสู่ศูนย์ (endocentric compounds) และคำประสมแบบออกศูนย์ (exocentric compounds) โดยอธิบายว่าคำประสมแบบเข้าสู่ศูนย์ เป็นคำที่ความหมายของทั้งคำยังอยู่ภายในขอบเขตหรือเป็นส่วนย่อยของคำหลัก ในขณะที่คำประสมแบบออกศูนย์เป็นคำที่ความหมายไม่ได้เป็นส่วนย่อยของคำหลัก และความหมายของทั้งคำเป็นความหมายเชิงเปรียบเทียบ ตัวอย่างคำประสมในภาษาอังกฤษ เช่น คำว่า bathroom ‘ห้องอาบน้ำ’ และ bookshelf ‘ชั้นวางหนังสือ’ จัดเป็นคำประสมแบบเข้าสู่ศูนย์ เนื่องจากความหมายของประสมยังอยู่ในขอบเขตและเป็นส่วนย่อยของคำหลัก ได้แก่ ห้องประเภทหนึ่ง และชั้นวางของชนิดหนึ่ง ในขณะที่คำว่า blockhead ‘คนโง่เง่า’ และ landyatch ‘รถหู’ จัดเป็นคำประสมแบบออกศูนย์ เนื่องจากความหมายของคำประสมไม่ได้เป็นส่วนย่อยของคำหลัก และมีความหมายในเชิงเปรียบเทียบ กล่าวคือ เปรียบเทียบท่อนไม้ที่แข็งทึบกับคนที่เรียนรู้อะไรได้ช้า และเปรียบเทียบเรือที่มีราคาแพงกับรถยนต์ที่หรูหรา

คำประสมในภาษาไทยมีการแสดงความหมายแบบเข้าสู่ศูนย์และออกศูนย์เช่นกัน ตัวอย่างคำประสมภาษาไทยที่เป็นคำประสมแบบเข้าสู่ศูนย์ เช่น คำว่า รถตู้ ‘รถยนต์ขนาดกลาง มีรูปร่างคล้ายกล่อง’ และคำว่า ไก่บ้าน ‘ไก่ที่เลี้ยงไว้ตามบ้าน เพื่อเป็นอาหาร’ ความหมายของคำประสมแสดงการเป็นส่วนย่อยของคำหลัก ได้แก่ รถและไก่ ตามลำดับ ในขณะที่คำประสมแบบออกศูนย์ในภาษาไทย เช่น คำว่า ก้นหอย ‘ส่วนเวียนของเปลือกหอย’ และคำว่า

ตินกา ‘รอยเหยียนข้างดวงตา’ ไม่ได้แสดงการเป็นส่วนย่อยของคำหลัก กล่าวคือ มิได้หมายถึง ก้นและตีนของนกกาจริง ๆ แต่แสดงความหมายแบบเปรียบเทียบ

นอกจากนี้ ยังพบว่าคำประสมในภาษาไทยปรากฏในโครงสร้างทางวากยสัมพันธ์ที่แตกต่างกันตามชนิดคำที่มาประกอบกัน ตัวอย่างเช่น คำประสมแบบนาม-นาม ได้แก่ คำว่า รถไฟ และคำว่า นาฬิกาทราย; คำประสมแบบนาม-กริยา ได้แก่ คำว่า ห้องนอน และคำว่า หมอนอิง; และคำประสมแบบกริยา-กริยา ได้แก่ คำว่า กินอยู่ และคำว่า เร่งรีบ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยเลือกศึกษาเฉพาะคำประสมแบบนาม-นาม ในภาษาไทย เนื่องจากความหมายของคำประสมในกลุ่มนี้แสดงให้เห็นความหมายเชิงเปรียบเทียบได้ชัดเจนกว่าคำประสมในโครงสร้างอื่น ๆ ตัวอย่างคำประสมแบบนาม-นาม ในภาษาไทยที่เป็นคำประสมแบบเข้าสู่ศูนย์ ได้แก่ คำว่า เสือดาว ‘เสือชนิดหนึ่ง มีแต้มสีดำอยู่ทั่วตัว’ และคำว่า บวบงู ‘บวบที่มีรูปร่างเหมือนงู’ ซึ่งแสดงความหมายที่เป็นส่วนย่อยของคำหลัก โดยมีทั้งความหมายตรงและความหมายแบบเปรียบเทียบ และตัวอย่างคำประสมแบบนาม-นาม ที่เป็นคำประสมแบบออกศูนย์ ได้แก่ คำว่า คอห่าน ‘ส่วนของโถส้วม’ และคำว่า ลีนี่ ‘ส่วนปลายของกระดูกอกที่ย้อยลงมา’ ซึ่งไม่ได้แสดงความหมายเดิมของคำ แต่มีความหมายในเชิงเปรียบเทียบ

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งเน้นการศึกษาคำประสมแบบนาม-นามที่เป็นคำประสมแบบเข้าสู่ศูนย์ ซึ่งมีส่วนหลักแสดงความหมายเดิมของคำและส่วนขยายแสดงความหมายแบบเปรียบเทียบ เนื่องจากต้องการอธิบายทั้งความหมายเดิมและความหมายในเชิงเปรียบเทียบของคำประสม โดยศึกษาเฉพาะคำประสมแบบนาม-นามที่เป็นคำประสมแบบเข้าสู่ศูนย์ และมีความหมายเกี่ยวกับร่างกาย ซึ่งนำมาเปรียบเทียบกับพืช เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการทางปริชานของผู้ใช้ภาษาไทยในการนำพืชมาอธิบายลักษณะของร่างกาย

งานวิจัยในอดีตที่ศึกษาคำประสมในภาษาไทย ได้แก่ การศึกษาคำประสมในภาษาไทยของอนงค์ เอียงอุบล (2525) และการศึกษาคำประสมแบบเท่าเทียมของอลิษา อินจันทร์ (2557) มุ่งเน้นการวิเคราะห์โครงสร้างทางวากยสัมพันธ์และความหมายของคำประสม เพื่อหาเกณฑ์การจำแนกคำประสมและจัดหมวดหมู่ทางความหมาย โดยไม่ได้แบ่งโครงสร้างทางความหมายของคำประสมออกเป็นคำประสมแบบเข้าสู่ศูนย์และคำประสมแบบออกศูนย์ ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจกระบวนการทางความหมายที่แตกต่างกันของคำประสมในภาษาไทย

นอกจากนี้ แม้จะมีงานวิจัยที่ศึกษาคำประสมในภาษาต่างประเทศ ได้แก่ Jespersen (1954) Botha (1968) และ Levi (1978) ซึ่งได้จำแนกคำประสมออกเป็นคำประสมแบบเข้า

ศูนย์และคำประสมแบบออกศูนย์ อย่างไรก็ตามงานวิจัยดังกล่าว ไม่ได้อธิบายที่มาของความหมายเชิงเปรียบเทียบของคำประสม และไม่ได้แสดงให้เห็นว่าความหมายของคำประสมเชื่อมโยงกับระบบปรีชาญาณของผู้ใช้ภาษาอย่างไร ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงจะอธิบายความหมายของคำประสมแบบนาม-นาม ในภาษาไทย ที่มีความหมายเกี่ยวกับร่างกายซึ่งนำมาเปรียบเทียบกับพืช ผ่านเครือข่ายบูรณาการเชิงมนทัศน์ตามทฤษฎีหลอมรวมมนทัศน์ของ Fauconnier & Turner (1998) เพื่อแสดงความเชื่อมโยงระหว่างมนทัศน์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความหมายของคำประสม และอธิบายความหมายของคำประสมแบบนาม-นาม ที่มีความหมายเกี่ยวกับร่างกายซึ่งนำมาเปรียบเทียบกับพืช ทั้งความหมายตรงและความหมายในเชิงเปรียบเทียบ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์โครงสร้างทางความหมายของคำประสมแบบนาม-นามในภาษาไทย ที่มีความหมายเกี่ยวกับร่างกายซึ่งนำมาเปรียบเทียบกับพืช
2. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการทางปรีชาญาณของผู้ใช้ภาษาไทยในการสร้างคำประสมแบบนาม-นาม ที่มีความหมายเกี่ยวกับร่างกายซึ่งนำมาเปรียบเทียบกับพืช

กรอบแนวคิดการวิจัย

ทฤษฎีหลอมรวมมนทัศน์ (Conceptual Blending Theory)

ทฤษฎีหลอมรวมมนทัศน์ (Conceptual Blending Theory: CBT) เป็นแนวคิดของ Fauconnier & Turner (1998) ที่พัฒนามาจากทฤษฎีอุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ (Conceptual Metaphor Theory: Lakoff & Johnson, 1980) และทฤษฎีพื้นที่ความคิด (Mental Space Theory: Fauconnier, 1984) Evans และ Green (2006) อธิบายว่า แนวคิดการหลอมรวมมนทัศน์นี้ต่อยอดมาจากทฤษฎีเดิมที่มีข้อจำกัดบางประการ และนำมาใช้อธิบายความหมายในส่วนที่ทฤษฎีอุปลักษณ์เชิงมนทัศน์และทฤษฎีพื้นที่ความคิด ไม่สามารถอธิบายได้ ตัวอย่างเช่น ประโยค *SURGEON IS A BUTCHER* ซึ่งมีความหมายว่า ‘ศัลยแพทย์ไร้ประสิทธิภาพ’ (incompetent) หากอธิบายความหมายด้วยทฤษฎีอุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ จะมองเห็นการถ่ายโยงความหมายจากวงมนทัศน์ต้นทาง ได้แก่ BUTCHER ‘คนแลเนื้อ’ ไปยังวงมนทัศน์ปลายทาง ได้แก่ SURGEON ‘ศัลยแพทย์’ โดยนำลักษณะการทำงานของคนแลเนื้อสัตว์มา

เปรียบเทียบกับลักษณะการทำงานของศัลยแพทย์ ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงแบบทิศทางเดียวเท่านั้น การถ่ายทอดความหมายดังกล่าวยังไม่สามารถอธิบายว่าความหมาย ‘ไร้ประสิทธิภาพ’ ในประโยคข้างต้นเกิดขึ้นได้อย่างไร

ในทำนองเดียวกัน หากใช้ทฤษฎีพื้นที่ความคิดเพื่ออธิบายประโยค SURGEON IS A BUTCHER ก็ยังไม่สามารถอธิบายความหมาย ‘ไร้ประสิทธิภาพ’ ได้เช่นกัน กล่าวคือ แม้จะสามารถเชื่อมโยงคู่เทียบทางความหมาย (counterpart) ระหว่าง surgeon ‘ศัลยแพทย์’ และ butcher ‘คนแลเนื้อ’ ในพื้นที่ความคิดทั้งสองตามหลักการของทฤษฎีได้ แต่กลไกดังกล่าวก็ยังไม่สามารถอธิบายความหมาย ‘ไร้ประสิทธิภาพ’ ซึ่งเป็นความหมายที่เกิดขึ้นใหม่ได้ ทฤษฎีหลอมรวมมโนทัศน์จึงเสนอแนวคิดในการอธิบายความหมายว่า ความหมายใหม่ที่เกิดขึ้นจากการทำงานของเครือข่ายบูรณาการเชิงมโนทัศน์ (integration networks) ซึ่งประกอบด้วยพื้นที่ความคิด (spaces) อย่างน้อย 4 พื้นที่ ได้แก่ Input spaces 1 และ 2, Generic space และ Blended spaces ดังนี้

1. Input Space 1: พื้นที่ความคิดแรก ซึ่งในตัวอย่างนี้คือ “surgeon” ที่มีความหมายเชิงวิชาชีพด้านการแพทย์
2. Input Space 2: พื้นที่ความคิดที่สอง ได้แก่ “butcher” ที่เชื่อมโยงกับการทำงานที่หยาบ แข็งกร้าว และไม่ประณีต
3. Generic Space: พื้นที่ร่วม ซึ่งแสดงคุณสมบัติหรือโครงสร้างทั่วไปที่ทั้งสองพื้นที่ความคิดมีส่วนร่วม ในที่นี้ ได้แก่ การใช้เครื่องมือมีคมและการจัดการกับร่างกาย
4. Blended Space: พื้นที่หลอมรวม ซึ่งเกิดจากการผสมผสานข้อมูลจากทั้งสองพื้นที่ความคิด (input space 1 และ input space 2) เกิดเป็นความหมายใหม่ว่า “surgeon” ที่ทำงานราวกับ “butcher” ซึ่งนำมาตีความได้ว่า “ไร้ประสิทธิภาพ” (incompetent)

จากการวิเคราะห์ความหมายของประโยคด้วยพื้นที่ความคิดทั้ง 4 พื้นที่ข้างต้น จะเห็นว่าความหมายใหม่ ณ ขณะที่เกิด (emergent structure) เกิดขึ้นในพื้นที่หลอมรวม และไม่ได้ปรากฏโดยตรงจากการเชื่อมโยง (mapping) แบบทิศทางเดียวตามทฤษฎีอุปักษ์ณ์เชิงมโนทัศน์ อีกทั้งยังไม่สามารถอธิบายได้ด้วยการเชื่อมโยงคู่เทียบทางความหมาย (counterpart) ตามทฤษฎีพื้นที่ความคิด ความหมายใหม่ ณ ขณะที่เกิดขึ้นนี้เกิดจากการผสมผสานข้อมูลจากหลายพื้นที่ความคิดเข้าด้วยกัน ดังนั้น ทฤษฎีหลอมรวมมโนทัศน์จึงมีความยืดหยุ่นและครอบคลุมกว่า เนื่องจากสามารถนำมาอธิบายทั้งความหมายที่เป็นอุปักษ์ณ์

และความหมายที่ไม่เป็นอุปลักษณ์ได้ ผู้วิจัยจึงนำเครือข่ายบูรณาการเชิงมนทัศน์มาใช้อธิบายความหมายของคำประสมแบบนาม-นาม ที่มีความหมายเกี่ยวกับร่างกาย ซึ่งนำมาเปรียบเทียบกับพืชในงานวิจัยนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

1. แหล่งข้อมูลและการคัดเลือก

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ คำประสมแบบนาม-นาม ที่มีความหมายร่างกายซึ่งนำมาเปรียบเทียบกับพืช จากแหล่งข้อมูล 2 แหล่ง ได้แก่ 1) พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) และ 2) หนังสือคลังคำ พ.ศ. 2559 (ฉบับปรับปรุง) (นworรณ พันธ์เมธา, 2559)

การคัดเลือกข้อมูลกระทำโดยนำคำประสมที่รวบรวมได้มาทดสอบด้วยเกณฑ์การจำแนกคำประสม 3 เกณฑ์จากงานของวรลักษณ์ วีระยุทธ (2565) ได้แก่ 1) มีความหมายใหม่ 2) ไม่สามารถแบ่งแยกหรือแทรกคำใดคำหนึ่งลงไปได้ และ 3) มีลักษณะนามที่ใช้กับทั้งคำ ผู้วิจัยเลือกใช้การจำแนกคำประสมทั้ง 3 เกณฑ์นี้เนื่องจากเป็นเกณฑ์การจำแนกคำประสมที่ใช้ในงานวิจัยภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

จากการเก็บรวบรวมข้อมูล พบคำประสมแบบนาม-นามในภาษาไทยทั้งสิ้นจำนวน 3,488 คำ โดยมีคำประสมที่ผ่านเกณฑ์การจำแนกคำประสมที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้นจำนวน 1,919 คำ แบ่งออกเป็นคำประสมแบบเข้าศูนย์ จำนวน 1,513 คำ และคำประสมแบบออกศูนย์ จำนวน 406 คำ จากนั้นจึงแบ่งคำประสมที่พบออกเป็นหมวดหมู่ใหญ่ ๆ ตามการแสดงความหมาย เช่น ความหมายเกี่ยวกับบุคคล ความหมายเกี่ยวกับร่างกาย ความหมายเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต เป็นต้น

ผู้วิจัยพบว่าคำประสมแบบนาม-นามที่มีความหมายเกี่ยวกับร่างกายมีจำนวนไม่น้อย และมีการแสดงความหมายทั้งความหมายตรงและความหมายแบบเปรียบเทียบ จึงนำคำประสมเกี่ยวกับร่างกายที่พบจำนวนทั้งสิ้น 250 คำ มาจำแนกตามโครงสร้างทางความหมาย และพบว่าคำประสมเกี่ยวกับร่างกายมีโครงสร้างทางความหมาย 3 รูปแบบ ประกอบด้วย 1) คำประสมแบบเข้าศูนย์ที่มีส่วนแสดงความเด่น เป็นคำที่มีเค้าความหมายเดิมและส่วนขยายเป็นอุปลักษณ์ 2) คำประสมแบบเข้าศูนย์ที่มีส่วนแสดงความเด่นเป็นอุปลักษณ์และส่วนขยายเป็นคำที่มีเค้า

ความหมายเดิม และ 3) คำประสมแบบเข้าสู่ศูนย์ที่มีส่วนแสดงความเด่นและส่วนขยายเป็นอุปลักษณะ

จากนั้นผู้วิจัยเลือกเฉพาะคำประสมเกี่ยวกับร่างกายรูปแบบที่ 1) คือ คำประสมที่มีส่วนแสดงความเด่นแสดงความหมายเดิมและส่วนขยายเป็นอุปลักษณะ จำนวน 42 คำ มาวิเคราะห์ความหมายในขั้นต่อไป เนื่องจากความหมายของคำประสมในกลุ่มนี้ยังอยู่ในขอบเขตของคำหลักที่เป็นส่วนของร่างกาย และแสดงความหมายร่างกายชัดเจนกว่าโครงสร้างทางความหมายแบบอื่น ๆ คำประสมในกลุ่มนี้ ประกอบด้วย 1) ก้นอ้อย 2) ตาถั่ว 3) ปากกระจับ 4) คอปล้อง 5) หมดอกกระพุ่ม 6) ตาจระเข้ 7) ตาปลาตุก 8) ตาเหี้ยยว 9) ท้องหมา 10) ท้องหมู 11) ปากนกกระจอก 12) ปากหมู 13) หน้ามอด 14) หน้าปลาจวด 15) ก้นกบ 16) คอหอย 17) หลังกุ่ม 18) ออกไก่ 19) เอวมดตะนอย 20) เท้าช้าง 21) รอยตีนกา 22) สิวหัวช้าง 23) ผมปีก 24) ผมม้า 25) ผมหางม้า 26) เคราแพะ 27) ขนเพชร 28) ผมไฟ 29) สิวเสี้ยน 30) ขาตะเกียบ 31) ฟันน้ำนม 32) หน้าข้าวตัง 33) หน้าเต้าหู้ยี้ 34) ออกภูเขา 35) หน้าผี 36) ออกลูกเกด 37) ออกไข่ดาว 38) พุงกะทิ 39) ท้องสาว 40) นี้นาง 41) มันเปลว 42) หน้ากระดุก

จากการพิจารณาความหมายของคำประสมจำนวน 42 คำนี้ ผู้วิจัยพบว่าคำประสมมีส่วนขยายที่แตกต่างกันตามความหมายของสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ ได้แก่ พืช สัตว์ คน อาหาร และสิ่งไม่มีชีวิต โดยในจำนวนนี้ ผู้วิจัยคัดเลือกเฉพาะคำประสมร่างกายซึ่งนำมาเปรียบเทียบกับพืช และมีด้วยกันทั้งสิ้นจำนวน 5 คำ มาวิเคราะห์โครงสร้างและอธิบายความหมายในงานวิจัยนี้ เนื่องจากต้องการศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างมโนทัศน์เกี่ยวกับพืชและร่างกาย ซึ่งเป็นสิ่งที่คุ้นเคยและอยู่ในวิถีชีวิตของมนุษย์ทุกช่วงวัย และต้องการแสดงให้เห็นว่าความหมายใหม่ของคำประสมเกี่ยวกับร่างกาย ซึ่งนำมาเปรียบเทียบกับพืชมีที่มาอย่างไร ซึ่งจะทำให้เข้าใจระบบความคิดของผู้ใช้ภาษาไทยในการสร้างคำประสม

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

1) จำแนกคำประสมแบบนาม-นามออกเป็นคำประสมแบบเข้าสู่ศูนย์และคำประสมแบบออกศูนย์ โดยพิจารณาจากความหมายของคำประสมตามความหมายที่ปรากฏในพจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) และความหมายที่ปรากฏในหนังสือคลังคำ พ.ศ. ๒๕๕๙ (ฉบับปรับปรุง) (นววรรณ พันธุมธธา, 2559)

2) จำแนกคำประสมแบบนาม-นามตามโครงสร้างของคำ โดยแบ่งเป็นส่วนแสดงความเด่น และส่วนขยายตามกรอบการวิเคราะห์ความหมายของ Benczes (2006) และแบ่งคำประสมแบบเข้าศูนย์และคำประสมแบบออกศูนย์ออกเป็นประเภทย่อย ๆ ตามโครงสร้างทางความหมายของคำประสม เช่น คำประสมแบบเข้าศูนย์ที่มีส่วนแสดงความเด่นเป็นคำที่มีเค้าความหมายเดิมและส่วนขยายเป็นอุปลักษณะคำประสมแบบออกศูนย์ที่มีส่วนแสดงความเด่นและส่วนขยายเป็นอุปลักษณะ เป็นต้น

3) วิเคราะห์ว่าคำที่เป็นส่วนแสดงความเด่นและส่วนขยายของคำประสมแบบนาม-นาม แสดงความหมายแบบใดบ้าง และจำแนกหมวดหมู่ทางความหมายออกเป็นหมวดหมู่ใหญ่ ๆ เช่น ความหมายบุคคล ความหมายร่างกาย ความหมายพืช ความหมายสัตว์ ความหมายสิ่งของ เป็นต้น

4) นำคำประสมแบบนาม-นาม ที่มีความหมายร่างกายซึ่งนำมาเปรียบเทียบกับพืช มาวิเคราะห์ความหมายของคำประสม และอธิบายกระบวนการทางความหมาย

5) แสดงการวิเคราะห์คำประสมแบบนาม-นาม ที่มีความหมายเกี่ยวกับร่างกาย ซึ่งนำมาเปรียบเทียบกับพืช ด้วยเครือข่ายบูรณาการเชิงมนิทัศน์ จากทฤษฎีหลอมรวมมนิทัศน์ของ Fauconnier & Turner (1998) เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการทางปริฐานในการสร้างคำประสม

สรุปผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์โครงสร้างความหมายของคำประสมแบบนาม-นาม ที่มีความหมายเกี่ยวกับร่างกายซึ่งนำมาเปรียบเทียบกับพืชเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยในข้อที่ 1 พบว่าคำประสมในกลุ่มนี้ทั้งหมด ได้แก่ คำว่า ก้านอ้อย ดาถั่ว ปากกระจับ คอปล้อง และผมหดอก กระทุ่ม มีโครงสร้างทางความหมายเป็นคำประสมแบบเข้าศูนย์ ที่มีส่วนแสดงความเด่นเป็นอวัยวะหรือส่วนของร่างกาย ซึ่งยังคงแสดงความหมายตามเค้าความหมายของคำเดิม ในขณะที่ส่วนขยายของคำประสมซึ่งเป็นคำที่เกี่ยวกับพืชหรือลักษณะของพืช แสดงความหมายในเชิงเปรียบเทียบ ความหมายของคำประสมแสดงให้เห็นกระบวนการทางความหมายแบบอุปลักษณะเชิงมนิทัศน์ ลักษณะของส่วนของร่างกายเป็นลักษณะของพืช โดยสามารถอธิบายกระบวนการทางความหมายของคำประสม ได้ดังต่อไปนี้

คำว่า ก้นอ้อย ในประโยค ‘นั่งบนพื้นแข็งนาน ๆ ก็ปวดก้นอ้อย จนลุกแทบไม่ขึ้น’ มีความหมาย เนื้อก้น สองข้างตรงที่นั่งทับ มีส่วนแสดงความเด่นของคำประสม ได้แก่ คำว่า ก้น อวัยวะส่วนล่างในร่างกาย และส่วนขยาย ได้แก่ คำว่า อ้อย พืชไร่นิดหนึ่ง ความหมายของคำประสมแสดงการเปรียบเทียบลักษณะรูปร่างของอ้อยและลักษณะของก้น กระบวนการถ่ายทอดความหมายเกิดขึ้นจากวงความหมายต้นทาง ได้แก่ ลักษณะของอ้อย พืชไร่นิดหนึ่ง มีลักษณะยาว เนื้อในฉ่ำน้ำ และวงความหมายปลายทาง ได้แก่ ลักษณะของก้น อวัยวะส่วนล่างที่รองรับแรงกดจากท่านั่ง โดยเปรียบเทียบลักษณะของอ้อยซึ่งเมื่อถูกกดทับจะแบนออก ทำให้เนื้อด้านในนูนหรือแผ่ออกมากับลักษณะก้นเมื่ออยู่ในท่านั่ง เนื้อก้นส่วนหนึ่งจะถูกกดทับทำให้มีลักษณะนูนและแบนไปพร้อมกัน

ความหมายของคำประสม ก้นอ้อย แสดงให้เห็นกระบวนการทางปริชาณที่เรียกว่า ผังภาพ (image-schema) เป็นการย้ายภาพของพืชที่ถูกกดทับในโมนทัศน์ มาสู่ร่างกาย การใช้คำว่า ก้นอ้อย ในประโยค ‘นั่งบนพื้นแข็งนาน ๆ ก็ปวดก้นอ้อย จนลุกแทบไม่ขึ้น’ ทำให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านจินตนาการถึงรูปร่างและสัมผัสของเนื้อก้นได้ทันที นอกจากนี้ การเลือกใช้คำว่า อ้อย ซึ่งเป็นพืชไร่นาใช้ในการเปรียบเทียบ สะท้อนบริบทความเป็นเมืองเกษตรกรรมของสังคมไทยในอดีตที่อ้อยเป็นพืชใกล้ตัวและมีภาพจำว่าถูกกดหรือกดทับในกระบวนการคั้นน้ำ

คำว่า ตาถั่ว ในประโยค ‘ฉันหากุญแจตั้งนาน สุดท้ายมันก็วางอยู่ตรงหน้า ตาถั่วจริง ๆ’ มีความหมาย ตาที่มีจุดขาวมัว ๆ อยู่กลางตาดำ ทำให้มองไม่ค่อยเห็น ส่วนแสดงความเด่นของคำประสม ได้แก่ คำว่า ตา อวัยวะ ที่ใช้สำหรับการมองเห็น และส่วนขยาย ได้แก่ คำว่า ถั่ว พืชชนิดหนึ่ง ความหมายของคำประสมแสดงการเปรียบเทียบ ลักษณะของถั่วและลักษณะการมองเห็นของดวงตา กระบวนการทางความหมายแบบอุปลักษณ์ที่เกิดขึ้นในคำประสม ตาถั่ว เกิดจากการถ่ายทอดความหมายจากวงความหมายต้นทาง ได้แก่ รูปร่างและลักษณะของถั่ว ที่เป็นเม็ดกลมเล็ก สีทึบ มีผิวด้าน ไปยังวงความหมายปลายทาง ได้แก่ ลักษณะการมองเห็นของดวงตา โดยเปรียบเทียบภาวะที่มีจุดขาวมัว ๆ กลางตาดำ กับการที่เมล็ดถั่วไปอยู่ตรงกลางลูกตา และบดบังการมองเห็น

ความหมายของคำว่า ตาถั่ว ในที่นี้ แสดงให้เห็นการที่ผู้ใช้ภาษานำสิ่งรอบตัว มาใช้อธิบายอาการหรือลักษณะผิดปกติที่เกิดขึ้นในร่างกาย กล่าวคือ ใช้รูปร่างและสีของถั่ว มาเป็นจินตภาพ เพื่ออธิบายความพร่ามัวของดวงตา การเลือกใช้คำว่า ถั่ว มาอธิบายความหมายแบบเปรียบเทียบ สะท้อนว่าถั่วเป็นอาหารและเป็นพืชสวนครัวที่อยู่ในชีวิตประจำวันของคนไทย

นอกจากนี้ การใช้รูปร่างและสีในเชิงเปรียบเทียบแสดงถึงประสบการณ์ทางร่างกาย ทำให้ผู้ฟังเข้าใจลักษณะผิดปกติของตาได้อย่างชัดเจน

คำว่า ปากกระจับ ในประโยค ‘นางเอกคนนี้โดดเด่นด้วย ปากกระจับ และดวงตากลมโต’ มีความหมาย ริมฝีปากที่มีลักษณะเว้าโค้งหักตรงกลาง ดูสมมาตร คล้ายผลกระจับ ส่วนแสดงความเด่นของคำประสม ได้แก่ คำว่า ปาก อวัยวะสำหรับพูดและทานอาหาร และส่วนขยาย ได้แก่ คำว่า กระจับ ผลของพืชชนิดหนึ่ง ความหมายของคำประสมแสดงการเปรียบเทียบรูปร่างของกระจับ ซึ่งเป็นผลของพืช กับรูปทรงของริมฝีปากบน การถ่ายโยงความหมายมาจากวงความหมายต้นทาง ได้แก่ รูปร่างของกระจับ ผลของพืช ที่มีส่วนกลางกลมอวบ มีปีกสองข้างโค้งออกจากผล รูปทรงคล้ายเขาควย และวงความหมายปลายทาง ได้แก่ ลักษณะของปาก อวัยวะที่ใช้ทานอาหาร และพูดโดยนำลักษณะของกระจับที่มีปลาย 2 ข้างโค้งลง ตรงกลางเป็นหยัก มาเปรียบเทียบกับลักษณะของปากที่ริมฝีปากด้านบน 2 ข้างโค้งเว้า และเป็นหยักตรงกลาง

ความหมายของคำประสม ปากกระจับ แสดงให้เห็นการทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ของมนุษย์ในเชิงกายภาพและเชิงสัญลักษณ์ กล่าวคือ ใช้สิ่งที่พบในธรรมชาติมาเปรียบเทียบกับอวัยวะของมนุษย์ สะท้อนกระบวนการคิดเชิงมนทัศน์ โดยใช้โครงสร้างพื้นฐานของสิ่งรอบตัว เป็นต้นแบบในการเข้าใจรูปร่างหรือคุณลักษณะของร่างกาย นอกจากนี้ การใช้ผลกระจับ ซึ่งเป็นพืชท้องถิ่นมาใช้ในเชิงเปรียบเทียบเพื่ออธิบายลักษณะของริมฝีปากที่สวยงาม ยังเป็นการนำสิ่งใกล้ตัวจากธรรมชาติมาเป็นจินตภาพเชิงสุนทรีย์ กล่าวคือ การเปรียบเทียบนี้ไม่ได้เป็นเพียงแค่การบรรยายรูปร่างเท่านั้น แต่ยังสะท้อนการสร้างคามงามที่มีความเป็นธรรมชาติ

คำว่า คอปล้อง ในประโยค ‘ภาพวาดโบราณมักวาดตัวละครผู้หญิงให้มี คอปล้อง เพื่อสื่อถึงความงาม’ มีความหมาย คอที่มีรอยเป็นริ้ว ๆ ชัดเจน ส่วนแสดงความเด่นของคำประสม ได้แก่ คำว่า คอ อวัยวะที่รองรับศีรษะ และส่วนขยาย ได้แก่ คำว่า ปล้อง ลักษณะลำต้นของไม้ ความหมายของคำประสมมาจากการเปรียบเทียบลักษณะลำต้นของพืชกับลักษณะของลำคอ การถ่ายโยงความหมายของคำประสม มีวงความหมายต้นทาง ได้แก่ ลักษณะของปล้องไม้ไผ่ และวงความหมายปลายทางเป็นลักษณะของลำคอ โดยนำส่วนลำต้นของไม้ที่มีลักษณะเป็นข้อ ๆ มาเปรียบเทียบกับลำคอที่มีรอยพับเป็นริ้ว ๆ

ความหมายของคำว่า คอปล้อง ในประโยคข้างต้นเป็นการอธิบายลักษณะลำคอของมนุษย์ โดยเปรียบเทียบกับกรณีสื่อหรือรู้ที่ปรากฏเป็นช่วง ๆ ของลำต้นไม้ไผ่ จะเห็นได้จากภาพวาดสตรีไทยโบราณในงานจิตรกรรมไทย จิตรกรนิยวาดลำคอของสตรีให้มีความยาวระหง มีริ้วคอเป็นชั้น ๆ ปรากฏเป็นช่วงจังหวะเท่า ๆ กัน เหมือนปล้องของไม้ไผ่ เป็นการเชื่อมโยงความอ่อนช้อยของไม้กับความอ่อนช้อยของเรือนกายสตรี ดังนั้น คอปล้อง จึงไม่ใช่คำอธิบายทางกายภาพอย่างเดียว แต่แสดงแบบแผนความงามทางวัฒนธรรม ว่าสตรีที่งามคือสตรีที่มีแบบแผนและมีเส้นสายละเอียดอ่อน นอกจากนี้ การนำลำต้นของไม้ไผ่มาอธิบายความหมายของคำประสม ยังสะท้อนว่าคนไทยสมัยก่อนใช้พืชอย่างไม้ไผ่ เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันทั้งในเรือน เครื่องมือ และธรรมชาติรอบตัว

คำว่า ผดดอกกระพุ่ม ในประโยค ‘เจ้าสาวดูสวยสง่างาม ด้วย ทรงผดดอกกระพุ่ม และชุดไทยจักรี’ มีความหมาย ทรงผมแบบหนึ่งที่ใช้การเกล้า โดยยกโคนผมขึ้นสูง ส่วนแสดงความเด่นของคำประสม ได้แก่ คำว่าทรงผม ซึ่งเป็นลักษณะการจัดแต่งทรงของผม และส่วนขยาย ได้แก่ คำว่า ดอกกระพุ่ม ซึ่งเป็นดอกไม้พื้นถิ่นของไทยเป็นการอธิบายลักษณะของทรงผมเปรียบเทียบกับลักษณะของดอกไม้ การถ่ายโยงความหมายของคำประสมเกิดขึ้นจากวงความหมายต้นทาง ได้แก่ รูปร่างและลักษณะของดอกกระพุ่ม และวงความหมายปลายทาง ได้แก่ รูปร่างและลักษณะการจัดแต่งทรงผม โดยนำลักษณะเป็นช่อกลมของดอกกระพุ่มมาเปรียบเทียบกับทรงผมที่เกล้าสูงและมีลักษณะเป็นก้อนกลมอยู่บนศีรษะ

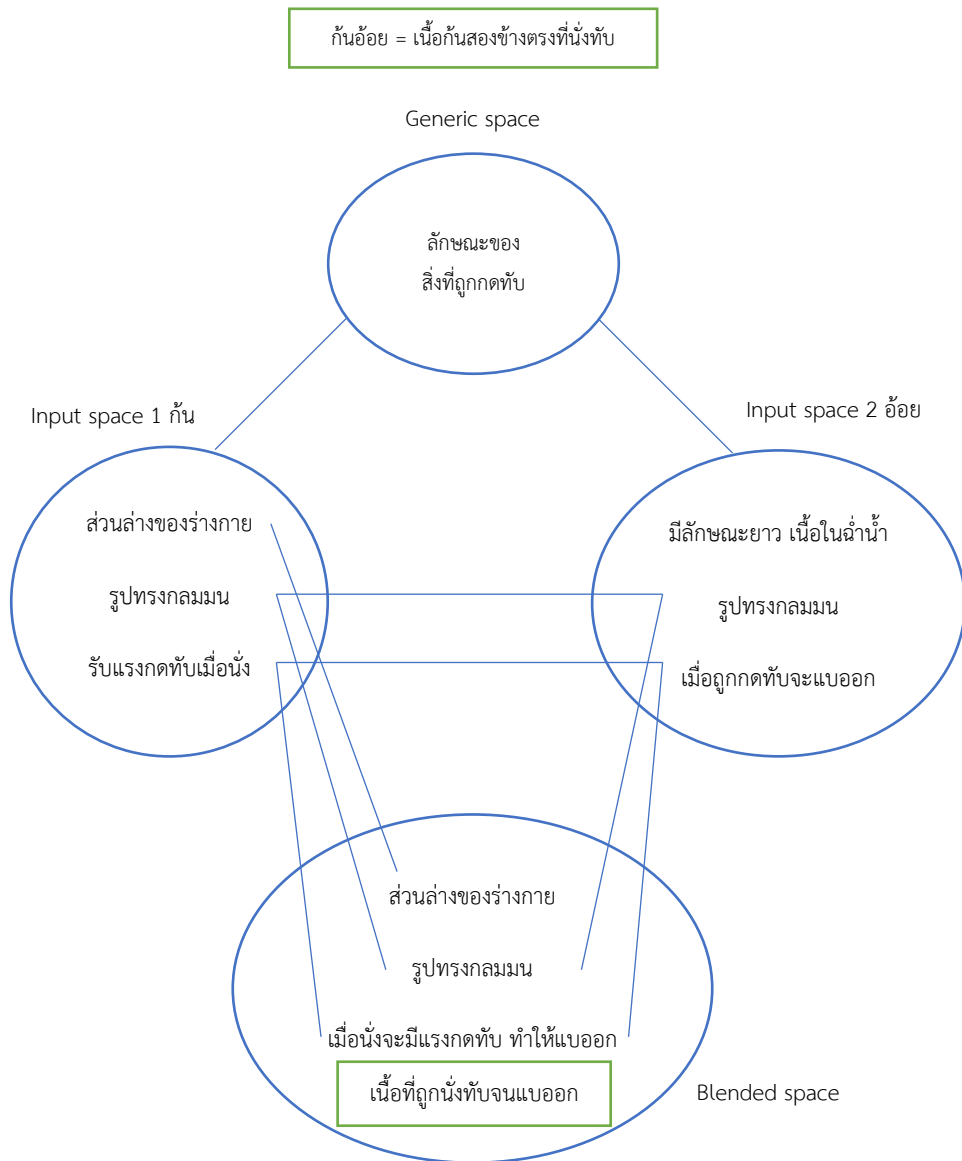
ความหมายของคำประสม ดอกกระพุ่ม แสดงกระบวนการทางความหมายแบบอุปลักษณ์เชิงมนทัศน์โดยการนำรูปร่างของดอกกระพุ่ม ซึ่งเกิดจากกลีบเกสรโค้งรวมตัวเป็นทรงกลมแน่น มาอธิบายลักษณะของทรงผมที่ใช้การเกล้ายกโคนผมให้สูงขึ้นและม้วนเป็นก้อนกลมบนกระหม่อมหรือท้ายทอย ทำให้ผู้ฟังเข้าใจลักษณะของทรงผมได้ทันทีแม้ไม่เห็นภาพ นอกจากนี้ ดอกไม้ในวัฒนธรรมไทยยังนิยมใช้เป็นสัญลักษณ์แทนความอ่อนหวานและงดงามของสตรี ดอกกระพุ่มซึ่งเป็นดอกไม้พื้นบ้านของไทย แสดงลักษณะความงามแบบพื้นถิ่น เรียบง่าย และมีเสน่ห์ แบบธรรมชาติ การนำชื่อดอกไม้มาใช้กับทรงผมจึงสื่อค่านิยมทางวัฒนธรรม

สะท้อนว่ามนุษย์ใช้ประสบการณ์ การมองเห็นสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ มาสร้างความหมายให้กับลักษณะร่างกายหรือสิ่งที่เกิดจากร่างกายของมนุษย์

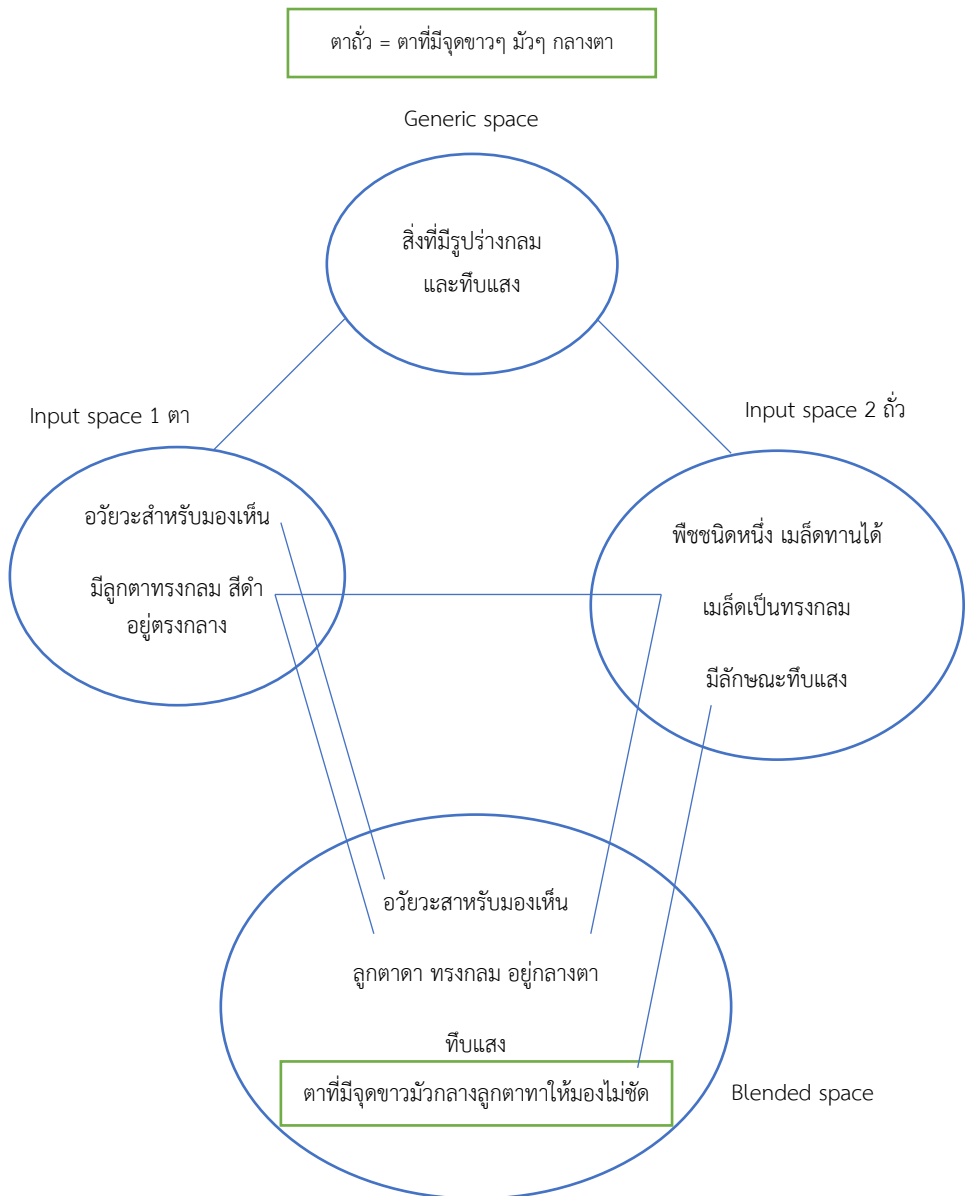
จะเห็นว่าคำประสมแบบนาม-นาม ที่มีความหมายเกี่ยวกับร่างกายทั้ง 5 คำนี้ต่างอาศัยกระบวนการทางความหมายแบบอุปลักษณ์ โดยใช้รูปร่างหรือลักษณะของพืช ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้ใช้ภาษาค้นเคยใกล้ชิดและอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไทย มาอธิบายลักษณะของอวัยวะหรือสิ่งที่เกิดจากร่างกาย สอดคล้องกับหลักการสำคัญในภาษาศาสตร์ปริชานว่า มนุษย์สร้างความหมายบนพื้นฐานของประสบการณ์ทางกายภาพและการรับรู้ (embodiment) นอกจากนี้ ความหมายของคำประสมร่างกาย ซึ่งนำมาเปรียบเทียบกับพืช ยังแสดงให้เห็นประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษาไทย สะท้อนความเป็นเมืองเกษตรกรรมของประเทศไทยในอดีตที่ยังส่งผลถึงปัจจุบัน

เมื่อวิเคราะห์โครงสร้างทางความหมายของคำประสมแบบนาม-นามในภาษาไทยที่มีความหมายร่างกาย ซึ่งนำมาเปรียบเทียบกับพืช และอธิบายกระบวนการทางความหมายของคำประสมแล้ว ผู้วิจัยจะวิเคราะห์กระบวนการทางปริชานของผู้ใช้ภาษาไทยในการสร้างคำประสมร่างกาย ซึ่งนำมาเปรียบเทียบกับพืช ด้วยการวิเคราะห์ความหมายของคำประสมผ่านเครือข่ายบูรณาการเชิงมนทัศน์ ตามแนวคิดทฤษฎีหลอมรวมมนทัศน์ของ Fauconnier & Turner (1998) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยในข้อที่ 2 โดยจะแสดงตัวอย่างการวิเคราะห์จากคำประสมในงานวิจัยนี้จำนวน 2 คำ ได้แก่ คำว่า ก้นอ้อย และ ตาถั่ว

ตัวอย่างการวิเคราะห์คำประสมที่มีส่วนแสดงความเด่นแสดงความหมายส่วนของร่างกาย และส่วนขยาย แสดงความหมายพืช

ภาพที่ 1 เครือข่ายบูรณาการเชิงมนทัศน์ของคำประสม กันอ้อย

ภาพที่ 2 เครื่องช่วยบูรณาการเชิงมนทัศน์ของคำประสม ตาลั่ว

อภิปรายผล

ผลการวิเคราะห์โครงสร้างคำประสมแบบนาม-นาม ในภาษาไทยที่มีความหมายเกี่ยวกับร่างกาย ซึ่งนำมาเปรียบเทียบกับพืช จำนวน 5 คำ ได้แก่ คำว่า ก้านอ้อย ตาถั่ว ปากกระจับ คอปล้อง และ ฝมดอกกระทุ่ม พบว่า คำประสมในกลุ่มนี้ทั้งหมดเป็นคำประสมแบบเข้าสู่ศูนย์ มีส่วนแสดงความเด่นของคำประสม แสดงความหมายตามเค้าความหมายของคำเดิม ได้แก่ ส่วนของร่างกาย และมีส่วนขยายแสดงความหมายเปรียบเทียบแบบอุปลักษณ์เป็นการนำลักษณะของพืชมาอธิบายลักษณะของร่างกายหรือส่วนของร่างกาย ความหมายของคำประสมเกิดจากกระบวนการทางความหมายแบบอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ ลักษณะของส่วนของร่างกายเป็นลักษณะของพืช สามารถสรุปการถ่ายทอดความหมายของคำประสมได้ดังตารางต่อไปนี้

คำประสม	วงความหมายต้นทาง	วงความหมายปลายทาง
1. ก้านอ้อย	ลักษณะของอ้อย กลมมน เมื่อถูกกดทับจะแบออก	ลักษณะก้านของมนุษย์ กลมมน เมื่อนั่งทับ เนื้อก้านจะแบออก
2. ตาถั่ว	รูปร่างและลักษณะของถั่ว เป็นเม็ดกลมเล็ก ทึบ ผิวด้าน	ลักษณะการมองเห็นของดวงตา มีจุดขาวกลางลูกตา ทำให้เห็นไม่ชัดเจน
3. ปากกระจับ	รูปร่างของกระจับ ส่วนกลางกลมอวบ มีปีกสองข้าง โค้งออกจากผล ตรงกลางเป็นหยัก	ลักษณะของปาก ริมฝีปากด้านบนทั้ง 2 โค้งเว้า เป็นหยักตรงกลาง
4. คอปล้อง	ลักษณะปล้องของไม้ไผ่ เป็นข้อต่อๆ กัน	ลักษณะลำคอของคน มีรอยพับเป็นริ้ว ๆ
5. ฝมดอกกระทุ่ม	รูปร่างของดอกกระทุ่ม เป็นช่อกลม พูขึ้นมารอบ ศูนย์กลาง	ลักษณะทรงผม เกล้ายกโคนผมขึ้นสูง เป็นก้อนกลม

การศึกษาความหมายของคำประสมทั้ง 5 คำนี้สะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์สร้างความหมายจากสิ่งที่รับรู้ด้วยร่างกายและประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส การเปรียบเทียบลักษณะของพืชหรือส่วนของพืชกับส่วนของร่างกายสะท้อนการใช้ผังภาพ (image schema) เพื่อสร้างภาพ

ในใจของผู้ใช้ภาษา การมองร่างกายมนุษย์ผ่านลักษณะของพืชเกิดขึ้นจากประสบการณ์ที่มนุษย์เห็นและสัมผัสพืชเป็นประจำ จึงนำสิ่งนี้มาเป็นพื้นฐานในการสร้างมโนทัศน์เกี่ยวกับร่างกาย ซึ่งเป็นสิ่งที่คุ้นเคยเช่นกัน จะเห็นได้ว่าพืชทุกชนิดที่นำมาใช้เป็นคำประสม ได้แก่ อ้อย ถั่ว กระเจี๊ยบ ฝั่ และกระพุ่ม เป็นพืชพื้นถิ่นและผูกพันกับวิถีชีวิตของคนไทยอย่างแนบแน่น ประสบการณ์ร่วมของคนในสังคมทำให้การเปรียบเทียบเหล่านี้สื่อความหมายได้ทันทีที่ความหมายของคำประสมจึงไม่ได้เกิดจากรูปร่างเท่านั้น แต่เกิดจากประสบการณ์ร่วมของสังคมที่ฝังอยู่ในวัฒนธรรมไทย

นอกจากนี้ ยังพบว่าคำประสมร่างกาย ซึ่งนำมาเปรียบเทียบกับพืชจำนวน 3 คำ ได้แก่ คำว่า ปากกระเจี๊ยบคอปล้อ และผมดอกกระพุ่ม มักใช้แสดงลักษณะของผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย การสร้างความหมายของคำประสม จึงสามารถสะท้อนค่านิยมความงามของสตรีไทยได้แก่ การมีริมฝีปากบนที่เป็นหยักตรงกลางและสมมาตร การมีลำคอตียาวระหงและมีรอยพับเป็นริ้ว ๆ และการทำทรงผมเกล้าสูง ม้วนเป็นช่อกลมในพิธีสำคัญ ซึ่งได้รับการยืนยันและส่งต่อผ่านคำประสมที่มีความหมายเชิงเปรียบเทียบเหล่านี้ การสร้างคำประสมจึงมีความเชื่อมโยงกับมิติทางเพศและบทบาททางสังคมในวัฒนธรรมไทย

การนำเครือข่ายบูรณาการเชิงมโนทัศน์มาวิเคราะห์ความหมายของคำประสมแบบนาม-นาม ที่มีความหมายร่างกาย ซึ่งนำมาเปรียบเทียบกับพืช ทำให้สามารถอธิบายความหมายของคำประสมในส่วนที่กระบวนการทางความหมายแบบอุปลักษณ์ไม่สามารถอธิบายได้ทั้งหมด คำว่า ก้นอ้อย ในประโยค ‘นั่งบนพื้นแข็งนาน ๆ ก็ปวดก้นอ้อย จนลุกแทบไม่ขึ้น’ หากใช้กระบวนการเปรียบเทียบแบบอุปลักษณ์ในการเข้าใจความหมายของคำประสม เพียงกระบวนการเดียว จะไม่สามารถอธิบายได้ว่าความหมาย ‘ส่วนของก้นที่เบียดเมื่อนั่งทับ’ มีที่มาอย่างไร เนื่องจากการถ่ายทอดความหมายระหว่างวงความหมายต้นทาง ได้แก่ อ้อย ไปยังวงความหมายปลายทาง ได้แก่ ก้น ไม่ได้เป็นการคัดลอกโครงสร้างอ้อยทั้งต้น มาเปรียบเทียบหรือทำความเข้าใจส่วนของก้น อีกทั้งความหมายของก้น ในคำประสม ก้นอ้อย ยังหมายถึงความถึงบางส่วนของก้น ไม่ได้หมายถึงก้นทั้งหมด

ทฤษฎีหลอมรวมมโนทัศน์จึงสามารถเติมเต็มการอธิบายความหมายในส่วนนี้ เนื่องจากข้อมูลในพื้นที่ความคิดจากเครือข่ายบูรณาการเชิงมโนทัศน์ของคำประสม ก้นอ้อย ได้แสดงให้เห็นมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับค่านามทั้งสองคำ โดยมีเพียงมโนทัศน์บางส่วนที่เชื่อมโยงมายังพื้นที่หลอมรวม ทำให้เข้าใจว่ามีเฉพาะคุณลักษณะบางประการเท่านั้นที่นำมาสร้างความหมายใหม่

ความหมายของคำประสม ก้นอ้อย จึงมีใช่เพียง ก้นที่เหมือนอ้อย แต่เป็นการหลอมรวมภาพ ส่วนปล้องของอ้อยที่มีการแบ่งเป็นช่วง ๆ เข้ากับเส้นโค้งของก้น จนได้ความหมายใหม่ที่ผู้ฟัง หรือผู้อ่าน สามารถจินตนาการได้อย่างชัดเจน จึงกล่าวได้ว่าแนวคิดทฤษฎีหลอมรวมมโนทัศน์ เป็นแนวคิดใหม่ ที่สามารถนำมาใช้วิเคราะห์และอธิบายความหมายของคำประสมได้ทั้ง ความหมายตรงและความหมายแบบเปรียบเทียบ

เอกสารอ้างอิง

- นworรณ พันธุมธา. (2559). **คลังคำ**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- วรลักษณ์ วีระยุทธ. (2565). **การหลอมรวมมโนทัศน์ในกระบวนการทางความหมายของคำประสมแบบนาม-นาม ในภาษาไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุุฎิบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อนงค์ เอียงอุบล. (2525). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์คำประสมในภาษาไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อลิษา อินจันทร์. (2557). **คำประสมแบบเท่าเทียมในภาษาไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัญชลี สิงห์น้อย. (2548). **ค่านามประสม: ศาสตร์และศิลป์ในการสร้างคำไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Benczes, R. (2006). **Creative Compounding in English**. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Bloomfield, L. (1993). **Language**. Chicago: The University of Chicago Press.
- Botha, R. P. (1968). **The Function of the Lexicon in Transformational Generative Grammar**. The Hague: Mouton.
- Evans, V., & Green, M. (2006). **Cognitive Linguistics an Introduction**. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Fauconnier, G., & Turner, M. (1998). Conceptual integration networks. **Cognitive Science**, 22(1), 133–187.

- Fauconnier, G. (1984). **Mental Spaces: Aspects of meaning construction in natural language**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jespersen, O. (1954). **A Modern English Grammar on Historical Principles**. London: Bradford and Dickens.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). **Metaphors We Live By**. London: The university of Chicago press.
- Levi, J. N. (1978). **The Syntax and Semantics of Complex Nominals**. New York: NY Academic Press.

การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนภายใต้แนวคิดการจัดการแบบร่วมมือกัน :
กรณีศึกษาล่องแพบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมืองสกลนคร
จังหวัดสกลนคร

COMMUNITY – BASED TOURISM MANAGEMENT UNDER THE CONCEPT OF
COLLABORATIVE MANAGEMENT: A CASE STUDY OF RAFTING
AT BAN THAO WAT, LAO PO DAENG SUBDISTRICT, MUEANG DISTRICT,
SAKHON NAKHON PROVINCE

วรมะธ ยอดบุญ* และ พัชรพร ฝ่ายทาน
Worameta Yodboon* and Patcharaporn Faithan

สาขารัฐประศาสนศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Public Administration Program, Faculty of Liberal Arts and Management Science, Kasetsart University

Received: 12 July 2025

Revised: 22 December 2025

Accepted: 23 December 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาการบริหารจัดการแบบร่วมมือกันของชุมชนในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ล่องแพบ้านท่าวัด จังหวัดสกลนคร (2) ศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการแบบร่วมมือกันของชุมชน ล่องแพบ้านท่าวัด จังหวัดสกลนคร (3) ให้แนวทางและข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการแบบร่วมมือกันของชุมชน ล่องแพบ้านท่าวัด จังหวัดสกลนคร โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยการสังเกตและสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 22 คน ด้วยวิธีการเจาะจง และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) ภาครัฐและชุมชนร่วมมือกันบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ล่องแพบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร ซึ่งการเปิดกิจการ ล่องแพจะเริ่มจากการร่วมกันวางแผนดำเนินการจัดกิจกรรม ขออนุญาตเปิดให้บริการแพ

* Corresponding author: วรมะธ ยอดบุญ

E-mail: worameta.y@ku.th

รับผลประโยชน์ และประเมินผลหลังจากการเปิดให้บริการ ในการจัดการท่องเที่ยวบ้านท่าวัด จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือ แรงกาย แรงใจจากชาวบ้าน ผู้ประกอบการแพที่มีความเข้มแข็ง และคณะกรรมการชุมชนที่มีศักยภาพเพื่อทำให้เกิดผลสำเร็จ หน่วยงานภาครัฐมีหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง ให้การสนับสนุนการจัดกิจกรรมของชาวบ้าน จึงเกิดเป็นการจัดการแหล่งท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมโดยอาศัยความร่วมมือของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง 2) ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการ ได้แก่ ปัญหาด้านระเบียบกฎเกณฑ์ในการขอเปิดกิจการท่องเที่ยว ปัญหาการส่งเสริมการท่องเที่ยว ปัญหาด้านงบประมาณ ปัญหาด้านการบริการของผู้ประกอบการแพ และปัญหาด้านความสวยงามของภูมิทัศน์ และ 3) แนวทางและข้อเสนอแนะ ได้แก่ เทศบาลตำบลเหล่าปอแดงควรเปิดเผยให้ประชาชนทราบถึงระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับการประกอบกิจการท่องเที่ยว เทศบาลตำบลเหล่าปอแดงและผู้ประกอบการท่องเที่ยวควรใช้สื่อเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการประชาสัมพันธ์ส่งเสริมการท่องเที่ยว หน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควรจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอสำหรับการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการท่องเที่ยวควรกำหนดมาตรฐานการให้บริการ และเพิ่มผู้ประกอบการร้านอาหารเพื่อให้บริการอย่างเพียงพอและรวดเร็ว โดยเฉพาะในช่วงวันหยุดต่าง ๆ และปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงาม เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยี่ยมชมมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: การจัดการการท่องเที่ยว, การบริหารจัดการบนฐานความร่วมมือ, การท่องเที่ยว

Abstract

This research article seeks to (1) investigate the collaborative management of community tourism resources at Long Pha Ban Tha Wat, Sakon Nakhon Province, (2) analyze the challenges and impediments to collaborative management within the community at Long Pha Ban Tha Wat, Sakon Nakhon Province, and (3) propose guidelines and recommendations to improve collaborative management in the community at Long Pha Ban Tha Wat, Sakon Nakhon Province. The study employs qualitative research methods, collecting data through observation and in-depth interviews with 22 key informants using purposive sampling, and analyzes qualitative data through content analysis.

The study's findings indicate that 1) the Ban Tha Wat rafting tourism site, which is situated in Lao Por Daeng Subdistrict, Mueang Sakon Nakhon District, Sakon Nakhon Province, is managed collaboratively by the government and the local community. Joint activity planning, getting operating permissions, benefit sharing, and post-operation evaluation are the first steps in starting a rafting business. Strong rafting operators, a competent community committee, cooperation, and both mental and physical work from locals are all necessary for successful administration. This has resulted in a participatory tourism management model that involves all relevant stakeholders. 2) The problems and obstacles in management include regulatory and licensing issues related to operating the rafting business, insufficient promotion of tourism, budgetary constraints, service quality issues among raft operators, and concerns about the visual appeal of the landscape. Additionally, 3) recommendations include the following: the Lao Por Daeng Subdistrict Municipality should publicly disclose the regulations and requirements for operating raft tourism businesses; the municipality and raft operators should use technology and digital media to promote tourism; government agencies, including local administrative organizations, should set aside enough funds for rafting-related activities; rafting operators should set up service standards and hire more food vendors to guarantee prompt and adequate service, particularly during holidays; and improving the landscape to draw in more tourists.

Keywords: Tourism Management, Management Based on Cooperation, Rafting

บทนำ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นแหล่งสร้างรายได้สำคัญสำหรับประเทศ โดยการท่องเที่ยวช่วยกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นและเพิ่มมูลค่าให้กับจังหวัดและชุมชนต่าง ๆ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2567) ในปี 2567 กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาได้ดำเนินมาตรการหลายประการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในประเทศ เช่น การสนับสนุนแหล่งทุนให้ผู้ประกอบการ การจัดอบรมสัมมนา และการเพิ่มความปลอดภัยโดยการเสริมอัตราค่าสิ่งตำราวจการท่องเที่ยว การส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศไทยยังมุ่งเน้นไปที่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable tourism) โดยให้ชุมชนมีบทบาทหลักในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-based tourism) และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco tourism) เพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติและส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเน้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติอย่างมีความรับผิดชอบ โดยมุ่งหวังให้เกิดการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติให้คงอยู่ได้ในระยะยาว

จังหวัดสกลนคร มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่โดดเด่น และหลากหลายทั้งด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะวัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติ อันเป็นเสน่ห์ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยือนจังหวัดสกลนคร โดยเฉพาะบึง “หนองหาร” ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีความสวยงามและเป็นความทรงจำด้านวิถีชีวิตของชาวสกลนครในอดีต ในช่วงที่ผ่านมา หน่วยงานราชการได้จัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวบริเวณรอบหนองหาร รวมทั้งส่งเสริมหมู่บ้านท่องเที่ยววิถีชุมชน และเส้นทางท่องเที่ยวรอบหนองหาร เพื่อเพิ่มการเข้าถึงและสร้างรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น (สพสันต์ เพชรคำ และคณะ, 2561) บ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร ถือได้ว่าเป็นหมู่บ้านหนึ่งในเส้นทางท่องเที่ยวรอบหนองหาร มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลายทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมและมีลักษณะโดดเด่นสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวหนองหารและจังหวัดสกลนครได้มากขึ้น โดยที่ผ่านมาการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวบริเวณหนองหารมักประสบปัญหาในกระบวนการขออนุมัติการเปิดกิจการแพ การบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ ตลอดจนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เห็นช่องว่างการวิจัย (Research gap) เนื่องจากบริเวณแหล่งน้ำหนองหาร มีหน่วยงานที่รับผิดชอบหลายหน่วยงาน และมีระเบียบกฎหมาย

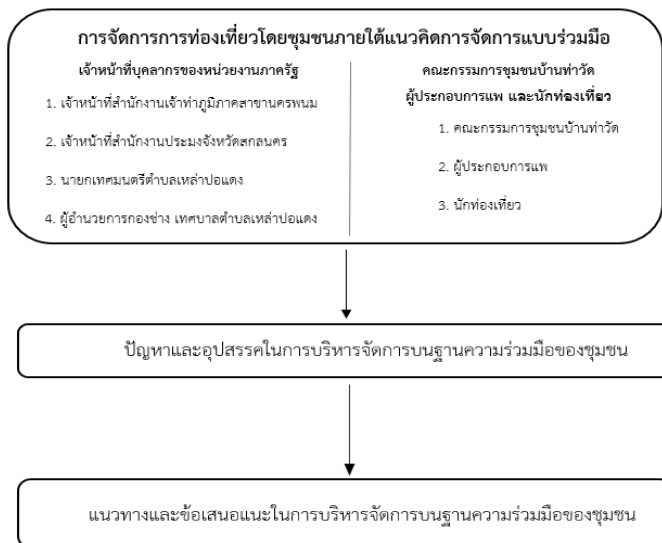
ที่เกี่ยวข้องหลายฉบับ กระบวนการขอเปิดกิจการล่องแพจึงทำได้ยาก รวมถึงยังไม่มี การทำวิจัย เกี่ยวกับการบริหารจัดการล่องแพบ้านท่าวัดมาก่อน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษา แนวทางการจัดการแบบร่วมมือกันของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวล่องแพบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร กล่าวคือ การบริหารจัดการบนฐาน ความร่วมมือในการจัดการการล่องแพระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน มีขั้นตอนการดำเนินการอย่างไร มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไรบ้าง เพื่อให้แนวทางและข้อ เสนอแนะในการบริหารจัดการบนฐานความร่วมมือของชุมชน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อกลุ่ม ล่องแพบ้านท่าวัดและกลุ่มกิจการแพอื่น ๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการแบบร่วมมือกันของชุมชนในการบริหารจัดการ แหล่งท่องเที่ยว ล่องแพบ้านท่าวัด จังหวัดสกลนคร
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการแบบร่วมมือกันของชุมชน ล่องแพบ้านท่าวัด จังหวัดสกลนคร
3. เพื่อให้แนวทางและข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการแบบร่วมมือกันของชุมชน ล่องแพบ้านท่าวัด จังหวัดสกลนคร

กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนภายใต้แนวคิดการจัดการแบบร่วมมือกัน จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลากหลายกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงาน ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน เพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกันคือการมีรายได้เพิ่มขึ้นของ ชาวบ้านอันเนื่องมาจากการดำเนินการที่เกี่ยวกับการล่องแพ ซึ่งไม่สามารถบรรลุได้โดยลำพัง จากการดำเนินงานขององค์กรหรือภาคส่วนใดเพียงฝ่ายเดียว อย่างไรก็ตามในระหว่าง การจัดการอาจเกิดปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขในรูปแบบของการสร้าง แนวทางและข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการแบบร่วมมือกันของชุมชน

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. **ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ** จำนวน 22 คน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม เนื่องจากทั้งสองกลุ่มมีบทบาทต่อการจัดการการท่องเที่ยวล่องแพบ้านท่าวัด ได้แก่ (1) เจ้าหน้าที่บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐ ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่สำนักงานเจ้าท่าภูมิภาคสาขานครพนม จำนวน 1 คน เจ้าหน้าที่สำนักงานประมงจังหวัดสกลนคร จำนวน 1 คน นายกเทศมนตรีตำบลเหล่าปอแดง จำนวน 1 คน และผู้อำนวยการกองช่าง เทศบาลตำบลเหล่าปอแดง จำนวน 1 คน รวมทั้งสิ้น 4 คน และ (2) คณะกรรมการชุมชนบ้านท่าวัด ผู้ประกอบการแพและนักท่องเที่ยว ประกอบด้วย คณะกรรมการชุมชนบ้านท่าวัด จำนวน 2 คน ผู้ประกอบการแพ จำนวน 6 คน และนักท่องเที่ยว จำนวน 10 คน รวมทั้งสิ้น 18 คน ซึ่งเป็นการสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการเจาะจงเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล ผลเชิงลึกในประเด็นที่กำลังศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัย

2. **เครื่องมือในการวิจัย** ได้แก่ การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) และการสังเกต (Observation) การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เป็นการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยได้ทำการจัดระเบียบแบบแผนขึ้นบ้างแล้ว มีตัวอย่างคำถาม คำชี้แจง ขั้นตอนต่าง ๆ ให้แก่ผู้สัมภาษณ์ได้ทราบล่วงหน้าก่อนดำเนินการสัมภาษณ์ โดยจะสร้างคำถามขึ้นจากกรอบแนวคิดในการวิจัยและจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนด

ชุดสัมภาษณ์ ออกเป็น 4 ชุด คือ ชุดที่ 1 เจ้าหน้าที่บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐ ชุดที่ 2 คณะกรรมการชุมชนบ้านท่าวัด ชุดที่ 3 ผู้ประกอบการแพ และชุดที่ 4 นักท่องเที่ยว

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้เป็นข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิและจากแหล่งทุติยภูมิ ดังนี้

1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบกึ่งทางการ (Semi-Formal) กับกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ เจ้าหน้าที่บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐ และคณะกรรมการชุมชนบ้านท่าวัด ผู้ประกอบการแพและนักท่องเที่ยว ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในเดือนมีนาคม 2568 และการเก็บข้อมูลจากการสังเกตการณ์ (Observation) ผู้วิจัยได้ทำการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาถึงการบริหารจัดการแบบร่วมมือกันของภาครัฐและชุมชน ในระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน 2568 เพื่อให้ทราบถึงแนวทางการบริหารจัดการแบบร่วมมือกันต่อแหล่งท่องเที่ยวล่องแพบ้านท่าวัด รวมไปถึงปัญหาและอุปสรรคระหว่างกาเปิดให้บริการ การจดบันทึก การบันทึกภาพ และการบันทึกวิดีโอ โดยเป็นการบันทึกวิดีโอและเขียนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์อย่างละเอียดเพื่อให้เกิดความแม่นยำและป้องกันการลืมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสังเกต (โครงการวิจัยนี้ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เลขที่โครงการ COA No. COA67/014)

2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมเอกสาร (Documentary Research) จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ได้แก่ รายงานวิจัย ตำรา เอกสารประกอบการสัมมนาและการประชุมทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ และบทความวิชาการหรือบทความวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการบนฐานความร่วมมือและการจัดการโดยชุมชน ตลอดจนเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยวิธีสามเส้า ตามกรอบแนวคิดของสุรางค์ จันทวานิช (2556) โดยการตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 4 กลุ่ม ได้แก่ เจ้าหน้าที่บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐ คณะกรรมการชุมชนบ้านท่าวัด ผู้ประกอบการแพ และนักท่องเที่ยว เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายนำไปสู่ข้อสรุปที่น่าเชื่อถือ ส่วนการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่และเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกต การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก เกี่ยวกับการบริหารจัดการแบบร่วมมือกันของหน่วยงานภาครัฐและชุมชนในการบริหารจัดการแพบ้านท่าวัด ปัญหาและ

อุปสรรคของการบริหารงานและการบริการ ตลอดจนแนวทางและข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการแบบร่วมมือกัน ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือ ซึ่งไม่ได้อาศัยเพียงวิธีการเดียวในการเก็บรวบรวมข้อมูล

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมกับการเก็บรวบรวมข้อมูลตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้สามารถสรุปข้อค้นพบจากการศึกษาได้อย่างถูกต้องและครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ซึ่งกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้มีองค์ประกอบสำคัญอยู่ 3 ประการ ตามกรอบวิเคราะห์ของ Ring and Van de Ven (1994) ดังนี้

4.1 การจัดระเบียบข้อมูล (Data Organizing) จากการรวบรวมข้อมูลทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและสังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นการจำแนกหมวดหมู่ของข้อมูลตามประเด็นที่ศึกษาโดยยึดวัตถุประสงค์การวิจัยเป็นหลัก

4.2 การแสดงข้อมูล (Data Display) เป็นกระบวนการนำเสนอผลการวิเคราะห์ความเชื่อมโยง ความเป็นเหตุเป็นผลของข้อมูล ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารจัดการบนฐานความร่วมมือของชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้ในส่วนของการแสดงข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะแสดงข้อมูลด้วยรูปแบบของการถอดคำพูดตามบันทึกการสัมภาษณ์ ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เพื่อแสดงให้เห็นการจัดการการท่องเที่ยวทั้งของหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่และผู้ประกอบการและผู้นำชุมชนท้องถิ่น

4.3 การหาข้อสรุป (Conclusion) การตีความ (Interpretation) เพื่อหาข้อสรุปและตีความหมายของข้อค้นพบของปรากฏการณ์ที่ได้จากการแสดงข้อมูล ซึ่งจะพิจารณาจากการบริหารจัดการบนฐานความร่วมมือของชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวล่องแพบ้านท่าวัด โดยข้อสรุปและการตีความจะเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เลือกใช้ ซึ่งได้แก่แนวคิดการจัดการแบบร่วมมือกัน ตลอดจนเชื่อมโยงกับงานวิจัยก่อนหน้านี้ว่าเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

สรุปผลการวิจัย

1. บริหารจัดการแบบร่วมมือกันของชุมชนในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ล่องแพบ้านท่าวัด จังหวัดสกลนคร

ชุมชนบ้านท่าวัดเป็นพื้นที่ซึ่งมีการพัฒนากิจกรรมล่องแพบ้านท่าวัด อันมีรากฐานมาจากความผูกพันระหว่างชาวบ้านกับหนองหารและมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ความสัมพันธ์ดังกล่าวนำไปสู่การสร้างสรรคกิจกรรมที่เอื้อต่อการสร้างงานและรายได้ผ่านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ การก่อตั้งกลุ่มล่องแพบ้านท่าวัดภายใต้โครงการ “OTOP นวัตกรรม” สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการรวมกลุ่มโดยสมัครใจของชาวบ้านที่เป็นเจ้าของแพ เพื่อร่วมกันให้บริการด้านการท่องเที่ยวแก่ผู้มาเยือน โดยเฉพาะในช่วงฤดูร้อน กิจกรรมล่องแพได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่องจากนักท่องเที่ยว ซึ่งสามารถสัมผัสกับระบบนิเวศและทัศนียภาพของหนองหารควบคู่กับการบริโภคอาหารพื้นถิ่นหลากหลายเมนู โดยมีค่าใช้จ่ายเริ่มต้นที่ 80 บาท ล่องแพบ้านท่าวัดจึงเป็นตัวอย่างของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นควบคู่กับการสร้างรายได้ที่ยั่งยืน

สำหรับการให้บริการกิจกรรมล่องแพในปัจจุบัน กลุ่มผู้ประกอบการแพในชุมชนบ้านท่าวัด ประกอบด้วยแพที่เปิดให้บริการจำนวน 35 ลำ 12 ผู้ประกอบการ เช่น แพน้องเอิร์น แพจีโน่ แพฟ้าใส แพน้องนับดงค์ และแพน้องต้นกล้า เป็นต้น โดยผู้ประกอบการให้บริการทุกวันตลอดทั้งสัปดาห์ รวมถึงวันหยุดนักขัตฤกษ์ นักท่องเที่ยวสามารถติดต่อสอบถามรายละเอียดหรือสำรองบริการผ่านช่องทางออนไลน์ หรือโทรศัพท์สอบถามได้ตามหมายเลขโทรศัพท์ที่ให้ไว้ในเพจของแต่ละผู้ประกอบการแพ ในด้านค่าบริการล่องแพมีอัตราเริ่มต้นตั้งแต่ 400 ถึง 1,350 บาท โดยมีการให้บริการเสริมที่ต้องจ่ายค่าบริการเพิ่มเติม เช่น ลำโพง ไมโครโฟน น้ำแข็งแบบกระสอบ ถ่านสำหรับประกอบอาหาร และบริการเรือเล็กสำหรับใช้เดินทางเข้าห้องน้ำบริเวณฝั่ง นอกจากนี้ ผู้ใช้บริการสามารถประกอบอาหารบนแพได้ โดยมีการจัดเตรียมอุปกรณ์ประกอบอาหาร เช่น ถ้วย จาน ช้อน ส้อม ตลอดจนมีเสื้อชูชีพไว้ให้โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายเพิ่มเติม การให้บริการในลักษณะดังกล่าวสะท้อนถึงรูปแบบการจัดการโดยชุมชนที่มุ่งตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวอย่างครบวงจรภายใต้บริบทของทรัพยากรท้องถิ่น

ภาพที่ 2 ตัวอย่างแพะของกลุ่มผู้ประกอบการ

ภาพที่ 3 ลานจอดรถ

1.1 ภาครัฐมีการบริหารจัดการร่วมกับชุมชน โดยมีบทบาทหน้าที่ในการเป็นพี่เลี้ยงให้กับกลุ่มผู้ประกอบการแพะ มีการดำเนินการโดยทำการประชาคมร่วมกันทั้ง 18 กระบวนที่เกี่ยวข้องในการเปิดให้บริการ โดยภายหลังจากมีการทำประชาคมแล้วเสร็จทางผู้ประกอบการจึงจะสามารถดำเนินการเปิดกิจการล่องแพได้ ซึ่งหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนล่องแพบ้านท่าวัด มีบทบาทดังนี้ 1) ด้านการขอใช้พื้นที่ ได้แก่ (1) สำนักงานประมงจังหวัดสกลนคร มีบทบาทในการอนุญาตให้ใช้ พื้นที่หนองหารเป็นสถานที่ประกอบการของกลุ่มล่องแพ และดูแลเรื่องการรื้อกล้าเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ (2) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดสกลนคร มีบทบาทในการตรวจสอบ ให้ข้อเสนอแนะเรื่องการจัดการขยะ น้ำเสีย และผลกระทบต่อชุมชน สนับสนุนให้การล่องแพเป็นไปตามแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (3) ขลประทานจังหวัดสกลนคร มีหน้าที่บริหารจัดการระดับน้ำ กระแสน้ำ ช่วงเวลาที่เหมาะสมเปิดให้บริการและปิดให้บริการร่วมกับกรมเจ้าท่า (4) ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืดจังหวัด

สกลนคร ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการประมง เพื่อไม่ให้กิจกรรมล่องแพרבกวนแหล่งวางไข่ของปลา และ (5) หน่วยชุดลอกและกำจัดวัชพืชหนองหารจังหวัดสกลนคร มีหน้าที่ในการกำจัดผักตบชวาและวัชพืชที่กีดขวางทางน้ำ ช่วยเปิดเส้นทางน้ำให้เรือและแพสัญจรได้สะดวกและปลอดภัย 2) ด้านความปลอดภัยทางน้ำ มีหน่วยงานที่ดูแลในเรื่องความปลอดภัยทางน้ำ มาตรการการเปิดแพ การประกอบแพ การสัญจรในน้ำหนองหาร คือ สำนักงานเจ้าท่าภูมิภาคสาขานครพนม 3) ด้านอาหาร มีหน่วยงานที่ดูแลเรื่องการประกอบอาหารให้ถูกสุขอนามัย การอบรมผู้ประกอบการเกี่ยวกับการประกอบอาหาร คือ สาธารณสุขจังหวัดสกลนคร 4) หน่วยงานราชการอื่น ๆ ที่มาประชาคมร่วมกัน ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร ท้องถิ่นจังหวัดสกลนคร นายอำเภอเมืองสกลนคร ท้องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสกลนคร พัฒนาชุมชนจังหวัดสกลนคร ผู้แทนภาคประชาสังคม จังหวัดสกลนคร สำนักงานเทศบาลตำบลเหล่าปอแดง และ 5) ชุมชนบ้านท่าวัด ซึ่งมีวัดสำคัญได้แก่ วัดมหาพรหมโพธิราช วัดกลางศรีเชียงใหม่ วัดป่าเอวัณซ์ ชาวบ้านบ้านท่าวัดมาประชาคมร่วมกัน เพื่อหาข้อสรุปในการเปิดให้บริการผ่านการมีส่วนร่วมในด้านการตัดสินใจ การดำเนินการ การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล

ภาพที่ 4 ขั้นตอนการขอเปิดให้บริการแพ บ้านท่าวัด

1.2 การบริหารจัดการกิจกรรมล่องแพในชุมชนบ้านท่าวัด ดำเนินการภายใต้ความร่วมมือระหว่างคณะกรรมการชุมชนและกลุ่มผู้ประกอบการแพ โดยมีการจัดการร่วมกันทั้งในด้านการบริหารทั่วไป การดูแลความปลอดภัย และการรักษาความสะอาดของพื้นที่

ให้บริการ การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อาศัยพลังความร่วมมือจากชาวบ้านและผู้ประกอบการแพ ซึ่งมีความเข้มแข็งและมีจิตสาธารณะ รวมถึงคณะกรรมการชุมชนที่มีบทบาทเป็นผู้นำในการผลักดันโครงการต่าง ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ รายได้ที่เกิดจากกิจกรรมล่องแพจะถูกจัดสรรบางส่วนเข้าสู่กองทุนกลางของชุมชน เพื่อใช้สนับสนุนกิจกรรมส่วนรวม การขับเคลื่อนกิจกรรมของชุมชนตั้งอยู่บนแนวคิด “บวร” ได้แก่ บ้าน วัด และโรงเรียน ซึ่งสะท้อนความเชื่อมโยงของภาคส่วนหลักในสังคม โดยมีข้อตกลงร่วมกันว่ากลุ่มผู้ประกอบการแพจะให้การสนับสนุนวัดในชุมชนผ่านงบประมาณจากกองกลางตามความเหมาะสม เพราะนักท่องเที่ยวที่มาล่องแพส่วนหนึ่งจอดรอไว้ภายในบริเวณวัด รวมถึงวัดยังมีห้องน้ำสำหรับไว้รองรับนักท่องเที่ยวด้วย นอกจากนี้ ชุมชนยังมีระบบการสงเคราะห์โดยหากมีสมาชิกในชุมชนที่มีได้ประกอบกิจการแพถึงแก่กรรม กลุ่มแพจะร่วมกันบริจาคเงินเพื่อการฌาปนกิจศพละ 500 บาท ในด้านการจัดการความสะอาด มีการจ้างแรงงานจากภายในชุมชนเพื่อดูแลความสะอาดของแพและพื้นที่บริการ อันเป็นการสร้างรายได้เสริมให้กับชุมชน การประชุมร่วมกันระหว่างคณะกรรมการและผู้ประกอบการแพจัดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ เพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินกิจกรรมในแต่ละฤดูกาล ทั้งนี้ ได้มีการกำหนดมาตรฐานการให้บริการให้สอดคล้องกันในทุกแพ โดยไม่อนุญาตให้มีการกำหนดราคาที่แตกต่างกัน เพื่อรักษาความเป็นธรรมและความเชื่อมั่นของนักท่องเที่ยว ซึ่งนักท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ผ่านทางการติดต่อจองแพกับผู้ประกอบการ การมาพักผ่อนด้วยการล่องแพ และการแสดงความเห็นต่อการให้บริการผ่านช่องทางออนไลน์ ชุมชนจะนำข้อมูลที่ได้จากการประเมินของนักท่องเที่ยวไปปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการบริการต่อไป

จากที่กล่าวมาข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวล่องแพบ้านท่าวัดเกิดขึ้นภายใต้ความร่วมมือระหว่างภาครัฐและชุมชน ซึ่งเป็นรูปแบบของการจัดการแบบมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพ ความร่วมมือดังกล่าวนำไปสู่การก่อตั้งกลุ่มแพท่องเที่ยวชุมชนบ้านท่าวัด ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสร้างรายได้ให้กับคนในพื้นที่ อีกทั้งยังสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยวจำนวนมาก โดยเฉพาะในช่วงฤดูร้อนและยังคงได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยสถาบันการศึกษาได้เข้าไปมีบทบาทผ่านการเป็นวิทยากรในกิจกรรมของภาครัฐที่เกี่ยวกับประเด็นการจัดการท่องเที่ยว เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตลอดจนทำวิจัย เผยแพร่ข้อมูลของชุมชน ตลอดจนให้ข้อเสนอแนะสำหรับการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้ยั่งยืนมากขึ้น

2. ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการแบบร่วมมือกันของชุมชน ล่องแพ บ้านท่าวัด จังหวัดสกลนคร

ปัญหาและอุปสรรคต่อการบริหารจัดการแบบร่วมมือกันในการบริหารจัดการ ล่องแพบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร มีปัญหาและอุปสรรค สรุปได้ดังนี้

1) ปัญหาด้านความไม่เข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนและระเบียบกฎเกณฑ์ในการขอเปิดกิจการล่องแพ กล่าวคือแต่ละหน่วยงานมีกรอบในการทำงานหรือระเบียบปฏิบัติที่เฉพาะเป็นของตนเอง ทำให้ประชาชนไม่ทราบถึงกฎเกณฑ์ที่ชัดเจน และไม่รู้ว่าต้องยึดของหน่วยงานใดเป็นหลัก

2) ปัญหาด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว กล่าวคือในบางฤดูกาลมีจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยือนค่อนข้างน้อย เช่น ฤดูหนาว ฤดูฝน

3) ปัญหาด้านงบประมาณของหน่วยงานภาครัฐไม่เพียงพอที่จะสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ในการส่งเสริม สนับสนุนกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชน เช่น การปรับปรุงทัศนียภาพที่สวยงาม

4) ปัญหาด้านการบริการ กล่าวคือมีการบริการอาหารและเครื่องดื่มที่ใช้ระยะเวลานาน เนื่องจากมีการสั่งอาหารที่มาจากแหล่งเดียว ทำให้มีการบริการที่ล่าช้า

5) ปัญหาด้านการพัฒนาปรับปรุงภูมิทัศน์ ในการกำจัดผักตบชวาและวัชพืชบริเวณบ้านท่าวัดเหนือ มีการนำเครื่องกำจัดผักตบมาเก็บเพียง 1 - 2 ครั้งต่อปี ทำให้ทัศนียภาพของแหล่งน้ำไม่สวยงาม ไม่เหมาะแก่การมาท่องเที่ยว

3. แนวทางและข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการแบบร่วมมือกันของล่องแพ บ้านท่าวัด

1) สำนักงานเทศบาลตำบลเหล่าปอแดง ควรเผยแพร่ให้ประชาชนได้ทราบถึงระเบียบกฎเกณฑ์การจัดตั้งกิจการล่องแพที่แน่นอนชัดเจน กล่าวคือ สร้างเอกสารที่ระบุขั้นตอนการเปิดให้บริการทั้งขั้นตอนก่อนเปิดแพ และสิ่งที่ต้องทำหลังจากเปิดกิจการแพ เช่น การขอใบอนุญาตขับขีเรือ เป็นต้น อาจอยู่ในรูปของคลิปวิดีโอ หรือคู่มือฉบับประชาชนที่เกี่ยวข้องกับระเบียบหรือกฎหมายการเปิดกิจการแพ เพื่อให้ทุกฝ่ายรับได้ทราบโดยทั่วกัน

2) สำนักงานเทศบาลตำบลเหล่าปอแดง และผู้ประกอบการแพ ควรใช้เทคโนโลยีและสื่อสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมท่องเที่ยว รายละเอียด

เกี่ยวกับค่าใช้จ่ายและการให้บริการของผู้ประกอบการแพ โดยอาจทำเป็นคลิปขนาดสั้น หรือ ถ่ายทอดสดผ่านช่องทางออนไลน์ แล้วนำไปเผยแพร่ผ่านเพจระดับจังหวัด หรือผ่านช่องทางสื่อ ดิจิทัล (TikTok) หรือ ยูทูบ (YouTube) เป็นต้น หรืออาจถ่ายทอดสดผ่านช่องทางออนไลน์

3) เทศบาลตำบลเหล่าปอแดง และผู้ประกอบการแพบ้านท่าวัด ควรจัดสรร งบประมาณในแต่ละปีอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อนำมาใช้จ่ายในการปรับปรุงภูมิทัศน์หรือสร้าง สาธารณูปโภคของส่วนรวม ได้อย่างทันทั่วถึง

4) ผู้ประกอบการแพควรประชุมร่วมกันแล้วกำหนดระเบียบกลางเกี่ยวกับ มาตรฐานการให้บริการ และเพิ่มผู้ประกอบการร้านอาหารเพื่อให้บริการอย่างเพียงพอและ รวดเร็ว โดยเฉพาะในช่วงวันหยุดเทศกาลต่าง ๆ

5) เทศบาลตำบลเหล่าปอแดง และผู้ประกอบการแพบ้านท่าวัด ควรร่วมมือกัน ปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงาม เช่น การกำจัดผักตบชวาและวัชพืช ปรับปรุงถนนให้สวยงามและ รongรับยานพาหนะของนักท่องเที่ยว รวมถึงการวางระบบกำจัดขยะและของเสีย เพื่อก่อให้เกิด ความสวยงามและดึงดูดนักท่องเที่ยวได้

อภิปรายผล

การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนภายใต้แนวคิดการจัดการแบบร่วมมือกัน : กรณี ศึกษา ล่องแพบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร พบว่า ภาครัฐและชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ครอบคลุมทั้งการมีส่วนร่วมในการ ตัดสินใจ จะเห็นได้จากที่ภาครัฐและภาคประชาชนได้มีการจัดประชุมเพื่อรับฟังปัญหาจากทุก ภาคส่วนและมีการตัดสินใจร่วมกันในมติที่ประชุม การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน จะเห็นจาก ความร่วมมือจากทั้งภาครัฐและประชาชนเมื่อมีกิจกรรมในชุมชนจะได้รับความร่วมมือจากทั้ง สองฝ่าย การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ชุมชนได้รับการสนับสนุนจากทางภาครัฐและ กลุ่มผู้ประกอบการแพ เมื่อมีการจัดกิจกรรมหรืองานในวัดหรือโรงเรียน ทางกลุ่มผู้ประกอบการ แพจะมีการสนับสนุนโดยนำเงินกองกลางมาสนับสนุนในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน มีการสร้าง โอกาสให้นักเรียนหารายได้ช่วงปิดภาคการศึกษาและผู้ที่เคยเสพสารเสพติด เพื่อสร้างอาชีพ ให้มีรายได้ในการเลี้ยงชีพตนเอง ทำให้ห่างไกลจากยาเสพติด และการมีส่วนร่วมในการประเมิ นผล คือนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาภายในชุมชน ประเมินได้จากรายได้ที่เข้ามาภายในชุมชน ประเมินความยั่งยืนของกิจการแพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ดริยากานต์ พรหมคำ (2565)

ได้ศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนภายใต้แนวคิดการจัดการแบบร่วมมือกัน กรณีศึกษา อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้าและชุมชนบ้านร่องกล้าอำเภอเนินครไทย จังหวัดพิษณุโลก พบว่าพบว่ามีการบริหารจัดการแบบร่วมมือกันระหว่างภาครัฐกับชุมชนใน 3 มิติได้แก่ มิติแรกการแบ่งสรรปันส่วนอำนาจระหว่างอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้ากับชุมชน โดยอุทยานฯ ให้อำนาจในการออกกฎระเบียบแก่คณะกรรมการชมรมท่องเที่ยวบ้านร่องกล้าเพื่อใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชน มิติที่สองการแบ่งสรรปันส่วนความรับผิดชอบโดยชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับอุทยานฯ ในการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มีในชุมชนเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และมิติที่สามการแบ่งสรรปันส่วนผลประโยชน์ระหว่างอุทยานฯ กับชุมชนในลักษณะของการส่งเสริมให้ชุมชนมีรายได้เสริมจากการจัดคิวรถรับ-ส่งนักท่องเที่ยวขึ้นภูมิล้อ และการนำวัฒนธรรมในชุมชนมาสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวและสอดคล้องกับการวิจัยของ อีรกันต์ โพธิ์แก้ว (2560) ที่ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนบ้านบางโรงตำบลป่าคลอก อำเภอลำลูกเกด จังหวัดภูเก็ต ซึ่งผลการวิจัยพบว่าเป็นการจัดการท่องเที่ยวที่เน้นการมีส่วนร่วมและเป็นการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบร่วมกันระหว่างสมาชิก โดยได้รับความร่วมมือจากเทศบาลตำบลป่าคลอก เข้ามาบริหารจัดการเรื่องการจัดเก็บรายได้และการประเมินผลการดำเนินงาน มีการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้เข้าสู่กลุ่มออมทรัพย์ เช่นเดียวกับแหล่งท่องเที่ยวล่องแพบ้านท่าวัดที่มีการหักเงินจากการออกแพในแต่ละครั้งเข้ากองกลางของกลุ่มผู้ประกอบการ เพื่อสนับสนุนกิจกรรมในชุมชน โรงเรียนและวัด และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ กัญญาณัฐ โพธิ์ศิริ (2564) ที่ศึกษาการจัดการความร่วมมือด้านด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา บ้านหาดส้มแป้น จังหวัดระนอง ซึ่งผลการวิจัยพบว่า หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้อยู่อาศัยในชุมชน ต่างร่วมมือกันในการจัดการด้านการท่องเที่ยว โดยผู้นำชุมชนมีการวางแผนที่จะพัฒนาชุมชนภายใต้แนวทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ เน้นให้สมาชิกทุกกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ

สำหรับปัญหาและอุปสรรคของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนภายใต้แนวคิดการจัดการแบบร่วมมือกันของผู้ประกอบการล่องแพบ้านท่าวัด ได้แก่ ปัญหาด้านระเบียบกฎเกณฑ์ในการขอเปิดกิจการล่องแพ ปัญหาการส่งเสริมการท่องเที่ยว ปัญหาด้านงบประมาณ ปัญหาด้านการบริการของผู้ประกอบการแพ และปัญหาด้านความสวยงามของภูมิทัศน์สอดคล้องกับงานวิจัยของจิราภรณ์ แก้วมณี (2557) ได้ศึกษา การจัดการการท่องเที่ยวตาม

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนบ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี ผลการวิจัย พบปัญหาและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวในเรื่องกลิ่นไม่พึงประสงค์จากการเลี้ยงสัตว์ น้ำขังระบายไม่ทัน ป้ายบอกทางมีค่อนข้างน้อย ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์ ที่ยังไม่ทั่วทุกกลุ่มคน รวมถึงงบประมาณสนับสนุนการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวยังไม่เพียงพอ และสอดคล้องกับงานวิจัยของปรีวัตร ป้องพาล และคณะ (2563) ศึกษาเรื่องกลยุทธ์เพื่อกำหนดนโยบายการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวกลุ่มแพ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่พบ ปัญหาเรื่องความรู้ในการบริหารจัดการของคนในชุมชน นักท่องเที่ยวมาเยือนน้อยในฤดูฝน ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว ที่จอดรถและห้องน้ำไม่เพียงพอ ป้ายบอกทางหรือป้ายประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยวค่อนข้างมีน้อย

ด้านแนวทางและข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการแบบร่วมมือกันของล่องแพบ้านท่าวัดคือ เทศบาลตำบลเหล่าปอแดงควรเปิดเผยให้ประชาชนทราบถึงระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับการประกอบกิจการล่องแพ เทศบาลตำบลเหล่าปอแดงและผู้ประกอบการล่องแพ ควรใช้สื่อเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการประชาสัมพันธ์ส่งเสริมการท่องเที่ยว หน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควรจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอสำหรับการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการล่องแพ ผู้ประกอบการล่องแพควรกำหนดมาตรฐานการให้บริการ และเพิ่มผู้ประกอบการร้านอาหารเพื่อให้บริการอย่างเพียงพอและรวดเร็ว โดยเฉพาะในช่วงวันหยุดต่าง ๆ และปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงาม เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยี่ยมชมมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพิมพ์ลภัส พงศกรรังศิลป์ (2557) ได้ศึกษา การจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา บ้านโคกไคร จังหวัดพังงา ซึ่งได้ให้ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านโคกไครไว้ว่า ควรกระตุ้นให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับการท่องเที่ยวแม้จะเป็นการมีส่วนร่วมทางอ้อม เช่น การเป็นเจ้าบ้านที่ดีต้อนรับหรือทักทายนักท่องเที่ยวที่มาล่องแพด้วยธรรมาคารวะอันดี รวมถึงจัดประชุมเครือข่ายหรือผู้ประกอบการทุกกลุ่มเพื่อกำหนดมาตรฐานของราคา กิจกรรมและบริการ

ภาพที่ 5 การจัดการแบบร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐและชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ภาครัฐควรมีนโยบายสนับสนุนการจัดตั้งคณะกรรมการถาวรที่เป็นกลไกร่วมระหว่างภาครัฐ ชุมชน ผู้ประกอบการ และภาคประชาสังคม เพื่อกำหนดนโยบาย วางแผน ดำเนินการ ติดตาม และประเมินผลกิจกรรมท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยควมมีระเบียบรองรับบทบาทของคณะกรรมการดังกล่าวอย่างชัดเจน

1.2 เทศบาลตำบลลำป่องแดงควรร่วมมือกับผู้ประกอบการท่องเที่ยวกำหนดนโยบายเกี่ยวกับมาตรฐานการให้บริการและความปลอดภัยของกิจกรรมท่องเที่ยวโดยอิงกับบริบทท้องถิ่น และให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการออกแบบ กำกับ และประเมินมาตรฐานเหล่านี้ เพื่อยกระดับคุณภาพการบริการ สร้างความเชื่อมั่นแก่นักท่องเที่ยว และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันอย่างยั่งยืน

1.3 เทศบาลตำบลลำป่องแดง ควรมีนโยบายสนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรมที่สัมพันธ์กับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวบ้านท่าวังให้มากขึ้น เพื่อให้ชุมชนมีงบประมาณเพียงพอสำหรับการบริหารจัดการ

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

2.1 สำนักงานเจ้าท่าภูมิภาคสาขานครพนม หรือเทศบาลตำบลลำป่องแดง ควรมีการจัดฝึกอบรมและให้ความรู้แก่ผู้ประกอบการเกี่ยวกับการรักษาความปลอดภัย เช่น การปฐมพยาบาลเบื้องต้น การช่วยเหลือผู้เมื่อเกิดเหตุฉุกเฉิน เป็นต้น

2.2 ผู้ประกอบการแพบ้านท่าวัด ควรพัฒนากิจกรรมที่น่าสนใจเพื่อเพิ่มประสบการณ์การท่องเที่ยว เช่น การจัดกิจกรรมพิเศษ การล่องแพเชิงประวัติศาสตร์ โดยมีการเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหนองหาร หรือนำเสนอการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติที่มีมรดกเทศก์ท้องถิ่นอธิบายเกี่ยวกับพืชพันธุ์และสัตว์น้ำในพื้นที่

2.3 เทศบาลตำบลเหล่าปอแดง และผู้ประกอบการแพ ควรเพิ่มการประชาสัมพันธ์และจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในช่วงฤดูกาลที่คนมาท่องเที่ยวน้อย เช่น อาจลดค่าบริการล่องแพ เป็นต้น

2.4 เทศบาลตำบลเหล่าปอแดง ควรเพิ่มระเบียบการดูแลรักษาความสะอาดและการจัดการขยะ โดยจัดระบบจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพทั้งในพื้นที่ล่องแพและบริเวณโดยรอบ เช่น จัดจุดทิ้งขยะหรือจัดตั้งถังขยะที่สามารถแยกประเภทได้ การให้ความรู้แก่ผู้เข้าชมเกี่ยวกับการรักษาความสะอาดและการปฏิบัติตามกฎระเบียบในพื้นที่

3. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

3.1 การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ เพื่อให้เห็นภาพการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ผู้ประกอบการ และหน่วยงานภาครัฐ ที่ต่างเข้ามามีส่วนร่วมบริหารจัดการในบทบาทที่แตกต่างกัน ดังนั้น ในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำการศึกษาในเชิงปริมาณให้เห็นภาพรวมและสามารถอ้างอิงผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้กับพื้นที่อื่น ๆ ได้

3.2 การศึกษาครั้งนี้เน้นการเก็บข้อมูลหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับการอนุญาตให้เปิดกิจการล่องแพ และผู้ประกอบการล่องแพ การศึกษาครั้งถัดไปจึงควรเน้นการเก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยวให้มากขึ้น ตลอดจนวิเคราะห์ผลกระทบระยะยาวของการท่องเที่ยวที่มีต่อเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

3.3 การศึกษาครั้งนี้เก็บข้อมูลจากพื้นที่เดียวคือกิจการล่องแพบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร การศึกษาครั้งถัดไปควรศึกษาวิจัยในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีบริบทใกล้เคียงกับล่องแพบ้านท่าวัด หรือเพิ่มเติมพื้นที่ศึกษามากกว่าหนึ่งพื้นที่ ตลอดจนเพิ่มกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เช่น ชาวบ้านในพื้นที่ สถาบันการศึกษาที่เข้าร่วมส่งเสริมกิจกรรม เป็นต้น ตลอดจนวิเคราะห์ผลกระทบที่มีต่อนักท่องเที่ยวระยะยาว เพื่อให้ได้ข้อมูลที่รอบด้านและทำให้เห็นภาพการบริหารจัดการได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ เจ้าหน้าที่สำนักงานเจ้าท่าภูมิภาคสาขานครพนม เจ้าหน้าที่สำนักงานประมงจังหวัดสกลนคร นายกเทศมนตรีตำบลเหล่าปอแดง ผู้อำนวยการกองช่าง สำนักงานเทศบาลตำบลเหล่าปอแดง คณะกรรมการชุมชนบ้านท่าวัด ผู้ประกอบการแพบ้านท่าวัด และนักท่องเที่ยว ที่เสียสละเวลาให้ข้อมูลด้วยความอดทนและมีเมตตา จนงานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2567). รัฐมนตรีว่าการกระทรวงท่องเที่ยวมอบคุณนโยบาย “ขับเคลื่อนท่องเที่ยวไทย ท่องเที่ยวปลอดภัย เที่ยวได้ทุก Season” พร้อมเร่งผลักดันยกระดับประเทศไทยก้าวสู่การเป็น Tourism Hub. สืบค้นเมื่อ 26 ตุลาคม 2567, จาก <https://www.mots.go.th/news/1001358>.
- กัญญาณัฐ โพธิ์ศิริ. (2564). การจัดการความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา บ้านหาดส้มแป้น จังหวัดระนอง. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จิราภรณ์ แก้วมณี. (2557). การจัดการการท่องเที่ยวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนบ้านหัวเขาจีน อำเภอบางบาล จังหวัดราชบุรี. วารสารวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 26(2), 1-11.
- ตริยากานต์ พรหมคำ. (2565). การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนภายใต้แนวคิดการจัดการแบบร่วมมือกัน กรณีศึกษา อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้าและชุมชนบ้านร่องกล้า อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ธีรกานต์ โพธิ์แก้ว. (2560). การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนบ้านบางโรง ตำบลปากดง อำเภอดง จังหวัดภูเก็ต. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต.
- ปรีวัตร ป้องพาล, ยุภาพร ยุภาศ และ ภักดี โพธิ์สิงห์. (2563). กลยุทธ์เพื่อกำหนดนโยบายการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวกลุ่มแพ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วารสารบัณฑิตวิทยาลัย พิษณุพนธ์, 15(2), 97-111.

- พิมพ์ลภัส พงศกรรังศิลป์. (2557). การจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา บ้านโคกโคไกร จังหวัดพังงา. **วารสารวิชาการ Veridian E-Journal ฉบับมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ**, 7(3). 650-665.
- สพสันต์ เพชรคำ, ปุริดา วิปชชา, อนุวัฒน์ การถัก, วรวิทย์ จันทเดช, อนุชา มาแสวง และ วรุฒิ พวงพันธ์. (2561). รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการสำรวจและจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเกาะดอนหนองหาร จังหวัดสกลนคร. สกลนคร: ศูนย์หนองหารศึกษา สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2556). **การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Ring, P. S., & Van de Ven, A. H. (1994). Developmental processes of cooperative interorganizational relationships. **Academic of Management Review**, 19(1), 90-118.

กลไกการบริหารจัดการศูนย์กิจกรรมตอนกลางวัน ด้วยชุมชนเป็นฐาน สำหรับผู้สูงอายุ
ที่มีรายได้น้อย: กรณีศึกษาเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดและเทศบาลเมืองลาดสวาย
MECHANISM AND COMMUNITY-BASED MANAGEMENT FOR LOW-INCOME
ELDERLY DAY SERVICE CENTERS: A CASE STUDY OF ROI ET
AND LADSAWAI MUNICIPALITIES

อรทัย พงษ์แก้ว¹, จินพิชญ์สา สาทิยามาส², สัญชัย สันติเวส³, วิรุจน์ สมโสภณ⁴,*
Orathai Pongkaew¹, Jinpichcha Sathiyamart², Sanchai Santiwet³, Viruj Somsophon⁴
and Choomket Sawangjaroen^{4,*}

¹ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด, ² คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

³ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

⁴ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

¹ Faculty of Nursing, Roi Et Rajabhat University, ² Faculty of Nursing, Thammasat University

³ Faculty of Architecture, Khon Kaen University

⁴ Faculty of Architecture and Planning, Thammasat University

Received: 24 October 2025

Revised: 22 December 2025

Accepted: 23 December 2025

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการและพัฒนาระบบและกลไกการบริหารจัดการศูนย์กิจกรรมตอนกลางวัน (Day Service Center) ที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนที่มีรายได้น้อย โดยใช้แนวคิดการออกแบบเพื่อคนทั้งมวลและการบริหารจัดการโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเป็นกรอบการวิจัย การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการประยุกต์ร่วมกับการวิจัยแบบผสมผสาน เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุและคนพิการที่มีรายได้น้อยจำนวน 525 คน ในพื้นที่นาร่อง 2 แห่ง ได้แก่ เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด และเทศบาลเมืองลาดสวาย จังหวัดปทุมธานี เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยแบบสอบถามและรายการตรวจสอบ

* Corresponding author: ชุมเขต แสงเจริญ

Email: choomket@gmail.com

สภาพกายภาพเพื่อการอยู่อาศัยและการใช้ชีวิตประจำวัน (บพท.01) และรายการตรวจสอบความพร้อมของอาคารสาธารณะสำหรับการจัดตั้งศูนย์กิจกรรมตอนกลางวัน (บพท.02) ซึ่งพัฒนาภายใต้การสนับสนุนของหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) และผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงโดยผู้ทรงคุณวุฒิ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติเชิงพรรณนา ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพวิเคราะห์โดยการจำแนกตามบริบทพื้นที่ศึกษา ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีภาวะเปราะบางเข้าซ้อนในระดับสูง โดยร้อยละ 73 มีโรคเรื้อรัง และร้อยละ 60.57 เคยประสบเหตุพลัดตกหกล้มในที่อยู่อาศัย ซึ่งสัมพันธ์กับความไม่สอดคล้องทางสรีรวิทยาและสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ความต้องการกิจกรรมในศูนย์กิจกรรมตอนกลางวันมุ่งเน้นการบูรณาการมิติสุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมอย่างเป็นองค์รวม ผลลัพธ์สำคัญของการวิจัยคือการสังเคราะห์รูปแบบการบริหารจัดการศูนย์กิจกรรมตอนกลางวันโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ซึ่งประกอบด้วย (1) กลไกการมีส่วนร่วมของภาคชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับพื้นที่ (2) การใช้เครื่องมือ บพท. เป็นฐานในการประเมินความพร้อมและการตัดสินใจจัดตั้งศูนย์ (3) ระบบการบริหารจัดการกิจกรรมที่บูรณาการมิติสุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม และ (4) การสนับสนุนงบประมาณแบบผสมผสานจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รูปแบบดังกล่าวสามารถใช้เป็นฐานข้อมูลเชิงประจักษ์สำหรับการตัดสินใจเชิงนโยบายและการพัฒนาศูนย์กิจกรรมตอนกลางวันให้มีความยั่งยืนและสอดคล้องกับบริบทพื้นที่

คำสำคัญ: ศูนย์กิจกรรมตอนกลางวัน, การออกแบบเพื่อคนทั้งมวล, ผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อย, การบริหารจัดการโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

Abstract

This research aimed to examine demands and to develop systems and management mechanisms for Day Service Centers appropriate for low-income communities, using Universal Design and community-based management as the

core conceptual frameworks. An applied action research approach combined with mixed methods was employed. Data were collected from a total of 525 low-income elderly persons and persons with disabilities in two pilot areas: Roi Et Municipality, Roi Et Province, and Ladsawai Municipality, Pathum Thani Province. Research instruments consisted of a questionnaire and a set of assessment checklists (BPT-01 and BPT-02), developed under the support of the Program Management Unit on Area-Based Development (PMU, Thailand) and validated by experts. Quantitative data were analyzed using descriptive statistics, while qualitative data were analyzed through area-based analysis to reflect contextual differences between study sites. The findings revealed a high level of compounded vulnerability among the participants: 73% had chronic diseases, and 60.57% had experienced falls at home, which were associated with anthropometric mismatch and unsafe physical environments. The demand for Day Service activities emphasized an integrated approach encompassing health, economic empowerment, and socio-cultural dimensions. The key outcome of this research was the synthesis of a community-based management model for Day Service Centers, comprising (1) participatory mechanisms involving community members and local stakeholders, (2) the application of PMU-supported assessment tools as an evidence-based foundation for facility readiness assessment and center establishment decisions, (3) an integrated activity management system addressing health, economic, and socio-cultural dimensions, and (4) hybrid funding support from local administrative organizations. This model provides empirical evidence to support policy decision-making and contributes to the sustainable development of context-sensitive Day Service Centers in low-income communities.

Keywords: Day Service Center, Universal Design, Low-Income Elderly, Community-Based Management

บทนำ

ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์และมีแนวโน้มพัฒนาไปสู่สังคมสูงวัยระดับสุดยอดในอนาคตอันใกล้ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรดังกล่าวได้สร้างความท้าทายเชิงโครงสร้างต่อระบบสวัสดิการสังคม การสาธารณสุข และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อย ซึ่งเป็นกลุ่มที่เผชิญกับภาวะเปราะบางซ้ำซ้อนทั้งด้านเศรษฐกิจ สุขภาพ และความมั่นคงในการอยู่อาศัย (สำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564; World Health Organization, 2022)

งานวิจัยและรายงานเชิงนโยบายที่ผ่านมาได้ชี้ให้เห็นว่าสภาพร่างกายที่เสื่อมถอยตามวัย ประกอบกับการอยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม เป็นปัจจัยสำคัญที่เพิ่มความเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุ โดยเฉพาะการพลัดตกหกล้มในที่อยู่อาศัย ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ครอบครัว และระบบสาธารณสุขโดยรวม (World Health Organization, 2022) แนวคิดการออกแบบเพื่อคนทั้งมวลจึงถูกเสนอเป็นกรอบสำคัญในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพเพื่อเพิ่มความปลอดภัยและเอื้อต่อการดำรงชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ ทั้งนี้ งานศึกษาก่อนหน้าที่ดำเนินการในบริบทประเทศไทยได้สะท้อนให้เห็นว่าสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุในชุมชนรายได้น้อยยังคงมีข้อจำกัดด้านความปลอดภัยและการเข้าถึงอย่างมีนัยสำคัญ (ชุมเขต แสงวงเจริญ และคณะ, 2565)

ในบริบทของครัวเรือนที่มีรายได้น้อย ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งคือภาวะความโดดเดี่ยวทางสังคมและการขาดผู้ดูแลในช่วงเวลากลางวัน เนื่องจากสมาชิกในครอบครัววัยแรงงานจำเป็นต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ส่งผลให้ผู้สูงอายุจำนวนมากต้องใช้ชีวิตตามลำพังเป็นเวลานาน ซึ่งสัมพันธ์กับความเสี่ยงด้านสุขภาพจิตและการเสื่อมถอยของสมรรถนะทางกายและสังคม (จันทร์เพ็ญ แสนกล้า, 2562; กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2564) จากการศึกษาภาคสนามในระดับพื้นที่ พบว่าศูนย์กิจกรรมตอนกลางวันสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการลดช่องว่างดังกล่าวได้ หากมีการออกแบบระบบการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน (ชุมเขต แสงวงเจริญ และคณะ, 2568)

อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า งานศึกษาส่วนใหญ่มักให้ความสำคัญกับการออกแบบสภาพแวดล้อมหรือรูปแบบกิจกรรมภายในศูนย์ดูแลผู้สูงอายุเป็นหลัก ขณะที่มิติด้านระบบและกลไกการบริหารจัดการ โดยเฉพาะรูปแบบที่ใช้ชุมชนเป็นฐานและการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ยังขาดการศึกษาเชิงประจักษ์ที่เชื่อมโยงข้อมูล

ความต้องการของผู้สูงอายุ เครื่องมือประเมินความพร้อมของสถานที่ และกระบวนการตัดสินใจ
เชิงนโยบายเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2564)

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความต้องการ ลักษณะการใช้บริการ และปัจจัยเชิงบริบทของการจัดตั้ง
ศูนย์กิจกรรมตอนกลางวันสำหรับผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยในชุมชนเมืองและชุมชนเมืองขยาย
2. เพื่อพัฒนาระบบและกลไกการบริหารจัดการศูนย์กิจกรรมตอนกลางวันโดยใช้
ชุมชนเป็นฐาน โดยบูรณาการข้อมูลความต้องการของผู้สูงอายุ เครื่องมือประเมินความพร้อม
ของสถานที่ และการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่

กรอบแนวคิดและสมมติฐาน

การวิจัยเรื่องการพัฒนาและกลไกการบริหารจัดการศูนย์กิจกรรมตอนกลางวัน
(Day Service) สำหรับผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่ำ ตั้งอยู่บนกรอบแนวคิดแบบบูรณาการ โดยยึด
ผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลางของการวิเคราะห์ และพิจารณาปัจจัยด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ
และการจัดการควบคู่กันในเชิงระบบ

กรอบแนวคิดหลักของการวิจัยประกอบด้วย (1) หลักการออกแบบเพื่อคนทั้งมวล
(Universal Design) ซึ่งใช้เป็นฐานในการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ
ของที่อยู่อาศัยและอาคารสาธารณะที่ไม่ปลอดภัย โดยเฉพาะความเสี่ยงต่อการพลัดตกหกล้ม
(World Health Organization, 2022; กฤตภัทร ธิปาบุตร, 2564) และ (2) แนวคิดการ
พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุแบบบูรณาการ 5 มิติ ซึ่งใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ความต้องการ
กิจกรรมและบริการของศูนย์กิจกรรมตอนกลางวันให้ครอบคลุมทั้งมิติสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม
สิ่งแวดล้อม และการมีส่วนร่วม (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2564)

ในเชิงโครงสร้าง กรอบแนวคิดการวิจัยเริ่มต้นจาก ปัจจัยนำเข้าเชิงปัญหา (Problem-
based Inputs) ซึ่งสะท้อนภาวะความเปราะบางซ้ำซ้อนของผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่ำในพื้นที่
ศึกษา ได้แก่ ความไม่ปลอดภัยของที่อยู่อาศัย ภาวะโรคเรื้อรังในสัดส่วนสูง ภาวะความพิการ
และความโดดเดี่ยวทางสังคมในช่วงเวลากลางวัน ปัจจัยเหล่านี้ถูกนำมาวิเคราะห์ร่วมกับบริบท
เชิงพื้นที่ ที่แตกต่างกันระหว่างชุมชนเมืองดั้งเดิมและชุมชนเมืองขยาย

จากนั้น งานวิจัยพัฒนารอบ กระบวนการ (Process) ผ่านการใช้เครื่องมือเชิงประจักษ์
ได้แก่ แบบประเมินความปลอดภัยของที่อยู่อาศัย (บพท.01) และแบบประเมินความพร้อมของ

อาคารสาธารณะสำหรับศูนย์กิจกรรมตอนกลางวัน (บพท.02) ควบคู่กับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อสังเคราะห์รูปแบบกิจกรรม บริการ และกลไกการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่

ผลลัพธ์ของกรอบแนวคิดดังกล่าวนำไปสู่ ผลลัพธ์เชิงระบบ (Outcomes) ได้แก่ รูปแบบศูนย์กิจกรรมตอนกลางวันที่ตอบสนองความต้องการเฉพาะพื้นที่ และกลไกการบริหารจัดการแบบใช้ชุมชนเป็นฐานร่วมกับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมุ่งเสริมสร้างความยั่งยืนในการดำเนินงานและการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในระยะยาว

จากกรอบแนวคิดดังกล่าว งานวิจัยตั้งสมมติฐานเพื่อทดสอบและสังเคราะห์ผลการศึกษาดังนี้

สมมติฐานที่ 1 ความต้องการรูปแบบกิจกรรมและบริการของศูนย์กิจกรรมตอนกลางวันสำหรับผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญตามบริบทเชิงพื้นที่และลักษณะชุมชน

สมมติฐานที่ 2 การบริหารจัดการศูนย์กิจกรรมตอนกลางวันโดยใช้ชุมชนเป็นฐานร่วมกับการสนับสนุนงบประมาณและการประสานงานจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อความยั่งยืนและประสิทธิภาพของการดำเนินงานศูนย์กิจกรรมตอนกลางวันในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

กรอบแนวคิดดังกล่าวสรุปแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการประยุกต์ (Action Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) เพื่อศึกษาความต้องการและพัฒนาระบบและกลไกการบริหารจัดการศูนย์กิจกรรมตอนกลางวันสำหรับผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่ำในบริบทชุมชนเมืองและชุมชนเมืองขยาย การออกแบบกระบวนการวิจัยสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยทั้งสองข้อ และดำเนินการเป็นลำดับขั้นเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ การพัฒนา และการสังเคราะห์รูปแบบอย่างเป็นระบบ

1. ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

พื้นที่ศึกษาเป็นพื้นที่เป้าหมาย 2 แห่ง ได้แก่ เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด และเทศบาลเมืองลาดสวาย จังหวัดปทุมธานี ซึ่งมีบริบททางกายภาพ สังคม และโครงสร้างการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่แตกต่างกัน การคัดเลือกพื้นที่ดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อสะท้อนความหลากหลายของบริบทการจัดบริการในเขตชุมชนเมืองและชุมชนเมืองขยาย

ประชากรของการวิจัยคือประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ศึกษา โดยมุ่งเน้นกลุ่มผู้สูงอายุอายุ 60 ปีขึ้นไป และคนพิการที่มีรายได้ต่ำ ซึ่งเป็นกลุ่มเปราะบางที่มีความต้องการด้านการดูแลและการเข้าถึงบริการในชีวิตประจำวันอย่างเร่งด่วน ประชากรกลุ่มเป้าหมายรวมทั้งสองพื้นที่มีจำนวนประมาณ 13,750 คน

การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างคำนวณโดยใช้สูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Yamane, 1973) ที่ระดับความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้เท่ากับ 0.05 กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำไม่น้อยกว่า 389 คน การสุ่มตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มแบบกำหนดโควตา (Quota Sampling) โดยกำหนดสัดส่วนตามจำนวนประชากรในแต่ละพื้นที่ ได้แก่ เทศบาลเมืองร้อยเอ็ดร้อยละ 52.68 (205 ชุด) และเทศบาลเมืองลาดสวายร้อยละ 47.32 (184 ชุด) ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลจริงรวมทั้งสิ้น 525 ชุด คิดเป็นร้อยละ 134.96 ของเป้าหมายขั้นต่ำ เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิเคราะห์

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือหลักที่ใช้ในการวิจัยได้รับการพัฒนาและปรับปรุงให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย ประกอบด้วย

1) บพท.01 (Safe Homes for All Checklist) เป็นแบบสอบถามและแบบสำรวจสภาพกายภาพเพื่อการวิจัย ครอบคลุมข้อมูลทั่วไป ภาวะสุขภาพ ความเสี่ยงในการดำเนินชีวิตประจำวัน ลักษณะกิจกรรม และการประเมินสภาพที่อยู่อาศัยเบื้องต้นของผู้สูงอายุ และคนพิการ

2) บพท.02 (Daytime Elderly Care Facility Preparation Survey) เป็นรายการตรวจสอบความพร้อมของอาคารสาธารณะและสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับการจัดตั้งศูนย์กิจกรรมตอนกลางวัน อ้างอิงตามกฎกระทรวงกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคารสำหรับคนพิการหรือทุพพลภาพและคนชรา พ.ศ. 2548 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2564

3) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ใช้เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับความต้องการ พฤติกรรม และกิจกรรมที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ

4) การประชุมกลุ่มย่อยและเวทีประชาคม (Focus Group and Community Meeting) ใช้เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อร่วมกันกำหนดขอบเขตพื้นที่ วิเคราะห์ศักยภาพสถานที่ และวิพากษ์แนวทางการจัดตั้งศูนย์กิจกรรมตอนกลางวันในระดับพื้นที่

การพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือวิจัยทั้งหมดผ่านกระบวนการตรวจสอบคุณภาพเพื่อรับรองความน่าเชื่อถือ โดยดำเนินการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ด้วยผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านงานวิจัย สภาพแวดล้อม และประชากรกลุ่มเปราะบาง จำนวน 5 ท่าน ใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างวัตถุประสงก์กับข้อคำถาม (Index of Item-Objective Congruence: IOC) โดยกำหนดเกณฑ์การยอมรับค่า IOC ไม่น้อยกว่า 0.50

ผลการประเมินพบว่าข้อคำถามที่ 21.(ค) และ 22.(ข) ในแบบ บพท.01 มีค่า IOC ต่ำกว่าเกณฑ์ (0.40) จึงถูกตัดออกและปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ จากนั้นดำเนินการทดลองใช้เครื่องมือ (Pilot Test) โดยทดลองใช้ บพท.01 จำนวน 3 หลัง และ บพท.02 จำนวน 3 แห่ง ในพื้นที่เทศบาลเมืองลาดสวาย เพื่อทดสอบความชัดเจนของคำถาม ความยาวของแบบสอบถาม และลำดับคำถามก่อนการเก็บข้อมูลจริง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากการขอรับรองจริยธรรมการวิจัยในคนจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคนด้านสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จากนั้นจึงดำเนินการตามขั้นตอนสำคัญ ได้แก่

1) การสร้างมาตรฐานการเก็บข้อมูล โดยจัดอบรมผู้ช่วยวิจัย รวมถึงอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านและกรรมการหมู่บ้าน เพื่อให้การใช้เครื่องมือและกระบวนการเก็บข้อมูลเป็นไปในแนวทางเดียวกัน

2) การเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยดำเนินการเก็บแบบสอบถามเชิงปริมาณด้วย บพท.01 จำนวน 525 ชุด และการสำรวจเชิงประเมินอาคารสาธารณะด้วย บพท.02 ควบคู่กับการสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมกลุ่มย่อยในพื้นที่ศึกษา

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้แนวทางแบบผสมผสานเพื่อรองรับความแตกต่างเชิงโครงสร้างประชากรระหว่างสองพื้นที่ศึกษา ข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่ามัธยฐาน ค่าฐานนิยม และร้อยละ โดยใช้โปรแกรม Microsoft Excel

ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมกลุ่มย่อยวิเคราะห์โดยการจำแนกประเด็นตามรายพื้นที่ (Analysis by Area) ระหว่างเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดและเทศบาลเมืองลาดสวาย นอกจากนี้ การเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างสองพื้นที่ซึ่งมีขนาดกลุ่มตัวอย่างไม่เท่ากัน (ร้อยเอ็ด 310 คน และลาดสวาย 215 คน) ใช้วิธีการเปรียบเทียบด้วยค่าร้อยละเทียบกับฐานประชากรของแต่ละพื้นที่ เพื่อลดความเสี่ยงจากความคลาดเคลื่อนเชิงนิเวศน์ (Ecological Fallacy) และความเอนเอียงจากการรวมข้อมูล (Aggregation Bias) ที่อาจนำไปสู่การตีความผลการวิจัยที่คลาดเคลื่อน

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพจากกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุและคนพิการที่มีรายได้น้อยจำนวนรวม 525 คน ในพื้นที่เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด และเทศบาลเมืองลาดสวาย จังหวัดปทุมธานี โดยใช้การวิเคราะห์จำแนกตามรายพื้นที่ (Analysis by Area) เพื่อสะท้อนความแตกต่างเชิงบริบทของชุมชนเมืองดั้งเดิมและชุมชนเมืองขยาย ผลการวิจัยที่สำคัญซึ่งตอบสนองวัตถุประสงค์การวิจัย สรุปได้ดังนี้

1. สถานะความเปราะบางและลักษณะทางสรีรวิทยาของผู้สูงอายุ

ผลการสำรวจพบว่าผู้สูงอายุในกลุ่มตัวอย่างมีภาวะเปราะบางซ้ำซ้อนในระดับสูง โดยร้อยละ 73 มีโรคประจำตัวเรื้อรัง (NCDs) โรคที่พบมากที่สุด ได้แก่ โรคความดันโลหิตสูง (ร้อยละ 44.50) และโรคเบาหวาน (ร้อยละ 21.40) นอกจากนี้ ยังพบผู้มีความพิการคิดเป็น

ร้อยละ 20 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด โดยความพิการทางการเคลื่อนไหวหรือทางร่างกายเป็นประเภทที่พบมากที่สุด (ร้อยละ 53.77)

ปัญหาการพลัดตกหกล้มภายในที่อยู่อาศัยพบในสัดส่วนสูง โดยร้อยละ 60.57 ของผู้ตอบแบบสอบถามเคยประสบเหตุการณ์ดังกล่าว การวิเคราะห์ตำแหน่งที่เกิดอุบัติเหตุพบว่าจุดเสี่ยงหลักอยู่ที่บริเวณหน้าบ้าน ห้องน้ำ และโถงภายในบ้าน ซึ่งรวมกันคิดเป็นร้อยละ 81.55 ของเหตุการณ์ทั้งหมด (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ตำแหน่งที่ผู้สูงอายุเคยมีประสบการณ์พลัดตกหกล้มในบ้าน (ภาพรวม 525 คน)

ตำแหน่งเกิดเหตุ	จำนวนกรณี (รวม)	ร้อยละของเหตุการณ์ทั้งหมด
บริเวณหน้าบ้าน	109	40.22%
ห้องน้ำ	77	28.41%
โถงในบ้าน	35	12.92%
ห้องนอน	15	5.54%
รวม (3 อันดับแรก)	221	81.55%

ที่มา: ชุมเขต แสงเจริญ และคณะ (2568)

เมื่อพิจารณาเชิงเปรียบเทียบระหว่างพื้นที่ พบว่าเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดมีส่วนการหกล้มสูงกว่าตลาดสวาย (ร้อยละ 65.81 และร้อยละ 53.02 ตามลำดับ) และมีแนวโน้มการเกิดเหตุซ้ำมากกว่า

ในมิติทางสรีรวิทยา พบว่าค่ามัธยฐานและค่าฐานนิยมของความสูงผู้สูงอายุในกลุ่มตัวอย่างอยู่ที่ 150 เซนติเมตร ซึ่งต่ำกว่ามาตรฐานที่ใช้ในการออกแบบทั่วไปอย่างมีนัยสำคัญ ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนความจำเป็นของการปรับองค์ประกอบการออกแบบที่อยู่อาศัยให้สอดคล้องกับผู้ใช้งานจริง โดยเฉพาะการปรับลดความสูงของเคาน์เตอร์ครัวให้อยู่ในช่วง 75–80 เซนติเมตร และการลดความสูงของลูกตั้งบันไดให้อยู่ที่ไม่เกิน 15 เซนติเมตร

2. ความต้องการศูนย์กิจกรรมตอนกลางวันและรูปแบบการจัดการ

ผลการวิเคราะห์เชิงคุณภาพพบว่า ความต้องการกิจกรรมในศูนย์กิจกรรมตอนกลางวันมุ่งเน้นการบูรณาการครบทั้งสามมิติ ได้แก่ มิติสุขภาพ มิติเศรษฐกิจหรือทักษะ และมิติสังคมหรือวัฒนธรรม โดยมีความแตกต่างตามบริบทพื้นที่อย่างชัดเจน (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบความต้องการกิจกรรมหลักในศูนย์ Day Service ตามบริบทพื้นที่

มิติความต้องการ	เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด (ชุมชนดั้งเดิม)	เทศบาลเมืองลาดสวาย (เมืองขยาย)
สุขภาพ	เน้นเชิงรุก ตรวจสุขภาพประจำปี/ ประจำเดือน, การใช้สมุนไพร พื้นบ้าน	เน้นเชิงป้องกัน กายบริหาร, โยคะ, เต้นลีลาศ, การฟื้นฟูสมรรถภาพ ป้องกันการหกล้ม
เศรษฐกิจ/ทักษะ	เน้นภูมิปัญญาท้องถิ่น พัฒนา ผลิตภัณฑ์ (ยาหม่อง, สมุนไพร), งานหัตถกรรม, การจัดร้านค้าชุมชน	เน้นทักษะดิจิทัล ฝึกใช้ Line/ Facebook/TikTok, การตลาด ออนไลน์, การสร้างอาชีพเสริม
สังคม/วัฒนธรรม	เน้นอัตลักษณ์ชุมชน รวบรวมข้อมูล, พ็อนรำ, ทำบุญตักบาตร, กิจกรรม ร่วมกับโรงเรียน	เน้นสนทนากการร่วมสมัย ห้องคารา โอเกะ, การเล่น TikTok, การทำ อาหาร และรับประทานร่วมกัน

ที่มา: ชุมเขต แสงวงเจริญ และคณะ (2568)

นอกจากนี้ ในมิติที่อยู่อาศัย ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ถึง ร้อยละ 95.19 แสดงความต้องการรูปแบบที่พักอาศัยประเภท บ้านเดี่ยวชั้นเดียว เพื่อกำจัดความเสี่ยงจากการใช้บันได ซึ่งเป็นไปตามหลักการออกแบบเพื่อคนทั้งมวล ความต้องการพื้นที่ใช้สอยเพิ่มเติมยังเน้นไปที่พื้นที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัว เช่น พื้นที่นั่งเล่นกับสมาชิกในบ้าน (ร้อยละ 30.21) และพื้นที่พักผ่อนส่วนตัว (ร้อยละ 24.56)

2.1 อุปสรรคด้านกรรมสิทธิ์และความมั่นคง อุปสรรคเชิงโครงสร้างที่สำคัญในการปรับปรุงที่อยู่อาศัยคือ ความไม่มั่นคงในการถือครองกรรมสิทธิ์. โดยกลุ่มตัวอย่างเกือบครึ่งหนึ่งมีสถานะมิได้ถือครองกรรมสิทธิ์บ้านของตนเอง. มีผู้เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์เพียง ร้อยละ 49.71 ซึ่งสร้างความซับซ้อนและเป็นข้อจำกัดต่อการลงทุนปรับปรุงซ่อมแซมบ้าน ข้อมูลนี้ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนากลไกการช่วยเหลือจึงไม่สามารถมุ่งเป้าไปที่ผู้สูงอายุเพียงลำพัง แต่จำเป็นต้องออกแบบกระบวนการที่สร้างความเข้าใจและดึงดูดการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การปรับปรุงบ้านสามารถเกิดขึ้นได้จริง

2.2 การพัฒนาต้นแบบทางกายภาพเพื่อตอบสนองต่อปัญหาความเปราะบาง
การพัฒนา รูปแบบที่อยู่อาศัย ถือเป็นสิ่งจำเป็นเร่งด่วน เนื่องจากเป็นส่วนแรกของ ระบบการดูแลผู้สูงอายุ (ก่อนศูนย์ Day Service) ที่ต้องกำจัดความเสี่ยงด้านกายภาพ (ปัญหาหกล้ม

ร้อยละ 60.57) ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยจึงได้พัฒนาแบบบ้านต้นแบบ 2 รูปแบบ เพื่อตอบสนองต่อความแตกต่างของบริบทและสรีรวิทยา (150 ซม.) ของผู้สูงอายุตามหลักการออกแบบเพื่อคนทั้งมวล ซึ่งถือเป็นการตอบสนอง "รูปแบบ" ที่ถูกต้องของปัญหา

- เอื้อนผู้เฒ่า (ผู้เท่าเทียม) (ร้อยละ) มีแนวคิดหลักคือการนำ "ชานบ้าน" มาตีความใหม่เป็นพื้นที่กึ่งภายนอกขนาดใหญ่ เพื่อส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมตามวิถีอีสาน โดยเน้นการแก้ไขปัญหา "การหกล้มซ้ำ" และความเสื่อมโทรมทางโครงสร้างของบ้านดั้งเดิม.

- บ้านลาด (สวาย) (ลาดสวาย) มุ่งเน้นการใช้ "ทางลาด" เป็นองค์ประกอบหลักในการออกแบบ เพื่อกำจัดพื้นต่างระดับและบันได ตอบโจทย์การหกล้มและความต้องการความปลอดภัยสูงสุด รวมถึงตอบสนองความต้องการความมั่นคงปลอดภัยเชิงโครงสร้างอย่างรู้บ้าน ซึ่งเป็นความต้องการเร่งด่วนอันดับแรกของพื้นที่

3. ผลการประเมินความพร้อมศูนย์กิจกรรมตอนกลางวัน

ผลการประเมินอาคารสาธารณะด้วยเครื่องมือ บพท.02 แสดงให้เห็นความแตกต่างด้านความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐานระหว่างพื้นที่ โดยอาคารศูนย์การแพทย์เทศบาลเมืองลาดสวายมีความพร้อมสูงและผ่านเกณฑ์การประเมินในทุกหมวดสำคัญ ขณะที่อาคารในเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดยังไม่ผ่านเกณฑ์และจำเป็นต้องได้รับการปรับปรุงอย่างเร่งด่วน (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 ผลการประเมินอาคารสาธารณะด้วย บพท.02 (คะแนนรวมเทียบกับ 123 คะแนนเต็ม)

อาคารเป้าหมาย	พื้นที่	คะแนน	ร้อยละ	สถานะ
อาคารศูนย์การแพทย์	ลาดสวาย	81	65.85	ผ่านเกณฑ์ (มีความพร้อมสูง)
อาคารที่ทำการเทศบาล	ลาดสวาย	64	52.03	ผ่านเกณฑ์ (ปรับปรุงห้องน้ำ)
อาคารศูนย์ดูแลเด็กปฐมวัย	ร้อยเอ็ด	29	23.58	ไม่ผ่านเกณฑ์
อาคารเอนกประสงค์	ร้อยเอ็ด	14	11.38	ไม่ผ่านเกณฑ์ (ปรับปรุงด่วน)

ที่มา: ชุมเขต แสงวงเจริญ และคณะ (2568)

ข้อค้นพบนี้สนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบายของ อปท. ในการเลือกอาคารที่มีศักยภาพสูงสุด (ศูนย์การแพทย์ลาดสวาย) เพื่อเริ่มต้นการจัดตั้งศูนย์ Day Service ในทางกลับกัน สำหรับเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด การดำเนินการต้องเริ่มต้นจากการลงทุนปรับปรุงอาคาร

เอนกประสงค์อย่างเร่งด่วนในทุกหมวดสำคัญ เพื่อให้เป็นไปตามมาตรฐาน Universal Design และกฎหมายที่เกี่ยวข้องก่อนการเปิดให้บริการ. การใช้เครื่องมือ บท.02 นี้ ถือเป็นกลไกสำคัญในการตัดสินใจเชิงประจักษ์ เพื่อให้การพัฒนาศูนย์ Day Service ในแต่ละพื้นที่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่าที่สุด

อภิปรายผล

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การออกแบบและการบริหารจัดการศูนย์กิจกรรมตอนกลางวัน (Day Service) สำหรับผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยไม่สามารถใช้แนวทางเดียวกันได้ในทุกพื้นที่ ความแตกต่างเชิงบริบทของชุมชนส่งผลโดยตรงต่อทั้งลักษณะกิจกรรม รูปแบบการใช้พื้นที่ และกลไกการบริหารจัดการที่เหมาะสม ซึ่งประเด็นดังกล่าวนำไปสู่การอภิปรายผลในมิติต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. บทบาทของศูนย์กิจกรรมตอนกลางวันต่อการลดความโดดเดี่ยวและการเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคม

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยจำนวนหนึ่งมีข้อจำกัดในการออกจากที่พักอาศัยและการมีส่วนร่วมทางสังคมในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของภาวะความโดดเดี่ยวทางสังคม การอภิปรายผลในมิตินี้ชี้ให้เห็นว่าศูนย์กิจกรรมตอนกลางวันมีศักยภาพในการทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางสังคมที่เอื้อต่อการพบปะ การทำกิจกรรมร่วมกัน และการฟื้นฟูบทบาททางสังคมของผู้สูงอายุ

เมื่อพิจารณาความต้องการกิจกรรมที่ครอบคลุมทั้งมิติสุขภาพ เศรษฐกิจหรือทักษะ และมิติสังคมวัฒนธรรม พบว่าศูนย์กิจกรรมตอนกลางวันสามารถตอบโจทย์คุณภาพชีวิตในลักษณะบูรณาการ มากกว่าการเป็นเพียงสถานที่ให้บริการด้านสุขภาพเพียงมิติเดียว การอภิปรายผลในประเด็นนี้สนับสนุนแนวคิดว่ารูปแบบ Day Service มีความเหมาะสมกับผู้สูงอายุที่ยังมีสมรรถภาพในการดำเนินชีวิต และสามารถทำหน้าที่เชิงป้องกันเพื่อลดความเสี่ยงของการเข้าสู่ภาวะพึ่งพิงในระยะยาว

2. การออกแบบเพื่อคนทั้งมวลบนฐานข้อมูลสรีรวิทยาเฉพาะกลุ่ม

ข้อค้นพบด้านสรีรวิทยาของผู้สูงอายุในพื้นที่ศึกษาชี้ให้เห็นถึงความไม่สอดคล้องระหว่างลักษณะทางกายภาพของผู้ใช้งานจริงกับมาตรฐานการออกแบบทั่วไป การอภิปรายผลในมิตินี้สะท้อนว่า การออกแบบและปรับปรุงที่อยู่อาศัยโดยไม่คำนึงถึงข้อมูลสรีรวิทยาเฉพาะ

กลุ่มอาจเพิ่มความเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุและการสูญเสียความสามารถในการดำเนินชีวิตประจำวัน

การพัฒนาแบบบ้านต้นแบบตามหลักการออกแบบเพื่อคนทั้งมวลจึงเป็นการแปลงข้อมูลเชิงประจักษ์ไปสู่การแก้ไขเชิงกายภาพอย่างเป็นรูปธรรม และชี้ให้เห็นว่าการปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพของที่อยู่อาศัยควรถูกมองเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของระบบการดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งควรดำเนินการควบคู่หรือก่อนการพัฒนาบริการทางสังคมรูปแบบอื่น

3. ความแตกต่างเชิงบริบทกับรูปแบบการบริหารจัดการศูนย์กิจกรรมตอนกลางวัน

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าความต้องการกิจกรรม รูปแบบการใช้พื้นที่ และระดับความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐานมีความแตกต่างกันตามบริบทของพื้นที่ศึกษา การอภิปรายผลในมิตินี้ชี้ให้เห็นว่าการบริหารจัดการศูนย์กิจกรรมตอนกลางวันไม่สามารถใช้แนวทางเดียวกันในทุกพื้นที่ได้

บริบทของชุมชนเมืองดั้งเดิมมีแนวโน้มให้ความสำคัญกับกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ควบคู่กับการเสริมสร้างกลไกชุมชนเพื่อรองรับความเปราะบางด้านสุขภาพ ขณะที่บริบทของชุมชนเมืองขยายให้มีความสำคัญกับการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างพื้นฐานที่มีอยู่และการพัฒนาทักษะร่วมสมัย การอภิปรายผลในประเด็นนี้เน้นย้ำว่าการตัดสินใจเชิงระบบจำเป็นต้องตั้งอยู่บนข้อมูลเชิงประจักษ์รายพื้นที่และกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับท้องถิ่น

4. การสร้างความยั่งยืนผ่านกลไกการบริหารจัดการแบบใช้ชุมชนเป็นฐาน

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า รูปแบบการบริหารจัดการศูนย์กิจกรรมตอนกลางวันที่มีความเหมาะสมกับบริบทของผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อย คือการบริหารจัดการแบบใช้ชุมชนเป็นฐาน โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำหน้าที่เป็นหน่วยสนับสนุนหลัก โมเดลดังกล่าวช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายด้านการจัดจ้างบุคลากร และเสริมสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมในการดำเนินงานของศูนย์

บทบาทของชุมชนปรากฏอย่างชัดเจนผ่านมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ อาสาสมัคร และเครือข่ายในพื้นที่ในการร่วมบริหารจัดการกิจกรรมและการใช้พื้นที่ในลักษณะหมุนเวียน ซึ่งเอื้อต่อความต่อเนื่องของการดำเนินงานมากกว่าการพึ่งพาบุคลากรเฉพาะกลุ่ม ขณะเดียวกันองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำหน้าที่เป็นหน่วยประสานกลางด้านการวางแผน การสนับสนุนทรัพยากร และการเชื่อมโยงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

นอกจากนี้ การใช้เครื่องมือมาตรฐานอย่างสม่ำเสมอยิ่งเอื้อให้เกิดวงจรการเรียนรู้ และการปรับปรุงการดำเนินงานบนฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ ช่วยให้ศูนย์กิจกรรมตอนกลางวัน สามารถปรับตัวตามบริบทและความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปของชุมชนได้อย่างเหมาะสม ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของความยั่งยืนในเชิงระบบ และเป็นฐานเชิงแนวคิดของข้อเสนอแนะ ในลำดับถัดไป กลไกดังกล่าวจึงมิได้เป็นเพียงรูปแบบการจัดการในระดับพื้นที่เท่านั้น แต่ยัง สะท้อนแนวทางเชิงระบบที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นกรอบเชิงนโยบายสำหรับองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นในบริบทอื่นที่มีลักษณะความเปราะบางใกล้เคียงกัน

ข้อเสนอแนะ

จากข้อค้นพบและการอภิปรายผลดังกล่าว งานวิจัยนี้เสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และเชิงปฏิบัติการเพื่อสนับสนุนการพัฒนาศูนย์กิจกรรมตอนกลางวันให้เกิดความยั่งยืนใน บริบทของชุมชนที่มีรายได้ต่ำ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการและเชิงนโยบาย

1.1 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรนำเครื่องมือมาตรฐานที่พัฒนาขึ้นไปใช้ในการ ประเมินความปลอดภัยของที่อยู่อาศัยและความพร้อมของอาคารสาธารณะอย่างสม่ำเสมอ เพื่อสนับสนุนการวางแผนและจัดลำดับความสำคัญในการพัฒนา

1.2 การออกแบบและปรับปรุงที่อยู่อาศัยควรอ้างอิงข้อมูลสถิติวิทยาของผู้ใช้งาน จริงในพื้นที่ และมุ่งลดองค์ประกอบที่เพิ่มความเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุ

1.3 การดำเนินงานของศูนย์กิจกรรมตอนกลางวันควรได้รับการสนับสนุนงบประมาณในลักษณะผสมผสานจากหลายแหล่ง เพื่อเพิ่มความยืดหยุ่นและความมั่นคงในการ ดำเนินงานระยะยาว

1.4 ควรส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพบุคลากรในระดับชุมชนและท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง เพื่อรองรับการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมและการดูแลผู้สูงอายุภายใต้แนวคิดการ ออกแบบเพื่อคนทั้งมวล

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

2.1 ควรมีการวิจัยเชิงติดตามผลในระยะยาวเพื่อประเมินผลลัพธ์ด้านคุณภาพชีวิต สุขภาวะ และการเปลี่ยนแปลงระดับการพึ่งพิงของผู้สูงอายุ

2.2 ควรศึกษาความเป็นไปได้ในการบูรณาการเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน เพื่อเสริมการดูแลผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพัง

2.3 ควรขยายการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการและต้นแบบที่พัฒนาขึ้นไปยังพื้นที่อื่นที่มีบริบทคล้ายคลึงกัน เพื่อประเมินศักยภาพในการประยุกต์ใช้ในระดับพื้นที่และระดับประเทศ

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยเรื่อง “ความต้องการศูนย์กิจกรรมตอนกลางวัน (Day Service) ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุสำหรับชุมชนที่มีรายได้น้อย: กรณีศึกษาเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด และเทศบาลเมืองลาดสวาย” เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยหลักเรื่อง “การพัฒนาคลังและระบบการจัดการที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยที่สอดคล้องกับบริบทของเมืองหรือชุมชนเพื่อทุกคน” ภายใต้สัญญาเลขที่ A13F670206 ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม และหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ คณะผู้วิจัยขอขอบคุณคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด ในฐานะเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินโครงการวิจัย

นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยขอขอบคุณเทศบาลเมืองลาดสวาย จังหวัดปทุมธานี และเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ในฐานะพื้นที่เป้าหมายของการศึกษา ที่ให้ความร่วมมือและสนับสนุนการดำเนินงานวิจัยเป็นอย่างดี ความสำเร็จของงานวิจัยฉบับนี้เกิดจากความร่วมมือและการสนับสนุนจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง คณะผู้วิจัยขอแสดงความขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

- กฤตภัทร ธิปาบุตร. (2564). **การพัฒนาที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยในต่างประเทศและประเทศไทย**. ขอนแก่น: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2564). **คู่มือการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ**. กรุงเทพฯ: กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2564). **แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- จันทร์เพ็ญ แสนกล้า. (2562). การดูแลผู้สูงอายุในสังคมไทย: ความท้าทายและโอกาส. **วารสารการพัฒนาชุมชนและสังคม**, 45(3), 100–115.
- ชุมเขต แสงเจริญ, จินพิชญ์ชา สาธิมาส, สัญชัย สันติเวส, วิรุจน์ สมโสภณ, และ อรทัย พงษ์แก้ว. (2568). รายงานฉบับสมบูรณ์ สัญญาเลขที่ A13F670206: การพัฒนา กลไกและระบบการจัดการที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยที่สอดคล้องกับ บริบทของเมืองหรือชุมชนเพื่อทุกคน. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชุมเขต แสงเจริญ, สุมาลี จินดาพล, และ กัตัญญ หอสูติสิมา. (2565). รายงานการวิจัยและ นวัตกรรมฉบับสมบูรณ์ โครงการออกแบบปรับปรุงบ้านที่มีความเสื่อมโทรมมาก สำหรับผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อย. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2564). **การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในมิติที่ ครอบคลุม**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- สำนักงานการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กองพัฒนาข้อมูลและตัวชี้วัดสังคม. (2564). **รายงานวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี 2563**. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- World Health Organization. (2022). **Housing and health guidelines: Age-friendly housing interventions**. Geneva: World Health Organization.
- Yamane, T. (1973). **Statistics: An introductory analysis**. 3rd ed. Harper and Row.

ภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านภาคใต้ในการใช้ตำรับยาที่มีกระท่อม
เป็นส่วนประกอบแก้อาการเลือดลม

TRADITIONAL HEALERS' WISDOM IN SOUTHERN THAILAND ON THE USE OF
KRATOM-BASED FORMULATIONS FOR TREATING BLOOD AND WIND
DISORDERS

จุฑามาศ บัญชาการ, คุณัญญา สมเพชร และ อรทัย เนียมสุวรรณ*
Juthamas Banchakan, Kunanya Sompetch and Oratai Neamsuvan*

คณะการแพทย์แผนไทย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
Faculty of Traditional Thai Medicine, Prince of Songkla University

Received: 22 September 2025 Revised: 25 December 2025 Accepted: 25 December 2025

บทคัดย่อ

ภาคใต้เป็นสังคมเกษตรกรรม ประชาชนต้องใช้แรงงานหนัก จึงส่งผลต่อปัญหาสุขภาพหลายด้าน อาการผิดปกติทางเลือดลมเป็นอาการที่พบได้บ่อย ประชาชนใช้พืชพื้นบ้านคือกระท่อมในการดูแลสุขภาพ อย่างไรก็ตามการใช้สมุนไพรโดยหมอพื้นบ้านมักเป็นตำรับยาดังนั้นงานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาความหลากหลายของสมุนไพรในตำรับยาที่มีกระท่อมเป็นส่วนประกอบเพื่อแก้อาการเลือดลม และ (2) ศึกษาภูมิปัญญาในตำรับยาที่มีกระท่อมเป็นส่วนประกอบ เพื่อใช้รักษากลุ่มอาการเลือดลมของหมอพื้นบ้านภาคใต้ในพื้นที่ 6 จังหวัด ที่มีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับศาสนาพุทธ โดยคัดเลือกหมอพื้นบ้าน 16 ราย สัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับตำรับยา วิธีการใช้และสรรพคุณ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการแจกแจงความถี่และร้อยละ

ผลการศึกษาพบสมุนไพรที่ใช้ประกอบตำรับยา 58 ชนิด รวมกระท่อม มีตำรับยาทั้งหมด 19 ตำรับ เป็นตำรับยาเดี่ยว 4 ตำรับ ตำรับยาผสม 15 ตำรับ แบ่งตำรับยาตามสรรพคุณออกเป็น 5 กลุ่ม คือ บำรุงกำลัง 11 ตำรับ เจริญอาหาร บำรุงเลือด-แก้ลม แก้อาการคันโลหิตสูง ขับลม-กระจายลม กลุ่มละ 3 ตำรับเท่ากัน ทั้งนี้สมุนไพร 1 ตำรับมีสรรพคุณ

* Corresponding author: อรทัย เนียมสุวรรณ
Email: oratai.n@psu.ac.th

มากกว่า 1 อย่าง หากพิจารณาที่โครงสร้างยาไทยพบว่ากระท่อมเป็นตัวยาลึกใน 6 ตำรับ (ร้อยละ 31.58) ตัวยารองใน 8 ตำรับ (ร้อยละ 42.11) และตัวยาประกอบใน 5 ตำรับ การศึกษานี้สะท้อนให้เห็นว่ากระท่อมยังมีประโยชน์ในกลุ่มหมอพื้นบ้าน การส่งเสริมการใช้จะช่วยส่งเสริมคุณค่าของพืชท้องถิ่นต่อไป

คำสำคัญ: กระท่อม, สมุนไพร, อาการเลือดลม, ภาควิชา

Abstract

The southern region of Thailand is an agricultural society where people engage in heavy physical labor, which leads to various health problems. Disorders related to the blood and wind elements are common. Local people use *Kratom* (*Mitragyna speciosa* (Korth.) Havil.), a native plant, for health care. However, traditional healers usually apply medicinal herbs in the form of polyherbal formulations. Therefore, this study aimed to (1) investigate the diversity of medicinal herbs in formulations containing kratom used for treating blood and wind disorders, and (2) document the traditional knowledge of these kratom-based formulations used by traditional healers in six southern provinces with lifestyles strongly influenced by Buddhism. Sixteen traditional healers were purposively selected and interviewed to obtain key information on the formulations, methods of preparation and use, and therapeutic properties. Data were analyzed qualitatively by frequency and percentage.

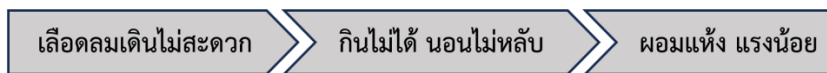
The study identified 58 species of medicinal herbs used in formulations, including kratom. A total of 19 formulations were recorded: 4 single-herb and 15 multi-herb recipes. These were classified into five therapeutic groups: 11 for energy restoration, and 3 each for appetite stimulation, blood and wind disorders, hypertension, and wind dispersion. Notably, a single formulation often exhibited multiple therapeutic properties. Based on the framework of traditional Thai medicine, kratom was used as the principal ingredient in 6 formulations (31.58%), a secondary ingredient in 8 formulations (42.11%), and

a supplementary ingredient in 5 formulations. This study reflects the continued importance of kratom in folk healing practices. Promoting its use will contribute to strengthening the cultural and medicinal value of local plants.

Keywords: Kratom, Herbs, Blood and Wind-Related Disorders, Southern Thailand

บทนำ

ประเทศไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมซึ่งต้องพึ่งพาแรงงานเป็นหลัก ดังนั้นภาวะสุขภาพจึงส่งผลโดยตรงต่อการใช้ชีวิตและการทำงาน คนไทยสมัยโบราณมีวลีที่อธิบายถึงอาการเจ็บป่วยที่กระทบต่อการทำงานได้อย่างครอบคลุมและเชื่อมโยงกัน ได้แก่ “กินไม่ได้ นอนไม่หลับ” “ผอมแห้งแรงน้อย” และ “เลือดลม เดินไม่สะดวก” (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ของวลีอาการผิดปกติทางสุขภาพที่เกี่ยวกับการใช้แรงงาน

ทางการแพทย์แผนไทยเชื่อว่าร่างกายประกอบด้วยธาตุทั้งสี่ ได้แก่ ดิน น้ำ ลม และไฟ ซึ่งเป็นมหาธาตุรูปที่ไม่สามารถแยกจากกันได้ ธาตุทั้งสี่ทำงานเชื่อมโยงกันโดยธาตุดินเป็นส่วนหนึ่งของร่างกายที่แข็งและอ่อนนุ่ม ธาตุน้ำทำหน้าที่หล่อเลี้ยงและไหลเวียน ธาตุลมเกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวและการพัดพา และธาตุไฟสร้างความอบอุ่นในร่างกาย ทางแพทย์แผนไทยถือว่าเลือดเป็นตัวแทนของธาตุไฟเนื่องจากมีคุณสมบัติที่เกี่ยวข้องกับความร้อน

จากลักษณะของธาตุลมมีการเคลื่อนไหว หมุนเวียนและพัดพา ธาตุลมจะเกิดการพัดหรือเคลื่อนได้นั้นต้องอาศัยกำลังจากธาตุไฟหรือความร้อนในการเคลื่อนไป เมื่อลมเคลื่อนไปจะพัดพาความร้อนและน้ำไปด้วย จึงเป็นที่มาของคำว่า “เลือดลม” ส่วนคำว่า “เลือดลมเดินไม่สะดวก” จึงหมายถึงการไหลเวียนของธาตุไฟและธาตุลมที่ผิดปกติ เมื่อการไหลเวียนของธาตุไฟและธาตุลมเกิดการติดขัด มีการไหลเวียนที่ไม่สะดวก ส่งผลให้ธาตุทั้ง 4 ในร่างกายสูญเสียสมดุลในการทำงานร่างกายจึงเกิดความผิดปกติขึ้น เช่น อาการวิงเวียน ปวดศีรษะ ปวดเมื่อย เป็นต้น หากอาการทางกายเหล่านี้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจะส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจ จึงทำให้มีอาการกินไม่ได้ นอนไม่หลับ ผอมแห้งแรงน้อยตามมา (ภาพที่ 1)

ดังนั้นหากพิจารณาวิถีชีวิตของคนโบราณที่พึ่งพาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้าน ซึ่งองค์ความรู้อาจได้จากหมอผู้รักษาหรือความเชื่อที่แพร่หลายในสังคม ประชาชนจึงมักรักษาตนเองด้วยการใช้ยาบำรุงร่างกาย บำรุงธาตุ หรือบำรุงโลหิต เพื่อแก้อาการผอมแห้งแรงน้อยและกินไม่ได้ นอกจากนี้ยังมีการใช้ยาช่วยให้เลือดลมเดินสะดวก เพื่อแก้การนอนไม่หลับ และช่วยให้ร่างกายได้รับสารอาหารอย่างทั่วถึง โดยยาที่นิยมใช้เพื่อแก้อาการเหล่านี้มักเป็นยาหอม ยาลม หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า ยาแก้โรคเลือดลมไม่ดี

อย่างไรก็ตาม ทางทฤษฎีการแพทย์แผนไทย ตำราที่อธิบายถึงโรคเลือดและลม มีชื่อเรียกว่า พระคัมภีร์ขวदार มีการกล่าวถึงความสำคัญของเลือดและลมว่า “*สิทธิการริยะ อาจารย์กล่าวไว้ว่า มนุษย์ทั้งหลายจะเกิดสรรพโรคต่างๆ ตั้งแต่คลอดจากครรภ์มารดา トラบเท่าจนอายุชั้ย อาศัยโลหิตแลลม...*” แสดงให้เห็นว่าทางการแพทย์แผนไทยให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อโลหิตและลม อธิบายได้ว่า ธาตุไฟและธาตุลม ซึ่งเป็นธาตุเบาจะเป็นธาตุที่เป็นตัวกระทำให้เกิดความสมดุลกับธาตุหนัก คือ ธาตุดินและธาตุน้ำ การพัฒนาของธาตุลมจะพัฒนาธาตุน้ำและธาตุไฟให้ไปเกิดความอาบเอิบชุ่มชื้น และความอุ่นที่บริบูรณ์ของธาตุดินซึ่งตั้งอยู่กับที่ หากเลือดลมไหลเวียนดี การทำงานของธาตุทั้ง 4 ในร่างกายจะมีความสมดุล

ภาคใต้ถูกปกครองโดยราชอาณาจักรสยามมาอย่างยาวนาน จึงเกิดการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ทางการแพทย์แผนไทยที่เผยแพร่มาพร้อมกับพระพุทธศาสนาเข้ากับความรู้และความเชื่อท้องถิ่น กลายเป็นการแพทย์พื้นบ้านภาคใต้ที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นมาตั้งตำรับยารักษาโรค หรือใช้เป็นสมุนไพรเดี่ยวเพื่อการดูแลสุขภาพตนเอง ตัวอย่างเช่น การศึกษาภูมิปัญญาการรักษาโรคเลือดโรคลมของนายจิ่งลันท์ สิทธิพล หมอพื้นบ้านจังหวัดพังงา พบตำรับยา 19 ตำรับ จำแนกตามสรรพคุณได้ 16 โรค/อาการ คือ โรคเลือด (ประจำเดือนผิดปกติ) โลหิตจาง ไข้ทับระดู ไข้หน้าไฟ โรคลม (วัยทอง) ไข้เพื่อเลือดเพื่อลม ตกขาว ไข้ตานซาง ไข้ติช่าน ท้องผูก ท้องอืด ผื่นเม็ด ไฟลามทุ่ง ฟกช้ำ หอบหืด และอาการอ่อนล้า โดยใช้สมุนไพรทั้งหมด 69 ชนิด และใช้ตำรับยาผสมที่มีสมุนไพรมากกว่า 1 ชนิด ทุกตำรับ (สุพรรณิกา สมคุณ และคณะ, 2565)

นอกจากนี้วิถีชีวิตพื้นบ้านภาคใต้ พบว่ามีการใช้กระท่อมในสังคมเกษตรกรรมและผู้ใช้แรงงาน โดยเชื่อว่า “กระท่อมช่วยเพิ่มกำลังในการทำงานและทนต่อการทำงานกลางแจ้งได้ดีตลอดวัน” จากการสำรวจการใช้กระท่อมในภาคใต้พบว่า กระท่อมถูกนำมาเป็นส่วนประกอบในยาสมุนไพรที่เกี่ยวข้องกับระบบเลือดลมโดยเฉพาะ ได้แก่ ช่วยลดความดันโลหิต 7 ตำรับ ช่วยบำรุงกำลัง 2 ตำรับ (สถาบันวิจัยการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 2558)

กระท่อม (*Mitragyna speciosa* (Korth.) Havil.) เป็นไม้ยืนต้นพื้นถิ่นของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พบมากในภาคใต้ของประเทศไทย มีสารออกฤทธิ์สำคัญคือ mitragynine และมีฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา เช่น แก้ปวด แก้อักเสบ ระบุประสาท คลายกล้ามเนื้อผ่านการยับยั้งระบบประสาท-กล้ามเนื้อ ด้านโรคอ้วน ด้านมะเร็งเต้านม (Firmansyah et al., 2021)

ในประเทศไทยกระท่อมได้รับการปลดออกจากสถานะยาเสพติด เมื่อ 24 สิงหาคม 2564 และอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติพืชกระท่อม พ.ศ. 2565 ซึ่งส่งเสริมให้เป็นพืชเศรษฐกิจ โดยอนุญาตให้มีการเพาะปลูกเพื่อใช้ในวิถีชุมชน การวิจัยและพัฒนาเพื่อประโยชน์ทางสุขภาพ รวมถึงการใช้ประกอบการรักษาโรคโดยบุคลากรทางการแพทย์ เช่น แพทย์แผนไทยและหมอพื้นบ้าน ดังนั้นการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับตำรับยาพื้นบ้านที่มีกระท่อมเป็นส่วนประกอบในการรักษาโรคในระบบเลือดลมจะทำให้ได้ข้อมูลความรู้มากขึ้นสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดเพื่อการยกระดับทางเศรษฐกิจของชุมชน หรือเป็นข้อมูลพื้นฐานการวิจัยตำรับยาต่อยอดในการรักษาโรคต่อไป

ในการศึกษาครั้งนี้ คำว่า “อาการเลือดลม” เพื่อใช้สื่อสาร ในการรวบรวมตำรับยา (Operational definition) เป็นนิยามที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้นจากปัญหาการวิจัยและการทบทวนวรรณกรรม โดยกำหนดเป็นความผิดปกติในระบบเลือดและลมที่สัมพันธ์กับการใช้แรงงาน และวลี “กินไม่ได้ นอนไม่หลับ” “พอมแห่งแรงน้อย” และ “เลือดลม เดินไม่สะดวก”

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความหลากหลายของสมุนไพรในตำรับยาที่มีกระท่อมเป็นส่วนประกอบ เพื่อแก้อาการเลือดลม ของหมอพื้นบ้านภาคใต้ในพื้นที่ศึกษา 6 จังหวัด
2. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาในตำรับยาที่มีกระท่อมเป็นส่วนประกอบเพื่อแก้อาการเลือดลม ของหมอพื้นบ้านภาคใต้ในพื้นที่ศึกษา 6 จังหวัด

วิธีดำเนินการวิจัย

1. พื้นที่ศึกษาและผู้ให้ข้อมูล

พื้นที่ศึกษาประกอบด้วย 6 จังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย เป็นตัวแทนพื้นที่ฝั่งอ่าวไทย 3 จังหวัด คือ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ฝั่งดินดามัน 3 จังหวัด คือ ระนอง พังงา และภูเก็ต จัดอยู่ในเขตบริการสุขภาพที่ 11 กระทรวงสาธารณสุข ซึ่งเป็นพื้นที่

ที่ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวไทยพุทธ โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือหมอฟันบ้านชาวไทยพุทธและมีประสบการณ์ในการรักษามากกว่า 10 ปี รายชื่อหมอฟันบ้านได้รับการแนะนำเบื้องต้นจากบุคลากรสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด ผู้เข้าร่วมได้รับการคัดเลือกแบบสุ่ม และการสุ่มแบบเจาะจง โดยมีหมอฟันบ้านผ่านเกณฑ์และเข้าร่วม 16 คน คือ จังหวัดชุมพร 1 คน จังหวัดระนอง 3 คน จังหวัดพังงา 3 คน จังหวัดภูเก็ต 2 คน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 3 คน จังหวัดนครศรีธรรมราช 4 คน เป็นชาย 12 คน หญิง 4 คน มีอายุระหว่าง 50-91 ปี อายุเฉลี่ย 67.81 ปี

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสอบถามได้รับการพัฒนาตามวัตถุประสงค์งานวิจัย และตรวจสอบดัชนีความสอดคล้องของวัตถุประสงค์ของข้อคำถาม (IOC) โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ผลการประเมินผ่านเกณฑ์ที่ระดับ 1.0 ทุกข้อ และการวิจัยนี้ได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย คณะการแพทย์แผนไทย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (เลขที่อนุมัติ: EC.66/TTM.02-001)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บข้อมูลที่บ้านของหมอฟันบ้าน โดยมีการแนะนำตัวของผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัย และการขอความยินยอม ใช้แบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลหลักเกี่ยวกับ ตำรับยาที่มีกระโจมเป็นส่วนประกอบที่ใช้แก้อาการเลือดลม สมุนไพรประกอบในแต่ละตำรับ ส่วนของพืชที่ใช้ วิธีการเตรียม วิธีการใช้ยา และสรรพคุณ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนาทางคุณภาพและการสรุปข้อมูลเชิงปริมาณ มีการจัดกลุ่มสาระหลักของเนื้อหา คือ “ประเภทของตำรับยา” “สรรพคุณของตำรับยา” “บทบาทของกระโจมในตำรับยา” การเปรียบเทียบ ในการศึกษาความหลากหลายของสมุนไพรที่เป็นส่วนประกอบในตำรับยา และภูมิปัญญาพื้นบ้านในการตั้งตำรับยาสมุนไพรรักษาโรคเลือดลมที่มีกระโจมเป็นส่วนประกอบ

สรุปผลการวิจัย

1. ความหลากหลายของสมุนไพรที่มีกระโจมเป็นส่วนประกอบเพื่อแก้อาการเลือดลม

พบตำรับยาที่มีกระโจมเป็นส่วนประกอบเพื่อแก้อาการเลือดลมทั้งหมด 19 ตำรับ โดยพบสมุนไพรที่ใช้ประกอบตำรับยา ทั้งหมด 58 ชนิด (ตารางที่ 1) รวมกระโจม จัดเป็นพืชวัตถุ 54 ชนิด (ร้อยละ 93.10) และธาตุวัตถุ 4 ชนิด (ร้อยละ 6.90) สมุนไพรส่วนใหญ่จะใช้เพียง

1 ครั้งใน 1 ตำรับ แต่มีสมุนไพร 11 ชนิด ที่ใช้ซ้ำใน 2 ตำรับ คือ เกาบกะเพร็ด เมล็ดจันทน์ เหน้ําไพล เหน้ํากระชายขาว เหน้ําข่า เหน้ําวานนํ้า แก่นฝาง ข่าพลูทั้งต้น ดีปลี ผักเสี้ยนผีทั้งต้น ผลมะกรูด มีสมุนไพร 5 ชนิดที่มีการใช้ซ้ำใน 3 ตำรับ คือ เกาสะค่าน เหน้ําขมิ้น ต้นตะไคร้ เมล็ดพริกไทย และรากเจตมูลเพลิง มีสมุนไพร 1 ชนิด ใช้ซ้ำใน 4 ตำรับ คือ เดยหอม สมุนไพร 1 ชนิด ใช้ซ้ำใน 10 ตำรับ คือ เหน้ําขิง และกระท่อมถูกนำมาใช้ซ้ำมากที่สุด จำนวน 19 ตำรับ

ตารางที่ 1 ตำรับยาสมุนไพรที่มีกระท่อมเป็นส่วนประกอบเพื่อแก้อาการเลือดลม

ตำรับ ที่*	ส่วนประกอบตำรับยา (จังหวัดที่พบ)	หน้าที่ของ กระท่อม ในตำรับ	รส ประธาน	วิธีเตรียม วิธีใช้	สรรพคุณยาของ หมอพื้นบ้าน
1	ใบสด 2-3 ใบ (ผู้ให้ข้อมูล 3 ราย) (พังงา)	หลัก	สุขุม	เคี้ยวกลืนนํ้า คายกากทิ้ง	บำรุงกำลัง
2	ใบสด 1 กำมือ (ระนอง)	หลัก	สุขุม	บดเป็นผง ทำชา ชง ดื่ม	บำรุงกำลัง
3	ใบสด 1 กำมือ (ระนอง)	หลัก	สุขุม	ต้มเดือด เอานํ้า ดื่ม	เจริญอาหาร บำรุงกำลัง
4	ใบกระท่อม ดอกดีปลี ข่าพลู ทั้ง 5 เกา สะค่าน รากเจตมูลเพลิง เหน้ําขิง (ชุมพร)	รอง	สุขุมร้อน	บดผง ละลาย นํ้าผึ้ง รับประทาน	บำรุงธาตุ บำรุงกำลัง
5	ใบกระท่อม ทองพันชั่ง เสดดพังพอนตัวผู้ ต้นกระดุกไก้ดำ ผักเสี้ยนผี (ภูเก็ต)	หลัก	สุขุมเย็น	ต้มเดือด เอานํ้า ดื่ม	ยาชูกำลัง ยาอายุวัฒนะ
6	กระเจียบแดง ใบกระท่อม เหน้ําขิง ใบเตย หอม (ภูเก็ต)	รอง	สุขุมเย็น	ต้มเดือด เอานํ้า ดื่ม	บำรุงกำลัง
7	ใบกระท่อม เหน้ําขมิ้น เหน้ําขิง เหน้ําข่า ต้น ตะไคร้ น้ำตาลโตนด (สุราษฎร์ธานี)	หลัก	ร้อนสุขุม	ต้มเดือด เอานํ้า ดื่ม	บำรุงร่างกายหลัง อาการไข้
8	เหน้ําขิง ใบกระท่อม ต้นตะไคร้ เหน้ําขมิ้น (ผู้ให้ข้อมูล 2 ราย) (สุราษฎร์ธานี)	ประกอบ	ร้อนสุขุม	ต้มเดือด เอานํ้า ดื่ม	ช่วยบำรุงร่างกาย ในระยะฟื้นไข้ ชูกำลัง
9	ใบเชียงดา ใบเตย ใบกระท่อม (สุราษฎร์ ธานี)	ประกอบ	เย็น	ต้มเดือด เอานํ้า ดื่ม	ชูกำลัง ทำงานได้ นานขึ้น
10	หัวใต้ดินกลิ้งกลางดง ใบกระท่อม ราก ปลาไหลเผือก (นครศรีธรรมราช)	รอง	สุขุม	ต้มเดือด เอานํ้า ดื่ม	ช่วยเจริญอาหาร บำรุงกำลัง เป็นยาอายุวัฒนะ
11	ใบสดกระท่อม 1 กำมือ (ระนอง)	หลัก	สุขุม	ต้มเดือด เอานํ้า ดื่ม	ลดความดัน โลหิตสูง

ตารางที่ 1 ตำรับยาสมุนไพรที่มีกระท่อมเป็นส่วนประกอบเพื่อแก้อาการเลือดลม (ต่อ)

ตำรับ ที่*	ส่วนประกอบตำรับยา (จังหวัดที่พบ)	หน้าที่ของ กระท่อม ในตำรับ	รส ประธาน	วิธีเตรียม วิธีใช้	สรรพคุณยาของ หมอมั่นบ้าน
12 ¹	ใบมะตูม ข้าวพุลูทั้งต้น เหง้าหัวหมู ผักเสี้ยนผีทั้งต้น ผลพริกไทย ใบหนาด ใบ คนทีสอ เหง้าว่านน้ำ เมล็ดจันทน์ ผลพริก ขี้หนู ใบสะเดา เหง้าชิงแห้ง เหง้าขมิ้นอ้อย เหง้าไพล เถาสะค้าน ลำต้นว่านหางช้าง ใบ กระท่อม รากเจตมูลเพลิงแดง (ชุมพร)	ประกอบ	สุขุมร้อน	บดผง ละลายน้ำ ร้อน ต้ม	แก้ลมทุกชนิด
13	เหง้าชิง ใบเตยหอม ต้นตะไคร้ มะกรูด ใบ กระท่อม (พังงา)	ประกอบ	สุขุมเย็น	ต้มเดือด เอาน้ำ ต้ม	แก้ความดัน โลหิตสูง
14 ²	ใบกระท่อม เหง้าชิง ใบเตย (พังงา)	รอง	สุขุมเย็น	บดเป็นผง ทำชา ชงดื่ม	บำรุงเลือดลม ให้ปกติ
15 ³	คอกัว เถาบอระเพ็ด ใบและก้านขลุ ใบ กระท่อม แก่นฝาง (ระนอง)	รอง	เย็นสุขุม	ต้มเดือด เอาต้ม น้ำ	แก้ความดันโลหิต สูง
16	เหง้ากระชายขาว ใบกระท่อม เตยหอมทั้ง ต้น (นครศรีธรรมราช)	รอง	สุขุมเย็น	ต้มเดือด เอาน้ำ ต้ม	บำรุงหัวใจให้ชุ่ม ชื่น ร่างกาย กระปรี้กระเปร่า ขับลม
17	เหง้าชิง ใบบัวบก เหง้าขมิ้น ใบกระท่อม (นครศรีธรรมราช)	ประกอบ	สุขุมเย็น	ต้มเดือด เอาน้ำ ต้ม	กระจายเลือดลม
18	เหง้าชิง เหง้าข่า เหง้าไพล เหง้ากระชาย ขาว สารส้ม ดินประสิว ยาค่า ดีเกลือ กำมะถันเหลือง เมล็ดพริกไทย ราก ตองแตก ฝักคุณ ใบมะกา ใบมะขาม ใบ ส้มป่อย ใบกระท่อม ผลมะกรูด (นครศรีธรรมราช)	รอง	สุขุมเย็น	ต้มเดือด เอาน้ำ ต้ม	ขับลม กระจายเลือดลม
19	เมล็ดพริกไทย ดีปลี (ทั้งต้น) ราก เจตมูลเพลิง เถาสะค้าน เมล็ดจันทน์ เหง้า ว่านน้ำ แก่นขี้เหล็ก รากกำลังวัวเล็ง หัว ตองติง รากมะค่าไก่ แก่นฝาง แก่นแกแล แก่นปฐ ใบกระท่อมเลือด เถาคันแดง ใบ กระท่อม เหง้าชิง เถาวัลย์เปรียง เถาพญา มือเหล็ก เถาบอระเพ็ด (นครศรีธรรมราช)	รอง	สุขุมเย็น	บดเป็นผง ปั้น เป็นลูกกลอน รับประทาน	เจริญอาหาร ช่วยให้มีแรง แก้เลือดลม

* ชื่อตำรับยา: 12¹ ตำรับยาลม 26; 14² ชาชงกระท่อม; 15³ ตำรับยาหมอมั่นภูมิกุล

2. ตำรับยาที่มีกระท่อมเป็นส่วนประกอบ เพื่อแก้อาการเลือดลม

ในตำรับยาที่ใช้รักษากลุ่มอาการเลือดลมทั้ง 19 ตำรับ เป็นยาเดี่ยว 4 ตำรับ ยาผสม 15 ตำรับ (ตารางที่ 1) สามารถแบ่งตำรับยาตามสรรพคุณได้ 5 กลุ่ม คือ (1) เจริญอาหาร 3 ตำรับ (ร้อยละ 15.79) (2) บำรุงธาตุ บำรุงกำลัง ชูกำลัง อายุวัฒนะ 11 ตำรับ (ร้อยละ 57.89) (3) บำรุงเลือดลม แก้ลมทุกชนิด 3 ตำรับ (ร้อยละ 15.79) (4) แก้อาการตันโลหิตสูง 3 ตำรับ (ร้อยละ 15.79) (5) ขับลม กระจายเลือดลม 3 ตำรับ (ร้อยละ 15.79) โดยมียา 3 ตำรับ คือ ตำรับที่ 3, 10 และ 19 ใช้ได้มากกว่า 1 สรรพคุณ (ตารางที่ 2)

เมื่อพิจารณาตำรับยาแก้อาการเลือดลมที่สัมพันธ์กับการใช้แรงงาน พบว่ามี 3 ตำรับ ที่แก้อาการกินไม่ได้ นอนไม่หลับ มี 11 ตำรับที่แก้อาการพอมแห่งแรงน้อย และมี 9 ตำรับที่แก้อาการเลือดลม เดินไม่สะดวก (ตารางที่ 2)

ตำรับยา เตรียมโดยการต้มเดือดด้วยน้ำเปล่า ใช้ดื่ม มากที่สุด คิดเป็น 13 ตำรับ (ร้อยละ 68.42) เตรียมโดยการบดผง ละลายน้ำกระสายต่างๆ 4 ตำรับ (ร้อยละ 21.05) เตรียมเป็นยาลูกกลอน รับประทาน 1 ตำรับ (ร้อยละ 5.26) และเป็นยาเดี่ยว ที่ใช้ใบสด เคี้ยว เอน้ำ กลืน ส่วนกากคายทิ้ง 1 ตำรับ (ร้อยละ 5.26) (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 2 การแบ่งตำรับยาตามสรรพคุณ

กลุ่ม ที่	สรรพคุณ	อาการตามสำนวนไทย	ตำรับที่ (อ้างอิงตารางที่ 1)	ร้อยละ ของตำรับ
1	เจริญอาหาร	กินไม่ได้ นอนไม่หลับ	3, 10, 19	15.79
2	บำรุงธาตุ บำรุงกำลัง ชูกำลัง อายุวัฒนะ	พอมแห่งแรงน้อย	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 19	57.89
3	บำรุงเลือดลม แก้ลมทุกชนิด	เลือดลม เดินไม่สะดวก	12, 14, 19	15.79
4	แก้ความตันโลหิตสูง	เลือดลม เดินไม่สะดวก	11, 13, 15	15.79
5	ขับลม กระจายเลือดลม	เลือดลม เดินไม่สะดวก	16, 17, 18	15.79

อภิปรายผล

1. ความหลากหลายของสมุนไพรที่มีกระท่อมเป็นส่วนประกอบเพื่อแก้อาการเลือดลม

สมุนไพรหรือเภสัชวัตถุที่ใช้ในการตั้งตำรับยา สามารถแบ่งตามประเภท ได้เป็น 2 กลุ่ม โดยพบว่าเป็นพืชวัตถุมากที่สุด รองลงมาคือธาตุวัตถุ ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลความหลากหลายของเภสัชวัตถุ ที่บันทึกไว้ในตำราแพทย์แผนโบราณทั่วไป สาขาเภสัชกรรม (กองการประกอบโรคศิลปะ, 2541)

ในสมุนไพรทั้งหมด 58 ชนิด รวมกระท่อม ที่ใช้ประกอบตำรับยา พบว่าสมุนไพรส่วนใหญ่ (จำนวน 39 ชนิด; ร้อยละ 67.24) จะใช้เพียง 1 ครั้งหรือใช้ใน 1 ตำรับ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าภาคใต้มีความหลากหลายของพืชสมุนไพรที่เจริญได้เองตามธรรมชาติ หรือมีสภาพแวดล้อมเหมาะสมทำให้สมุนไพรที่เป็นพืชปลูกเจริญเติบโตได้ดี หมอพื้นบ้านจึงมีโอกาสเลือกใช้พืชสมุนไพรที่หลากหลายตามประสบการณ์ของตนเองหรือที่พบได้ในชุมชน

อย่างไรก็ตามพืช 15 ชนิด ใน 19 ชนิด ที่มีการใช้ซ้ำใน 2 ตำรับขึ้นไป ได้แก่ เถา บอระเพ็ด เมล็ดจันทน์ เหง้าไพล เหง้าข่า เหง้าว่านน้ำ แก่นฝาง ข้าวพุลั้งต้น ดีปลี ผลมะกรูด เถาสะค่าน เหง้าขมิ้น ต้นตะไคร้ เมล็ดพริกไทย รากเจตมูลเพลิง และเหง้าจิง พบว่าเป็นสมุนไพรที่ใช้บ่อย ในยาสมุนไพรไทย (กองผลิตภัณฑ์สมุนไพร สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา, 2566) จึงเป็นเภสัชวัตถุพื้นฐานที่มีขายในร้านขายยาสมุนไพร ทำให้สะดวกต่อหมอพื้นบ้านในการจัดยาจ่ายยา

การพบการใช้กระท่อมในทุกตำรับนั้น เป็นไปตามเกณฑ์การวิจัยการศึกษาในครั้งนี้ แต่อย่างไรก็ตามหากเทียบกับการศึกษาภูมิปัญญาการรักษาโรคเลือดโรคลมของนายจิ่งลันท์ สิทธิพล หมอพื้นบ้านจังหวัดพังงา ภาคใต้ฝั่งอันดามัน กลับไม่พบการใช้กระท่อม (สุพรรณิกาสมคุณ และคณะ, 2565) แต่มีการใช้สมุนไพรอื่นๆซ้ำกับที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ 14 ชนิด แสดงให้เห็นว่าการเลือกใช้สมุนไพรชนิดใดย่อมขึ้นกับประสบการณ์ของหมอ รวมทั้งการศึกษาในจังหวัดพังงานั้นเป็นเป็นการเน้นตำรับยารักษากลุ่มโรค ไม่ได้เน้นตำรับที่ต้องมีกระท่อมเป็นส่วนประกอบ การที่กระท่อมเคยเป็นพืชเสพติดมาก่อนอาจทำให้การเข้าถึงข้อมูลการศึกษาในจังหวัดพังงามีความจำกัด

2. ตำรับยาที่มีกระท่อมเป็นส่วนประกอบ เพื่อใช้รักษากลุ่มอาการเลือดลม

ตำรับยาที่มีกระท่อมเป็นส่วนประกอบเพื่อใช้รักษากลุ่มอาการเลือดลม 19 ตำรับ เป็นตำรับยาเดี่ยว 4 ตำรับ ตำรับยาผสม 15 ตำรับ การนิยามตั้งตำรับยาเป็นยาผสมสอดคล้องกับความเชื่อเรื่องการรักษาที่ครอบคลุมความผิดปกติของธาตุที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ซึ่งสามารถทราบได้จากการตรวจ วิจัยตามทฤษฎี (กองการประกอบโรคศิลปะ, 2541) แต่การใช้ยาเดี่ยวเป็นแนวคิดในการดูแลสุขภาพเบื้องต้น รักษาโรคหรืออาการทั่วไปที่ไม่รุนแรง เช่นเดียวกับการใช้สมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐานที่เป็นคำแนะนำการใช้ยาเดี่ยวเพื่อประชาชน (ปัจจุบัน เหมหงษา, 2542)

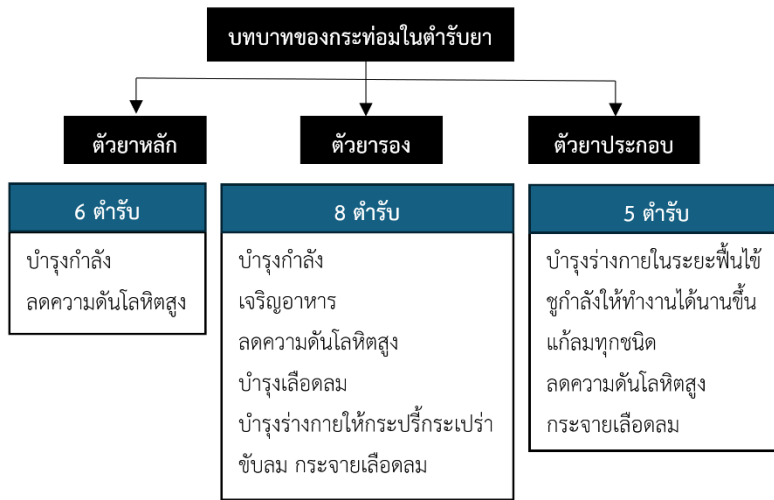
ตำรับยาทั้ง 19 ตำรับ แบ่งตามสรรพคุณเป็น 5 กลุ่ม หากพิจารณาที่สรรพคุณตำรับยากับการแก้อาการทางสำนวนไทย สามารถเทียบเคียงได้ว่าสรรพคุณเจริญอาหาร สอดคล้องกับอาการ “กินไม่ได้นอนไม่หลับ” สรรพคุณบำรุงธาตุ บำรุงกำลัง ชูกำลัง อายุวัฒนะ เทียบเคียงได้กับสำนวน “ผอมแห้งแรงน้อย” และอีก 3 สรรพคุณ คือ บำรุงเลือดลม แก้ลมทุกชนิด แก้ความดันโลหิตสูง และ ขับลม กระจายเลือดลม สอดคล้องกับสำนวน “เลือดลมเดินไม่สะดวก”

ทั้งนี้การพบตำรับยากลุ่มบำรุงกำลังมากที่สุดสอดคล้องกับ ผกากรอง ขวัญข้าว (2565) กล่าวว่า ตำรับยาบำรุงกำลังจะไม่มีในคัมภีร์การแพทย์แผนไทยด้านเวชกรรมไทย แต่จะพบในศาสตร์การแพทย์พื้นบ้าน การศึกษาจากแพทย์พื้นบ้านครั้งนี้อาจเป็นสาเหตุให้พบตำรับยาบำรุงกำลังมากที่สุด

จากการวิเคราะห์สัณฐานของตำรับยาตามทฤษฎีการแพทย์แผนไทย พบว่าเป็นยารสสุขุม 15 ตำรับ (ร้อยละ 78.95) รสเย็น 2 ตำรับ (ร้อยละ 10.53) รสร้อน 2 ตำรับ (ร้อยละ 10.53) ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของการแพทย์แผนไทยที่ระบุว่า “ยาขนานใดที่ปรุ่งขึ้นมาแล้ว รสสุขุม ได้แก่ ยาที่เข้าพืช สัตว์ ธาตุที่ไม่ร้อน เช่น โกฐ เทียน กฤษณา กระลำพัก จันทน์เทศ เครื่องเทศที่ไม่ร้อน มาปรุงเป็นยารสสุขุม เช่น ยาหอมอินทจักร์ ยาหอมนวโกฐ ยาสังขวิชัย เป็นต้น ซึ่งมีสรรพคุณแก้ในกองอาโปธาตุ (ธาตุน้ำ) แก้ไข้ที่ใช้ยารสเย็นไม่ได้ แก้ลมกองละเอียด ลมวิงเวียน ใจสั่นหวนไหว แก้อาการโลหิต บำรุงกำลัง ใช้สำหรับแก้ไข้ในกองฤดูหนาว” (นภาพร กิตติศักดิ์ไพรัช, 2564)

หากพิจารณาบทบาทของกระท่อมในตำรับยาแก้อาการเลือดลม (ภาพที่ 2) พบว่ากระท่อมทำหน้าที่เป็นตัวยาลึก ใน 6 ตำรับ (ร้อยละ 31.58) ตัวยารองใน 8 ตำรับ (ร้อยละ 42.11) และตัวยาประกอบใน 5 ตำรับ (ร้อยละ 26.32) ทั้งนี้ตามทฤษฎีการแพทย์แผนไทยได้แบ่งหน้าที่ของสมุนไพรไทยในตำรับยาออกเป็น 4 กลุ่ม คือ (1) ตัวยาลึก คือ ตัวยาที่ช่วยบำบัดโรคและไข้ที่เป็นอาการสำคัญของผู้ป่วย (2) ตัวยารอง คือ ตัวยาที่ช่วยในการรักษาเมื่อมีโรคแทรก โรคตาม (3) ตัวยาประกอบ คือ ตัวยาที่ช่วยป้องกันโรคตามและช่วยบำรุง แก่ส่วนที่แพทย์เห็นควร หรืออาจจะใช้เป็นยาคุมฤทธิ์ยาอื่น (4) ตัวยาชูกำลัง ชูรส และแต่งสี ซึ่งการศึกษานี้พบว่าในบทบาทของการเป็นตัวยาลึกใน 6 ตำรับนั้น กระท่อมเป็นตัวยาลึกในตำรับยาบำรุงกำลังมากถึง 5 ตำรับ (ร้อยละ 83.33) และอีก 1 ตำรับ (ร้อยละ 16.67) แก้อาการความดันโลหิตสูง สอดคล้องกับการศึกษาของสถาบันวิจัยการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก (2558) ที่พบว่ากระท่อมใช้เป็นส่วนประกอบในยาสมุนไพรเกี่ยวกับระบบเลือดลม ได้แก่ ช่วยลดความดันโลหิต 7 ตำรับ ช่วยบำรุงกำลัง 2 ตำรับ เป็นที่น่าสังเกตว่าตำรับยาบำรุงกำลัง ที่มีกระท่อมเป็นส่วนประกอบทั้งหมด 5 ตำรับนั้น กระท่อมใช้เป็นยาเดี่ยว 3 ตำรับ สอดคล้องกับวิถีชีวิตชาวใต้ที่เป็นเกษตรกร ที่ใช้ใบกระท่อมในเวลากลางวัน เพื่อช่วยเพิ่มกำลังในการทำงาน สามารถทนต่อสภาพอากาศที่ร้อนได้ตลอดวัน (สถาบันสำรวจและติดตามการปลูกพืชเสพติด สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด กระทรวงยุติธรรม, 2562) นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา คือ mitragynine ในกระท่อมที่มีฤทธิ์ต้านซึมเศร้า ลดความเครียด โดยทำให้รู้สึกตื่นตัว มีแรง และอารมณ์ดีขึ้น ได้ที่ขนาดต่ำ (Hossain et al., 2023) และฤทธิ์ลดปวดเส้นประสาท (Farkas et al., 2022) ซึ่งช่วยทำให้มีแรงทำงานเพิ่มขึ้นทางอ้อม

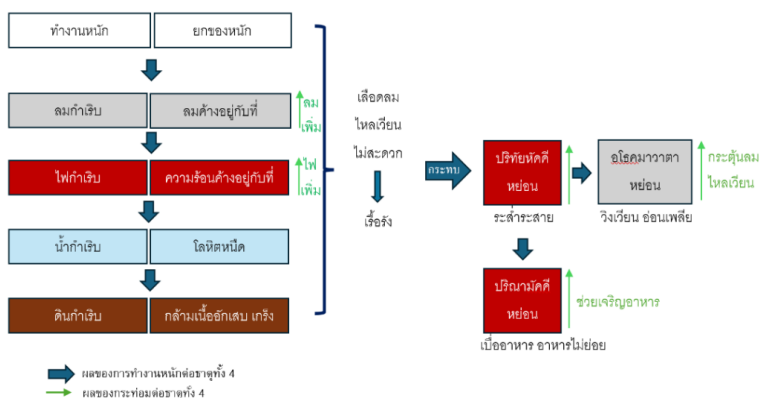
ในบทบาทของกระท่อมที่เป็นตัวยารองและตัวยาประกอบซึ่งพบมากถึง 13 ตำรับ (ร้อยละ 68.42) เป็นตัวยาที่ช่วยส่งเสริมการทำงานของตัวยาอื่นๆ ที่มีสรรพคุณหลักในการขับลม การจายลม แล้วส่งผลให้การไหลเวียนของเลือดดีขึ้น

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดสรุปบพบาพกระท่อมในตำรับยาจากการศึกษา

การทำงานหนัก หรือทำการเกินกำลังเป็นหนึ่งในมูลเหตุการเกิดโรคทางการแพทย์แผนไทย โดยปกติแล้วการทำงานเกินกำลัง คือการทำงานที่หนักเกินกว่าปกติ ส่งผลให้ธาตุลมกำเริบ ตามทฤษฎีคู่ธาตุหากธาตุลมกำเริบ ธาตุไฟซึ่งเป็นคู่ธาตุจะเกิดการกำเริบตาม เช่น การยกของหนักเกินกว่าปกติที่สามารถทำได้ จะทำให้ธาตุลมกำเริบค้างอยู่กับที่ ธาตุไฟซึ่งเป็นคู่ธาตุจะมีการกำเริบตามและค้างอยู่ในบริเวณเดียวกัน ส่งผลกระทบต่อธาตุดินและธาตุน้ำ คือ มั่งส้างและโลหิตตั้งกำเริบ เกิดเป็นอาการกล้ามเนื้ออักเสบ คือมีความแข็งเกร็ง มีความร้อนมากกว่าปกติ และอาจมีสีผิวที่แดงหรือเข้มขึ้นในบริเวณนั้น กลไกดังกล่าวบ่งบอกถึงการไหลเวียนที่ไม่เป็นไปตามปกติของเลือดลมในบริเวณนั้น หากร่างกายไม่สามารถปรับสมดุลให้เกิดการไหลเวียนตามปกติในบริเวณนั้นได้ หรือเกิดการไหลเวียนที่ติดขัดต่อเนื่องเป็นระยะเวลานาน จะส่งผลกระทบต่อการไหลเวียนของเลือดลมบริเวณใกล้เคียงรวมถึงส่งผลกระทบต่อการไหลเวียนของเลือดลมทั่วร่างกาย เมื่อเลือดลมในร่างกายไหลเวียนไม่สะดวกเกิดเป็นความรู้สึกไม่สบายกาย ไม่สบายใจ กระบปริทัยหคคิที่ระสำระสายออกจากหัวใจ ซึ่งเป็นธาตุไฟที่ทำงานคู่กับลมอโรคมาวาตาที่พัดไปยังอวัยวะน้อยใหญ่ทั่วร่างกาย ทำให้มีอาการวิงเวียน ปวดศีรษะ อ่อนเพลีย ไม่มีแรง เป็นต้น นอกจากนี้การที่ปริทัยหคคิได้รับการกระทบจะส่งผลกระทบต่อไปยังไฟปริณามัคคิ ทำให้มีอาการเบื่ออาหาร อาหารไม่ย่อย หรือระบบการย่อยอาหารไม่ปกติ (ภาพที่ 3)

หากพิจารณากลไกการออกฤทธิ์ของกระท่อมซึ่งมีรสเมาเปื้อนที่ส่งผลต่อธาตุทั้ง 4 โดยรสเมาเปื้อนจะกระตุ้นธาตุไฟให้เพิ่มขึ้นทันที ดัดขึ้นเร็วและแรง ธาตุลมซึ่งเป็นคู่ธาตุกันจึงเพิ่มขึ้นและพัดแรงด้วย ส่งผลให้ธาตุน้ำตกกลงด้านล่าง และธาตุดินมีความร้อนเพิ่มขึ้น ทำให้ธาตุลมที่มีการติดขัดเกิดการเคลื่อนไหว ธาตุไฟที่เพิ่มขึ้นทำให้ธาตุลมมีกำลังในการไหลเวียนทั่วร่างกาย ส่งผลให้ธาตุน้ำและธาตุดินบริบูรณ์ เมื่อธาตุทั้ง 4 สามารถปรับสู่สภาพสมดุล ทำให้สามารถนอนหลับ รับประทานอาหารได้ตามปกติ ไม่มีอาการอ่อนเพลีย ร่างกายมีกำลังตามปกติ (ภาพที่ 3)

ภาพที่ 3 แสดงกลไกการเกิดอาการเลือดลมทางการแพทย์แผนไทย และการแก้อาการด้วยกระท่อม

จากการพิจารณาข้อมูลตำรับยาสมุนไพรทั้งหมด พบว่ามี 3 ตำรับ ที่น่าสนใจในการนำไปพัฒนาต่อยอดเพื่อการรักษาทางคลินิก คือ (1) ตำรับยาที่ 4 ใบกระท่อม ดอกติปลี ข้าวพุล ทั้ง 5 เกษะค่าน รากเจตมูลเพลิง เหง้าชิง สรรพคุณบำรุงธาตุ บำรุงกำลัง เนื่องจากเป็นตำรับยาที่ประยุกต์จากยาในบัญชียาหลักแห่งชาติ คือ เบญจกูล ที่ประกอบด้วย ติปลี ข้าวพุล สะค่าน เจตมูลเพลิง ชิง มีสรรพคุณช่วยบำรุงธาตุ จึงเป็นตำรับยาที่ง่ายต่อการยอมรับในการดำเนินการทางวิชาการเพื่อการวิจัยต่อไป (2) ตำรับยาที่ 8 เหง้าชิง ใบกระท่อม ต้นตะไคร้ เหง้าขมิ้น มีสรรพคุณช่วยบำรุงร่างกายในระยะฟื้นฟู เนื่องจากมีผู้ให้ข้อมูลมากกว่า 1 ราย และ (3) ตำรับยาที่ 13 เหง้าชิง ใบเตยหอม ต้นตะไคร้ มะกรูด ใบกระท่อม สรรพคุณแก้ความดันโลหิตสูง เนื่องจากเป็นพืชสมุนไพรที่สามารถหาได้ง่ายในครัวเรือน และเป็นการดูแลสุขภาพเบื้องต้นได้ ในโรคไม่ติดต่อเรื้อรังที่พบบ่อยในปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

ถึงแม้กระท่อมจะเป็นพืชท้องถิ่นของภาคใต้และใช้ในภูมิปัญญาภาคใต้ แต่ได้รับความนิยมตามวัฒนธรรมและจากหมอพื้นบ้านเท่านั้น ยังไม่มีนโยบายการใช้ในคลินิกแพทย์แผนไทยของกระทรวงสาธารณสุขอย่างชัดเจน ดังนั้นการประเมินและเลือกตำรับที่มีศักยภาพเพื่อวิจัยต่อด้านฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาและการวิจัยคลินิก และใช้ในคลินิกของสถานศึกษาที่มีหลักสูตรการแพทย์แผนไทย จึงจะมีความเป็นไปได้ในการอนุรักษ์และเผยแพร่ภูมิปัญญาพื้นบ้านภาคใต้ต่อไป

อย่างไรก็ตามงานวิจัยนี้มีข้อจำกัด คือจำนวนหมอพื้นบ้านผู้ให้ข้อมูล และจำนวนหมอที่ยืนยันการใช้ซ้ำในแต่ละตำรับ หากมีการศึกษาเพิ่มเติมโดยใช้ตำรับยาเดิมเป็นข้อมูลหลักและออกแบบการเก็บข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ผลแบบพฤกษศาสตร์พื้นบ้านเชิงปริมาณ (Ethnobotanical indices) จะได้ข้อมูลที่น่าสนใจมากขึ้น นอกจากนั้นยังมีข้อจำกัดในการเก็บข้อมูลการวินิจฉัยผู้ป่วยเพื่อให้ทราบว่าแต่ละตำรับยาควรจ่ายให้ผู้ป่วยที่มีอาการเฉพาะแบบใด ซึ่งเป็นช่องว่างที่ผู้สนใจสามารถศึกษาเพิ่มเติมได้ในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณทุนสนับสนุนวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (กองทุนส่งเสริม ววน.) และ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ คำรับรองเลขที่ TTM6601157a และข้อมูลจากโครงการวิจัยย่อย เรื่องการสำรวจตำรับยาพื้นบ้านที่มีกระท่อมเป็นส่วนประกอบจากภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านภาคใต้

เอกสารอ้างอิง

กองการประกอบโรคศิลปะ. (2541). ตำราแพทย์แผนโบราณทั่วไป สาขาเภสัชกรรม. นนทบุรี:

กระทรวงสาธารณสุข.

กองผลิตภัณฑ์สมุนไพร สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา. (2566). **บัญชียาหลักแห่งชาติ**

ด้านสมุนไพร พ.ศ. 2566. สืบค้นเมื่อ 29 สิงหาคม 2567, จาก <https://shorturl.at/ghDhd>.

นภาพร กิตติศักดิ์ไพรัช. (2564). วิเคราะห์การใช้ยาตามพหุฐานญาติกับร่ายตามคัมภีร์แพทย์แผนไทย. **วารสารวิจัยธรรมศึกษา**, 4(1), 29-38.

ปัจจุบัน เหมหงษา. (2542). **สมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐาน**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน.

ผกากรอง ขวัญข้าว. (2565). **ยาบำรุงกำลัง ของดีที่คนลืม : ซิรียาไทย**. สืบค้นเมื่อ 29 สิงหาคม 2567, จาก <https://www.youtube.com/watch?v=qewZhvaeZ1A>.

สถาบันวิจัยการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. (2558).

การศึกษาประสิทธิผลและความปลอดภัยของพืชกระท่อมในการรักษาโรค. รายงานการวิจัย กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข.

สุพรรณิกา สมคุณ, บดินทร์ ชาดะเวที, วัฒนาภรณ์ สมนึก, ชญาภาณท์ ปาโต และ ญัฐนิชา สุยะ. (2565). การศึกษาภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านไทยในการรักษาโรคเลือดโรคลม: กรณีศึกษาหมออินทร์ สิทธิพล อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา. **วารสารการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก**, 20(3), 551-570.

สถาบันสำรวจและติดตามการปลูกพืชเสพติด สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด กระทรวงยุติธรรม. (2562). **เอกสารวิชาการ พืชกระท่อม: การใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ชุมชน และงานวิจัยเกี่ยวกับพืชกระท่อม เพื่อกำหนดนโยบายการแก้ไขปัญา หาพืชกระท่อมของประเทศไทย**. เชียงใหม่: บริษัท ทรีโอ แอดเวอร์ไทซิง แอนด์ มีเดีย จำกัด.

Farkas, D. J., Foss, J. D., Ward, S. J., & Rawls, S. M. (2022). Kratom alkaloid mitragynine: inhibition of chemotherapy-induced peripheral neuropathy in mice is dependent on sex and active adrenergic and opioid receptors. **IBRO Neuroscience Reports**, 13, 198-206.

Firmansyah, A., Sundalian, M., & Taufiq, M. (2021). Kratom (*Mitragyna speciosa* korth) for a new medicinal: A review of pharmacological and compound analysis. **Biointerface Research in Applied Chemistry**, 11(2), 9704-9718.

Hossain, R., Sultana, A., Nuinoon, M., Noonong, K., Tangpong, J., Hossain, K. H., & Rahman, M. A. (2023). A critical review of the neuropharmacological effects of kratom: an insight from the functional array of identified natural compounds. **Molecules**, 28(21), 7372.

การพัฒนาทักษะการสื่อสารผ่านกระบวนการจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอนุรักษ์ผ้าตีนจกโบราณโหล่งฮอด-ดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่
ENHANCING COMMUNICATION SKILLS THROUGH LOCAL WISDOM
KNOWLEDGE MANAGEMENT OF THE ANCIENT TEEN JOK TEXTILE
CONSERVATION COMMUNITY ENTERPRISE IN LOHNG HOD-DOI TAO,
CHIANG MAI PROVINCE

พิศापิมพ์ จันทรพรหม, วรณนรรัตน์ ไชยวงศ์ และ นิตยา เอกบาง*

Phisapimph Junphrom, Wattanarat Chaiwong and Nittaya EKbang*

สาขาวิชาศิลปศาสตร์ คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

Program in Liberal Arts, Faculty of Business Administration and Liberal Arts,

Rajamangala University of Technology Lanna

Received: 16 October 2025

Revised: 26 December 2025

Accepted: 27 December 2025

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาทักษะการสื่อสารผ่านกระบวนการจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอนุรักษ์ผ้าตีนจกโบราณโหล่งฮอด-ดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานตามขั้นตอนกระบวนการจัดการความรู้ ผลปรากฏว่า **ขั้นตอนที่ 1** การรวบรวมข้อมูลและจัดระเบียบของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอนุรักษ์ผ้าตีนจกโบราณโหล่งฮอด-ดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 50 คน โดยใช้แบบตรวจสอบรายการที่ได้ตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมจากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ใช้ค่า IOC มีค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 0.759 มีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าและเวทีสาธารณะโดยกำหนดให้มีความเห็นชอบร่วมกันไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60 ปรากฏข้อมูลขึ้นตีนจกลายโบราณจัดอยู่ในกลุ่มลาย 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มลายขันโคม กลุ่มลายโคมหลวง กลุ่มลายกุด และกลุ่มลายเครือ **ขั้นตอนที่ 2** การพัฒนาสารสนเทศ คือ ระบบสารสนเทศฐานข้อมูลลายผ้าตีนจกลายโบราณ โดยผ่านผู้ประเมิน 5 ท่าน อยู่ในระดับดีมาก โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.614 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.157

* Corresponding author: นิตยา เอกบาง

Email: thai_nittaya@hotmail.com

ผลการประเมินความพึงพอใจต่อระบบสารสนเทศฐานข้อมูลลายผ้าตีนจกลายโบราณของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอนุรักษ์ผ้าตีนจกโบราณโหล่งฮอด-ดอยเต่า ปรากฏว่า มีความพึงพอใจต่อระบบสารสนเทศฐานข้อมูลลายผ้าตีนจกลายโบราณ ในภาพรวม มีค่าเฉลี่ย 4.096 อยู่ในระดับดี ซึ่งแบบระบบฐานข้อมูลได้ผ่านผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน มีค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 0.793

ขั้นตอนที่ 3 การแลกเปลี่ยนและการประยุกต์ใช้ เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงเป็นเป้าหมายในการพัฒนานวัตกรรม คือ ประธานกลุ่มทอขึ้นตีนจกลายโบราณ จำนวน 5 คน ได้แก่ ประธานกลุ่มทอขึ้นบ้านสันบ่อเย็น ตำบลทุ่งโป่ง ประธานกลุ่มทอขึ้นบ้านไร่ ตำบลดอยเต่า ประธานกลุ่มทอขึ้นบ้านแปลงแปด ตำบลท่าเตื่อ ประธานกลุ่มทอขึ้นบ้านแอ่น ตำบลบ้านแอ่น อำเภอ ดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ และประธานกลุ่มทอขึ้น ตำบลนาคอเรือ อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเข้าสู่กิจกรรมกระบวนการแลกเปลี่ยนและการประยุกต์ใช้จำนวน 3 กิจกรรม เป็นเครื่องมือในการพัฒนานวัตกรรมโดยได้รับคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน มีค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 0.871 และใช้แบบประเมินทักษะการสื่อสารนวัตกรรมตาม Scoring Rubric 3 ด้าน ได้แก่ ด้านทักษะการพูดด้านทักษะการคิด และด้านทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งผ่านการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือจากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน มีค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 0.819 ผลปรากฏว่า การพัฒนาทักษะการสื่อสารผ่านกระบวนการจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอนุรักษ์ผ้าตีนจกโบราณโหล่งฮอด-ดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ ของนวัตกรรมทั้ง 5 ราย มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ที่ 4.177 คะแนน อยู่ในระดับดีมาก จึงกล่าวได้ว่างานวิจัยชิ้นนี้สามารถสนับสนุนและส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งเพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นให้แก่คนในพื้นที่ได้ตามนโยบายและยุทธศาสตร์ชาติ

คำสำคัญ: การพัฒนาทักษะการสื่อสาร, การจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น, วิสาหกิจชุมชน, ตีนจก, โหล่งฮอด-ดอยเต่า

Abstract

This research aimed to develop communication skills through the knowledge management process of local wisdom among the Ancient Teen Jok Textile Conservation Community Enterprise in Lohng Hod-Doi Tao, Chiang Mai Province. The study employed a mixed-methods approach following the knowledge management process.

In **Phase 1**, data collection and organization were conducted with 50 members of the ancient Teen Jok weaving groups in Doi Tao District, Chiang Mai. The checklist used in this phase was validated by three experts, yielding an Index of Item-Objective Congruence (IOC) of 0.759. Data triangulation and public forums were applied to ensure consensus of no less than 60%. The findings revealed four main groups of ancient Teen Jok textile patterns: *Khan Khom*, *Khom Luang*, *Kut*, and *Khrua* patterns.

In **Phase 2**, the development of an information system-the Ancient Teen Jok Textile Pattern Database-was carried out. Evaluation by five experts indicated a very high level of quality (Mean = 4.616, S.D. = 0.157). The overall satisfaction level among community weavers was also rated at a high level (Mean = 4.096). The database design was validated by three experts, with an IOC value of 0.793.

In **Phase 3**, knowledge exchange and application were implemented by selecting five community innovators-heads of weaving groups from various sub-districts in Doi Tao and Hod districts-for participation in three innovation development activities. The activity plans were reviewed by three experts, showing an IOC value of 0.871. Communication skill assessment was based on three dimensions: speaking, thinking, and lifelong learning skills, using scoring rubrics validated by experts (IOC = 0.819). The results revealed that the overall communication skill development of the five innovators had an average score of 4.177, which is considered at a very high level.

In conclusion, this study demonstrates that the integration of local wisdom knowledge management effectively enhances communication skills and strengthens community capacity. It supports sustainable local development in alignment with national strategies and policies aimed at improving the well-being of local populations.

Keywords: Enhancing Communication Skills, Local Wisdom Knowledge Management, Community Enterprise, Teen Jok, Lohng Hod-Doi Tao

บทนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นรากฐานสำคัญของการดำรงอยู่ของชุมชนและเป็นพลังในการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่โดดเด่น หนึ่งในนั้นคือ “ผ้าตีนจก” ซึ่งสะท้อนอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ ความเชื่อ ค่านิยม และวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น การทอผ้าชิ้นตีนจกไม่เพียงเป็นงานศิลป์ที่งดงาม แต่ยังเป็นแหล่งรวมองค์ความรู้ที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น เป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและสามารถต่อยอดเชิงสร้างสรรค์ในเชิงเศรษฐกิจได้อย่างมีศักยภาพ

ในยุคแห่งข้อมูลข่าวสารนี้ องค์ความรู้จึงมีคุณค่าและมูลค่าในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ โดยเฉพาะองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดการความรู้จึงถือว่ามีสำคัญในการพัฒนาต่าง ๆ โดยอาศัย “คน” เป็นผู้ขับเคลื่อนองค์การ การจัดการความรู้จึงถือได้ว่าเป็นกลไกและเครื่องมือสำหรับการพัฒนาทั้งคนและพื้นที่ไปพร้อม ๆ กัน (พนมภรณ์ ฐานิสโร และคณะ, 2563) การจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจำเป็นต้องอาศัย “คน” ที่เข้าใจสถานะทางทรัพยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง เข้าใจถึงปัญหาอย่างชัดเจน เพื่อสามารถนำไปสู่การวางนโยบายด้านต่าง ๆ ให้เหมาะสม สมดุลต่อวิถีชีวิตด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านเศรษฐกิจ งานวิจัยเรื่องนี้มีเป้าหมายเพื่อพัฒนานวัตกรรมชุมชนโดยใช้กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อพัฒนาศักยภาพคนในชุมชน ส่งเสริมชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง และมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นตามนโยบายและยุทธศาสตร์ชาติ

เมื่อปี พ.ศ. 2495 เป็นช่วงการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อรัฐบาลในสมัยนั้นได้ประกาศสร้างเขื่อนยันฮี (เขื่อนภูมิพล) โดยกั้นแม่น้ำปิงตรงบริเวณช่องเขายันฮี อำเภอสามเงา จังหวัดตาก แต่เมื่อเขื่อนสร้างเสร็จประชาชนที่ได้รับผลกระทบจึงต้องอพยพขึ้นมาอยู่ในพื้นที่นครสร้างตนเองเขื่อนภูมิพล และบางส่วนย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่อื่น จากนั้นตำบลดอยเต่า อำเภอฮอด ได้ยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอดอยเต่า และเป็นอำเภอเมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2522 เหตุการณ์ในครั้งนั้นทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่โดดเด่น หนึ่งในนั้นคือ “ผ้าชิ้นตีนจก” ได้สูญหายไปกับการเปลี่ยนแปลง

การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะการสื่อสารของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ่านกระบวนการจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของ “นวัตกรรม

ชุมชน” ให้สามารถสื่อสาร ถ่ายทอด และสร้างนวัตกรรมจากภูมิปัญญาผ้าตีนจกได้อย่างยั่งยืน อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่ สอดคล้องกับนโยบายและยุทธศาสตร์ชาติ ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมไทย

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อพัฒนาทักษะการสื่อสารของนวัตกรรมชุมชนผ่านกระบวนการจัดการองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบ ผสมผสาน (Mixed Methods Research) ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ดำเนินการตาม กระบวนการจัดการองค์ความรู้ (Knowledge Management Process) (วิจารณ์ พานิช, 2546) จำนวน 3 ขั้นตอน ได้แก่ การรวบรวมและจัดระเบียบองค์ความรู้ การพัฒนาและจัดการสารสนเทศ และการแลกเปลี่ยนและการประยุกต์ใช้องค์ความรู้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ขั้นตอนที่ 1 การรวบรวมและจัดระเบียบองค์ความรู้ กลุ่มตัวอย่างคือ สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอนุรักษ์ผ้าตีนจกโบราณโหล่งฮอด-ดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 50 คน ได้จากการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling)

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาระบบสารสนเทศฐานข้อมูลลายผ้าตีนจกลายโบราณ ผู้ประเมินระบบจำนวน 5 ท่าน ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปหัตถกรรม สิ่งทอ และเทคโนโลยีสารสนเทศ

ขั้นตอนที่ 3 การแลกเปลี่ยนและการประยุกต์ใช้ กลุ่มตัวอย่างคือ นวัตกรรมชุมชน จำนวน 5 คน ได้แก่ ประธานกลุ่มทอผ้าตีนจกลายโบราณจาก 5 ชุมชน ในพื้นที่อำเภอฮอด และอำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แบบตรวจสอบรายการ (Checklist) สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านการตรวจสอบความถูกต้องจากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC) = 0.759

2.2 แบบประเมินคุณภาพระบบสารสนเทศฐานข้อมูลลายผ้าตีนจกลายโบราณ ตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) = 0.793 โดยการวัดและการประเมินสื้อแบ่งเป็นสองส่วน คือ การตรวจสอบโครงสร้างภายในสื้อและการตรวจสอบคุณภาพสื้อ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2544) โดยใช้เกณฑ์ในการประเมินเป็นแบบมาตราประมาณค่า (Rating Scale) มี 5 ระดับตามวิธีของ ลิเคิร์ท (บุญชม ศรีสะอาด, 2545) โดยถือเกณฑ์การประเมินเป็นคะแนน ดังนี้ คะแนนเฉลี่ย แปลความหมาย 4.51–5.00 ดีมาก 3.51–4.50 ดี 2.51–3.50 ปานกลาง 1.51–2.50 น้อย 1.00–1.50 ควรปรับปรุง

2.3 แบบประเมินทักษะการสื่อสารของนวัตกรรมชุมชน (Communication Skills Assessment Form) ครอบคลุม 3 ด้าน ได้แก่ ทักษะการพูด ทักษะการคิด และทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผ่านการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) = 0.819 ประกอบไปด้วยเกณฑ์การประเมินด้านทักษะการพูด ทักษะการคิด และทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต (คณะกรรมการจัดการความรู้ (KM) สำนักวิชาศึกษาทั่วไป, 2565) โดยได้ร่างตัวชี้วัดจากเอกสาร สร้างแบบประเมินโดยใช้ตัวชี้วัดทักษะการสื่อสารของนวัตกรรมชุมชน และได้ทำการตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมตามคำแนะนำเพื่อแก้ไขปรับปรุง โดยใช้ค่า IOC มีค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 0.819

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบตรวจสอบรายการ (Checklist) การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการจัดเวทีสาธารณะ (Public Forum) เพื่อสร้างฉันทามติร่วมกันของชุมชนไม่น้อยกว่าร้อยละ 60

3.2 ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบประเมินคุณภาพระบบฐานข้อมูลสารสนเทศลายผ้าตีนจกและแบบประเมินทักษะการสื่อสารของนวัตกรรมชุมชน นำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 ข้อมูลเชิงคุณภาพ วิเคราะห์โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูล

4.2 ข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์โดยใช้สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อประเมินคุณภาพของระบบและระดับทักษะการสื่อสาร

การตรวจสอบคุณภาพของข้อมูล ดำเนินการตรวจสอบความถูกต้องของเครื่องมือ และข้อมูลโดย การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) จากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล (Credibility) ด้วยการตรวจสอบแบบสามเส้า และการตรวจสอบความสอดคล้องของผลการประเมิน (Consistency) ผ่านเวทีสาธารณะ

สรุปผลการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การรวบรวมข้อมูลและจัดระเบียบข้อมูลลายผ้าตีนจก เครื่องมือที่ใช้คือ แบบตรวจสอบรายการข้อมูลผ้าตีนจกลายโบราณ เพื่อทบทวนและรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับ ข้อมูลลายผ้าตีนจกโบราณ ผลปรากฏว่า ข้อมูลผ้าตีนจกลายโบราณของอำเภอฮอดและอำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ จากการใช้แบบตรวจสอบรายการ การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า และเวทีสาธารณะร่วมกับผู้เชี่ยวชาญและผู้มีส่วนได้เสียเพื่อการตรวจสอบข้อมูลของลายผ้าตีนจก โดยกำหนดให้เวทีสาธารณะมีความเห็นร่วมกันไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60 ปรากฏข้อมูลผ้าตีนจก ลายโบราณของอำเภอฮอดและอำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ แบ่งเป็น 4 กลุ่มลาย ดังนี้

1.1 กลุ่มลายขัน-โคม ประกอบด้วย ลักษณะลวดลายและคำเรียกลาย ดังนี้

1.1.1 ส่วนลายห้องจำนวน 40 ลาย ได้แก่ 1) ลายกาบสักน้ำตัน 2) ลายเหือสะเปาคำ 3) ลายจั่นน้อย 4) ลายซุ้มประตูโขง 5) ลายนาคเคือ 6) ลายหงส์เคือ 7) ลายเคือแมงคา 8) ลายเคือน้ำตันนกหนอนนอนฮัง 9) ลายขันกึ่งกุดสูง 10) ลายเคือดอกเอื้อง 11) ลายหงส์ร้อย 12) ลายอิเหนียะซอนทราย 13) ลายเขี้ยวหมาหลวง 14) ลายขันดอกนกหนอนนอนฮัง 15) ลายบันไดแก้ว 16) ลายแมงก่าปู้ 17) ลายขันกึ่งกองหลวงพระเจ้า 18) ลายเขาวงกต 19) ลายก่าปู้เคือ 20) ลายฮังก่าปู้ 21) ลายหงส์คู่ขันดอก 22) ลายหงส์คู่น้ำตัน 23) ลายหงส์คู่ห้องกุดแจ 24) ลายซังเงินซังคำ 25) ลายนาคถ้อย 26) ลายขันกึ่งเหลี่ยมเพชร 27) ลายเกล็ดงูเหลี่ยม 28) ลายจั่นหลวง 29) ลายขันกึ่งนกหนอนบินซอน 30) ลายกุดเปิด 31) ลายกุดจั่นกิบ 32) ลายกุดนกหนอนบินซอน 33) ลายจำปาเคือ 34) ลายกุดเขี้ยวหมาน้อย 35) ลายสายฟ้าหลวง 36) ลายกุดปลาตือ 37) ลายเคือดอกป่าน 38) ลายขันดอก 39) ลายกุดก่าปู้ 40) ลายกุดก่าปู้

1.1.2 ส่วนลายโคม จำนวน 26 ลาย ประกอบด้วย ลักษณะลวดลายและคำเรียก ลาย ดังนี้ 1) ลายโคมเขี้ยวหมาน้อย 2) ลายโคมเขี้ยวหมาหลวง 3) ลายโคมกุดสูงหัวกุด 4) ลายโคมกุดสูงหัวเหลี่ยม 5) ลายโคมเปิด 6) ลายโคมนกหนอนบินซอน 7) ลายโคมเหลี่ยม

เพชร 8) ลายโคมดอกบัวคำ 9) ลายโคมดอกเก็ดทะหวา 10) ลายโคมเจียง 11) ลายโคมนาครี 12) ลายโคมหงส์เครือ 13) ลายโคมกุญแจ 14) ลายโคมดอกจำปา 15) ลายโคมกุตุศุณย์ขอเดียว 16) ลายโคมแผ่นดินแหง 17) ลายโคมแมงคาคา 18) ลายโคมบันไดแก้ว 19) ลายโคมหงส์ปล่อย 20) ลายโคมขอหน้อย 21) ลายโคมขอช้าง 22) ลายโคมกุตุวงช้าง 23) ลายโคมหรีตอง 24) ลายโคมก่องไฟพระเจ้า 25) ลายโคมกลีบปิด 26) ลายโคมเขี้ยวหมาเลียม

1.2 กลุ่มลายโคมหลวง 13 ลาย ประกอบด้วย ลักษณะลวดลายและคำเรียกลาย ดังนี้

1) ลายโคมหลวงนกหน้อยบินซอน 2) ลายโคมหลวงกุตุศุณนกหน้อยบินซอน 3) ลายโคมหลวงดอกเก็ดทะหวา 4) ลายโคมหลวงนาครี 5) ลายโคมหลวงกุญแจ 6) ลายโคมหลวงกุตุศุณขอเดียว 7) ลายโคมหลวงกุตุศุณเขี้ยวหมาหน้อย 8) ลายโคมหลวงกุตุศุณเลียมเพชร 9) ลายโคมหลวงกุตุศุณ 10) ลายโคมหลวงกุตุศุณเขี้ยวหมาหลวง 11) ลายโคมหลวงเลียมเพชร 12) ลายโคมหลวงก่องหัวพระเจ้า 13) ลายโคมหลวงกุตุศุณก่องหัวพระเจ้า

1.3 กลุ่มลายกุตุ 21 ลาย ประกอบด้วย ลักษณะลวดลายและคำเรียกลาย ดังนี้

1) ลายกุตุสายฟ้าหลวง 2) ลายกุตุปลาตือ 3) ลายกุตุจันหน้อย 4) ลายกุตุจันหลวง 5) ลายกุตุเขี้ยวหมาหน้อย 6) ลายกุตุช้างค 7) ลายกุตุหงส์เครือ 8) ลายกุตุลาวแอ 9) ลายกุตุลาวหลวง 10) ลายกุตุแผ่นดินแหง 11) ลายกุตุตาแสง 12) ลายกุตุกาบหน้อย 13) ลายกุตุเก็ดตูเลียม 14) ลายกุตุดอกบัวคำ 15) ลายกุตุโคมเปิด 16) ลายกุตุนาครีเข้าบ่วง 17) ลายกุตุกุญแจ 18) ลายกุตุเขี้ยวหมาหลวง 19) ลายกุตุจันกาบ 20) ลายกุตุวังปลาสร้อย 21) ลายกุตุขอหน้อย

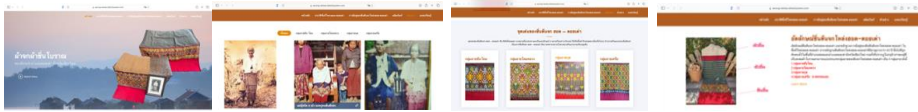
1.4 กลุ่มลายเครือ 10 ลาย ประกอบด้วย ลักษณะลวดลายและคำเรียกลาย ดังนี้

1) ลายเครือกุตุศุณ 2) ลายเครือขันดอก 3) ลายเครือกำปึงเครือ 4) ลายเครืออีนียะซอนทราย 5) ลายเครือแมงคาคา 6) ลายเครือ ฮังกำปึง 7) ลายเครือพรหมเสนลาย 8) ลายเครือเขาวงกต 9) ลายเครือสะเปาเต้น 10) ลายเครืออีนัวซอนทรายสะเปาเต้น

1.5 ส่วนหางสะเปา 4 ลาย ประกอบด้วย ลักษณะลวดลายและคำเรียกลาย ดังนี้

1) ลายกลุ่มบ้านหลวงดอยเต่า 2) ลายกลุ่มบ้านซ่ง หนองบัวคำ (และหมู่บ้านใกล้เคียง) 3) ลายกลุ่มบ้านแอ่น (และหมู่บ้านใกล้เคียง) 4) ลายกลุ่มบ้านตาล (อำเภอฮอด)

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาสารสนเทศ จากผลการประเมินความพึงพอใจต่อระบบสารสนเทศฐานข้อมูลลายผ้าตีนจกลายโบราณของผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอนุรักษ์ผ้าตีนจกโบราณโหล่งฮอด-ดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 50 คน ปรากฏผล ดังนี้

ภาพที่ 1 ระบบสารสนเทศฐานข้อมูลลายผ้าตีนจกลายโบราณ

2.1 ผลการประเมินคุณภาพของสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศระบบสารสนเทศฐานข้อมูลลายผ้าตีนจกลายโบราณ ของผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน ปรากฏผลดังนี้

ตารางที่ 1 ผลการประเมินคุณภาพของสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศระบบสารสนเทศฐานข้อมูลลายผ้าตีนจกลายโบราณ ด้านโครงสร้างภายในสื่อ (Structural Basis)

รายการประเมิน โครงสร้างภายในสื่อ (Structural basis)	ผู้เชี่ยวชาญ					ค่าเฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน
	1	2	3	4	5		
1. ลักษณะสื่อ							
1.1 มีลักษณะเฉพาะตรงตามความต้องการและเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย	4	4	3	5	5	4.2	0.836
1.2 มีมาตรฐานการออกแบบ (Design Standards) มีการสื่อสารชัดเจนและเข้าใจง่ายสำหรับกลุ่มเป้าหมาย	4	3	5	5	5	4.4	0.894
1.3 มีมาตรฐานทางเทคนิควิธี (Technical standards) มีการเสนอสาระชัดเจนไม่คลุมเครือ และนำเสนอได้น่าสนใจ	3	4	4	4	4	3.8	0.447
2. เนื้อหาสาระ							
2.1 เนื้อหาครบถ้วนและถูกต้อง	4	4	5	4	5	4.4	0.547
2.2 ลำดับของการเสนอเนื้อหาสาระที่ก่อให้เกิดความเข้าใจง่าย ไม่สับสน หรือวกวน	4	5	5	5	5	4.8	0.447
2.3 การยกตัวอย่างสอดคล้องกับเนื้อหาสาระ	5	5	5	4	4	4.6	0.547
2.4 ข้อความหรือรูปภาพช่วยสนับสนุนเนื้อหาสาระให้มีความกระชับ และน่าสนใจ	5	5	4	5	5	4.8	0.447
รวม	4.142	4.285	4.428	4.571	4.714	4.428	0.225

ผลการประเมินคุณภาพของสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศระบบสารสนเทศฐานข้อมูลลายผ้าตีนจกลายโบราณ ด้านโครงสร้างภายในสื่อ ที่ประกอบด้วยลักษณะสื่อและเนื้อหาสาระ ผลปรากฏว่า อยู่ในระดับดี โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.428 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 0.225

ตารางที่ 2 ผลการประเมินคุณภาพของสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศระบบสารสนเทศฐานข้อมูล ลายผ้าตีนจกลายโบราณ ด้านคุณภาพสื่อ (Qualtative)

รายการประเมิน คุณภาพสื่อ (Qualitative)	ผู้เชี่ยวชาญ					ค่าเฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน
	1	2	3	4	5		
1. ระบบใช้งานได้ง่าย ไม่ซับซ้อน	5	5	5	5	5	5	0
2. มีคู่มือประกอบการใช้งาน	5	5	5	5	5	5	0
3. สารสำคัญ ข้อความ และภาพประกอบมีความเด่นชัดเจน สั้นกระชับ	4	5	5	4	4	4.4	0.547
4. ความเสถียรและการตอบสนองการใช้งานของระบบ	4	4	5	5	5	4.6	0.547
5. มีวิธีการใช้ที่ง่าย สะดวก ไม่ยุ่งยาก สามารถใช้กับอุปกรณ์ที่หลากหลาย เช่น มือถือ แท็บเล็ต และเครื่องคอมพิวเตอร์	5	5	5	5	5	5	0
รวม	4.6	4.8	5	4.8	4.8	4.8	0.141

ผลการประเมินคุณภาพของสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศระบบสารสนเทศฐานข้อมูลลายผ้าตีนจกลายโบราณ ด้านคุณภาพสื่อ ผลปรากฏว่า อยู่ในระดับดี โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.8 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 0.141 ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 3 ผลการประเมินคุณภาพของสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศระบบสารสนเทศฐานข้อมูล ลายผ้าตีนจกลายโบราณในภาพรวม

รายการประเมิน	ผู้เชี่ยวชาญ					ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน
	1	2	3	4	5		
1. โครงสร้างภายในสื่อ (Structural basis)	4.142	4.285	4.428	4.571	4.714	4.428	0.226
2. คุณภาพสื่อ (Qualitative)	4.6	4.8	5	4.8	4.8	4.8	0.141
รวมทั้งหมด	4.371	4.542	4.714	4.685	4.757	4.614	0.157

ผลการประเมินคุณภาพของสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศระบบสารสนเทศฐานข้อมูลลายผ้าตีนจกลายโบราณในภาพรวมทั้งด้านโครงสร้างภายในสื่อ (Structural basis) และคุณภาพสื่อ (Qualitative) ผลปรากฏว่า อยู่ในระดับดีมาก โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.614 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 0.157 ดังตารางที่ 3

2.2 ผลการประเมินความพึงพอใจต่อระบบสารสนเทศฐานข้อมูลลายผ้าตีนจกลายโบราณของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอนุรักษ์ผ้าตีนจกโบราณโหล่งฮอด-ดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 50 คน ปรากฏผล ดังนี้

ตารางที่ 4 ผลการประเมินความพึงพอใจต่อระบบสารสนเทศฐานข้อมูลลายผ้าตีนจกลายโบราณของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอนุรักษ์ผ้าตีนจกโบราณโหล่งฮอด-ดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่

รายการประเมิน	คะแนนรวม	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
โครงสร้างภายในสื่อ (Structural basis)			
1. ลักษณะสื่อ			
1.1 มีลักษณะเฉพาะตรงตามความต้องการและเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย	213	4.26	0.527
1.2 มีมาตรฐานการออกแบบ (Design Standards) มีการสื่อสารชัดเจนและเข้าใจง่ายสำหรับกลุ่มเป้าหมาย	213	4.26	0.443
1.3 มีมาตรฐานทางเทคนิควิธี (Technical standards) มีการเสนอสาระชัดเจนไม่คลุมเครือ และนำเสนอได้น่าสนใจ	213	4.26	0.599
2. เนื้อหาสาระ			
2.1 เนื้อหาครบถ้วนและถูกต้อง	215	4.3	0.543
2.2 ลำดับของการเสนอเนื้อหาสาระที่ก่อให้เกิดความเข้าใจง่าย ไม่สับสน หรือวกวน	215	4.3	0.462
2.3 การยกตัวอย่างสอดคล้องกับเนื้อหาสาระ	210	4.2	0.534
2.4 ข้อความหรือรูปภาพช่วยสนับสนุนเนื้อหาสาระให้มีความกระชับ และน่าสนใจ	212	4.24	0.476
รวม	1491	4.26	0.151
คุณภาพสื่อ (Qualitative)			
1. ระบบใช้งานได้ง่าย ไม่ซับซ้อน	200	4	0.606
2. มีคู่มือประกอบการใช้งาน	202	4.04	0.569
3. สารสำคัญ ข้อความ และภาพประกอบมีความเด่นชัดเจน สังกัดง่าย	196	3.92	0.600
4. ความเสถียรและการตอบสนองการใช้งานของระบบ	196	3.92	0.565
5. มีวิธีการใช้ที่ง่าย สะดวก ไม่ยุ่งยาก สามารถใช้กับอุปกรณ์ที่หลากหลาย เช่น มือถือ แท็บเล็ต และเครื่องคอมพิวเตอร์	189	3.78	0.545
รวม	983	3.932	0.237
รวมทั้งหมด	2474	4.096	0.1815

จากตารางที่ 4 ผลการประเมินความพึงพอใจต่อระบบสารสนเทศฐานข้อมูลลายผ้าตีนจกลายโบราณของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอนุรักษ์ผ้าตีนจกโบราณโหล่งฮอด-ดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 50 คน ปรากฏว่า ความพึงพอใจต่อโครงสร้างภายในสื่อ มีค่าเฉลี่ย 4.26 อยู่ในระดับดี ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 0.151 ความพึงพอใจต่อคุณภาพสื่อ มีค่าเฉลี่ย

3.932 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 0.237 อยู่ในระดับพอใช้ และการประเมินความพึงพอใจต่อระบบสารสนเทศฐานข้อมูลลายผ้าตีนจกลายโบราณ ในภาพรวม มีค่าเฉลี่ย 4.096 อยู่ในระดับดี และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 0.181

ขั้นตอนที่ 3 การแลกเปลี่ยนและการประยุกต์ใช้โดยใช้กิจกรรมการพัฒนาทักษะการสื่อสารของนวัตกรชุมชนผ่านกระบวนการจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับผ้าตีนจกลายโบราณภายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอนุรักษ์ผ้าตีนจกโบราณโหล่งฮอด-ดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ ร่วมกับผู้มีส่วนได้เสียในอำเภอดอยเต่า และผู้ในระดับจังหวัด โดยกำหนดให้ใช้ข้อมูลลายผ้าตีนจกโบราณและระบบฐานข้อมูลสารสนเทศลายผ้าตีนจกทั้ง 3 กิจกรรม ปรากฏผลดังนี้

ตารางที่ 5 การพัฒนาทักษะการสื่อสารของนวัตกรชุมชนผ่านกระบวนการจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตัวชี้วัดที่ 1 ทักษะการสื่อสารด้วยการพูด

ผู้เชี่ยวชาญ ท่านที่	นวัตกร															ค่าเฉลี่ย รวม	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน
	ลำดับที่ 1 กิจกรรมที่			ลำดับที่ 2 กิจกรรมที่			ลำดับที่ 3 กิจกรรมที่			ลำดับที่ 4 กิจกรรมที่			ลำดับที่ 5 กิจกรรมที่				
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3		
1	3	3	4	4	4	4	5	4	4	3	4	4	4	4	5	3.933	0.593
2	5	5	5	4	3	4	3	4	4	5	4	5	5	4	5	4.333	0.723
3	4	3	4	4	5	4	4	4	5	5	5	5	4	4	4	4.267	0.593
4	5	4	5	5	4	5	4	5	5	5	4	5	3	4	4	4.467	0.639
5	5	4	5	3	4	4	3	4	5	4	4	5	4	4	5	4.2	0.676
ค่าเฉลี่ย	4.4	3.8	4.6	4	4	4.2	3.8	4.2	4.6	4.4	4.2	4.8	4	4	4.6	4.24	0.313
ค่าเฉลี่ยรวม	4.267			4.067			4.2			4.467			4.2			4.2402	
ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	0.416			0.115			0.4			0.036			0.346			0.2626	

จากตารางที่ 5 ผลการพัฒนาทักษะการสื่อสารของนวัตกรชุมชนผ่านกระบวนการจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตัวชี้วัดที่ 1 ทักษะการสื่อสารด้วยการพูด จากการประเมินของผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ตามระดับ ดังนี้ ระดับ 5 สามารถสื่อสารตามกรอบของงานสามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างถูกต้อง และมีอัตลักษณ์ในรูปแบบของตนเอง ระดับ 4 สามารถสื่อสารตามกรอบของงาน สามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างถูกต้อง ระดับ 3 สามารถสื่อสารตามกรอบของงานในระดับดีมากระดับ 2 สามารถสื่อสารตามกรอบของงานในระดับดี และระดับ 1 สามารถสื่อสารตามกรอบของงานได้ โดยมีผู้ให้คำแนะนำเพิ่มเติม ด้านทักษะการพูดของนวัตกรทั้ง 5 ราย ปรากฏผล ดังนี้ นวัตกรลำดับที่ 1 มีค่าเฉลี่ย 4.267 นวัตกรลำดับที่ 2 มี

ค่าเฉลี่ย 4.067 นวัตกรรมลำดับที่ 3 มีค่าเฉลี่ย 4.2 นวัตกรรมลำดับที่ 4 มีค่าเฉลี่ย 4.467 และ นวัตกรรมลำดับที่ 5 มีค่าเฉลี่ย 4.2 อยู่ในระดับดีมาก และค่าเฉลี่ยทักษะการสื่อสารด้วยการพูด ของนวัตกรรมทั้ง 5 ราย คือ 4.2402 อยู่ในระดับดีมาก

ตารางที่ 6 พัฒนาทักษะการสื่อสารของนวัตกรรมชุมชนผ่านกระบวนการจัดการองค์ความรู้มี ปัญหาท้องถิ่น ตัวชี้วัดที่ 2 ทักษะการคิด

ผู้เชี่ยวชาญ ท่านที่	นวัตกรรม															ค่าเฉลี่ย รวม	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน
	ลำดับที่ 1			ลำดับที่ 2			ลำดับที่ 3			ลำดับที่ 4			ลำดับที่ 5				
	กิจกรรมที่			กิจกรรมที่			กิจกรรมที่			กิจกรรมที่			กิจกรรมที่				
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3		
1	3	4	4	3	4	4	4	5	4	4	4	5	5	4	5	4.133	0.639
2	4	4	5	4	4	4	3	4	5	4	5	4	4	5	5	4.267	0.593
3	4	4	4	4	4	5	3	4	5	4	4	4	3	4	5	4.067	0.593
4	3	4	4	3	4	4	3	4	4	4	4	5	3	4	5	3.867	0.639
5	4	4	5	4	4	4	3	4	4	3	4	4	4	5	5	4.067	0.593
ค่าเฉลี่ย	3.6	4	4.4	3.6	4	4.2	3.2	4.2	4.4	3.8	4.2	4.4	3.8	4.4	5	4.08	0.439
ค่าเฉลี่ยรวม	4.0			3.933			3.933			4.133			4.4			4.0798	
ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	0.4			0.306			0.643			0.306			0.6			0.451	

จากตารางที่ 6 ผลพัฒนาทักษะการสื่อสารของนวัตกรรมชุมชนผ่านกระบวนการจัดการ องค์ความรู้มี ปัญหาท้องถิ่น ตัวชี้วัดที่ 2 ทักษะการคิด จากการประเมินของผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ตามระดับ ดังนี้ ระดับ 5 สามารถนำการคิด จากระดับที่ 4 สื่อสารเผยแพร่สู่ บุคคลอื่นด้วยความเชื่อมั่นในความคิดและสร้างเข้าใจหรือความร่วมมือในการปรับใช้ความคิด อย่างถูกต้องเหมาะสม ระดับ 4 สามารถนำการคิด จากระดับที่ 3 สื่อสารด้วยการเพิ่มแนวคิด ของตนเองได้อย่างชัดเจน ถูกต้อง และสมบูรณ์ แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมั่นในความคิดนั้น ระดับ 3 สามารถนำการคิดจากระดับที่ 2 สื่อสารได้ในสถานการณ์จริง ระดับ 2 สามารถนำ การคิด จากระดับที่ 1 สื่อสารได้อย่างเป็นขั้นตอนอย่างมีกระบวนการ และระดับ 1 แสดง พฤติกรรมการสื่อสารให้เห็นว่าได้พยายามใช้วิธีคิดในสถานการณ์การสื่อสารต่างๆ ด้านทักษะ การคิดของนวัตกรรมทั้ง 5 ราย ปรากฏผล ดังนี้ นวัตกรรมลำดับที่ 1 มีค่าเฉลี่ย 4.0 นวัตกรรมลำดับที่ 2 มีค่าเฉลี่ย 3.933 นวัตกรรมลำดับที่ 3 มีค่าเฉลี่ย 3.933 นวัตกรรมลำดับที่ 4 มีค่าเฉลี่ย 4.133 และ นวัตกรรมลำดับที่ 5 มีค่าเฉลี่ย 4.4 อยู่ในระดับดีมาก และค่าเฉลี่ยทักษะการสื่อสารด้วยการพูด ของนวัตกรรมทั้ง 5 ราย คือ 4.0798 อยู่ในระดับดีมาก

ตารางที่ 7 พัฒนาทักษะการสื่อสารของนวัตกรชุมชนผ่านกระบวนการจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตัวชี้วัดที่ 3 ทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ผู้เชี่ยวชาญ ท่านที่	นวัตกร															ค่าเฉลี่ย รวม	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน
	ลำดับที่ 1 กิจกรรมที่			ลำดับที่ 2 กิจกรรมที่			ลำดับที่ 3 กิจกรรมที่			ลำดับที่ 4 กิจกรรมที่			ลำดับที่ 5 กิจกรรมที่				
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3		
1	4	4	5	4	4	5	3	4	4	3	4	5	4	4	5	4.133	0.639
2	4	5	5	4	4	5	4	5	5	4	4	4	3	4	4	4.267	0.593
3	4	4	5	4	4	5	4	4	5	4	4	5	4	5	5	4.4	0.507
4	4	5	5	3	4	4	4	4	5	3	4	5	3	5	5	4.2	0.774
5	3	4	4	3	4	5	3	4	5	4	5	5	3	4	5	4.067	0.798
ค่าเฉลี่ย	3.8	4.4	4.8	3.6	4	4.8	3.6	4.2	4.8	3.6	4.2	4.8	3.4	4.4	4.8	4.213	0.520
ค่าเฉลี่ยรวม	4.333			4.133			4.2			4.2			4.2			4.2132	
ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	0.503			0.611			0.6			0.6			0.721			0.607	

จากตารางที่ 7 ผลพัฒนาทักษะการสื่อสารของนวัตกรชุมชนผ่านกระบวนการจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตัวชี้วัดที่ 3 ทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากการประเมินของผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ตามระดับ ดังนี้ ระดับ 5 สนใจใฝ่เรียนรู้ รู้จักแสวงหาความรู้หรือข้อมูล นำเสนอข้อมูลสิ่งที่ศึกษาสามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ในระดับดีมาก ระดับ 4 สนใจใฝ่เรียนรู้ รู้จักแสวงหาความรู้หรือข้อมูล นำเสนอข้อมูลสิ่งที่ศึกษาสามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ในระดับดีระดับ 3 สนใจใฝ่เรียนรู้ รู้จักแสวงหาความรู้หรือข้อมูล นำเสนอข้อมูลสิ่งที่ศึกษาสามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ในระดับพอใช้ ระดับ 2 สนใจใฝ่เรียนรู้ รู้จักแสวงหาความรู้หรือข้อมูล นำเสนอข้อมูลสิ่งที่ศึกษาสามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ในระดับเริ่มมีการพัฒนา ระดับ 1 สนใจใฝ่เรียนรู้ รู้จักแสวงหาความรู้หรือข้อมูล นำเสนอข้อมูลสิ่งที่ศึกษา สามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ แต่ต้องปรับปรุงมาก จากการประเมินของผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ด้านทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตของนวัตกรทั้ง 5 ราย ปรากฏผลดังนี้ นวัตกรลำดับที่ 1 มีค่าเฉลี่ย 4.333 นวัตกรลำดับที่ 2 มีค่าเฉลี่ย 4.133 นวัตกรลำดับที่ 3 มีค่าเฉลี่ย 4.2 นวัตกรลำดับที่ 4 มีค่าเฉลี่ย 4.2 และ นวัตกรลำดับที่ 5 มีค่าเฉลี่ย 4.2 อยู่ในระดับดีมาก และค่าเฉลี่ยทักษะการสื่อสารด้วยการพูดของนวัตกรทั้ง 5 ราย คือ 4.2132 อยู่ในระดับดีมาก

ตารางที่ 8 ผลรวมการพัฒนานวัตกรรมโดยใช้กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเครื่องมือ กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนอนุรักษ์ผ้าตีนจกโบราณโหล่งฮอด-ดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่

รายการประเมินทักษะการสื่อสาร	กลุ่มเป้าหมาย					ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
	1	2	3	4	5		
1. ผลการประเมินการพัฒนาทักษะการสื่อสารด้วยการพูด	4.267	4.067	4.2	4.467	4.2	4.240	0.146
2. ผลการประเมินการพัฒนาทักษะการสื่อสารด้วยการคิด	4	3.933	3.933	4.133	4.4	4.079	0.196
3. ผลการประเมินการพัฒนาทักษะการสื่อสารด้วยการเรียนรู้ตลอดชีวิต	4.333	4.133	4.2	4.2	4.2	4.213	0.072
ค่าเฉลี่ย	4.2	4.044	4.111	4.267	4.267	4.1777	
ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	0.176	0.101	0.154	0.176	0.115	0.1449	

จากตารางที่ 8 ผลรวมการพัฒนานวัตกรรมโดยใช้กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเครื่องมือ กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนอนุรักษ์ผ้าตีนจกโบราณโหล่งฮอด-ดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ ของนวัตกรรมทั้ง 5 ราย ปรากฏผล ดังนี้ ทักษะการพูดมีค่าเฉลี่ยรวมที่ 4.240 ทักษะการคิด มีค่าเฉลี่ยรวมที่ 4.079 ทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตมีค่าเฉลี่ยรวมที่ 4.213 และมีค่าเฉลี่ยรวมการพัฒนานวัตกรรม คือ 4.177 อยู่ในระดับดีมาก

สรุปผลการวิจัย

1. ขั้นตอนที่ 1 การรวบรวมข้อมูลและจัดระเบียบของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอนุรักษ์ผ้าตีนจกโบราณโหล่งฮอด-ดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 50 คน โดยใช้แบบตรวจสอบรายการที่ได้ตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมจากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ใช้ค่า IOC มีค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 0.759 มีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าและเวทีสาธารณะโดยกำหนดให้มีความเห็นชอบร่วมกันไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60 ปรากฏข้อมูลขึ้นต้นจกลายโบราณจัดอยู่ในกลุ่มลาย 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มลายชั้นโคม กลุ่มลายโคมหลวง กลุ่มลายกุ๊ด และกลุ่มลายเครือ

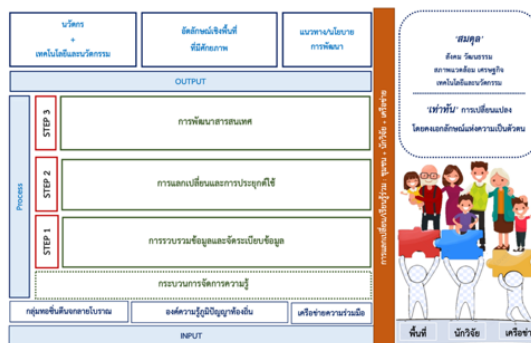
2. ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาสารสนเทศ คือ การพัฒนาระบบสารสนเทศฐานข้อมูลลายผ้าตีนจกลายโบราณ ปรากฏผลการประเมินอยู่ 2 ส่วน ดังนี้

2.1 ผลการประเมินคุณภาพของสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศการพัฒนาระบบสารสนเทศฐานข้อมูลลายผ้าตีนจกลายโบราณ ของผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน พบว่า ผลการประเมิน

คุณภาพของสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศการพัฒนาระบบฐานข้อมูลสารสนเทศลายผ้าตีนจกในภาพรวมทั้งด้านโครงสร้างภายในสื่อ (Structural basis) และด้านคุณภาพสื่อ (Qualitative) ผลปรากฏว่า อยู่ในระดับดีมาก โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.614 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 0.157

2.2 ผลการประเมินความพึงพอใจต่อการพัฒนาระบบสารสนเทศฐานข้อมูลลายผ้าตีนจกลายโบราณ ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอนุรักษ์ผ้าตีนจกโบราณโหล่งฮอด-ดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 50 คน ปรากฏว่า ความพึงพอใจต่อโครงสร้างภายในสื่อ มีค่าเฉลี่ย 4.26 อยู่ในระดับดี ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 0.151 ความพึงพอใจต่อคุณภาพสื่อ มีค่าเฉลี่ย 3.932 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 0.237 อยู่ในระดับพอใช้ และการประเมินความพึงพอใจต่อการพัฒนาระบบฐานข้อมูลสารสนเทศลายผ้าตีนจกในภาพรวม มีค่าเฉลี่ย 4.096 อยู่ในระดับดี และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 0.181

3. ขั้นตอนที่ 3 การแลกเปลี่ยนและการประยุกต์ใช้โดยใช้กิจกรรมการพัฒนา นวัตกรรมชุมชน ได้แก่ กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับผ้าตีนจกลายโบราณภายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอนุรักษ์ผ้าตีนจกโบราณโหล่งฮอด-ดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ ร่วมกับผู้มีส่วนได้เสียในอำเภอดอยเต่า และในระดับจังหวัด โดยกำหนดให้ใช้ข้อมูลลายชิ้นโบราณและระบบสารสนเทศฐานข้อมูลลายผ้าตีนจกลายโบราณ ทั้ง 3 กิจกรรมของนวัตกรรมทั้ง 5 ราย ปรากฏผล ดังนี้ ทักษะการพูดมีค่าเฉลี่ยรวมที่ 4.240 ทักษะการคิดมีค่าเฉลี่ยรวมที่ 4.079 ทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีค่าเฉลี่ยรวมที่ 4.213 และมีค่าเฉลี่ยรวมการพัฒนานวัตกรรม คือ 4.177 อยู่ในระดับดีมาก

ภาพที่ 2 รูปแบบการพัฒนาทักษะการสื่อสารของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ่านกระบวนการจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอชิ้นตีนจกลายโบราณอำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่

อภิปรายผล

จากการพัฒนาทักษะการสื่อสารของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอนุรักษ์ผ้าตีนจกโบราณโหล่งฮอด-ดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ผ่านกระบวนการจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอขึ้นตีนจกลายโบราณ อำเภอฮอดดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ พบข้อสังเกตจากงานวิจัย ดังนี้

1. การใช้แบบตรวจสอบรายการเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลลายผ้าตีนจกของดอยเต่า และการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า พบว่า ความรู้เกี่ยวกับลายผ้าตีนจกโบราณกลุ่มทอขึ้นอำเภอฮอดดอยเต่า มีองค์ความรู้และข้อมูลที่ผ่านกระบวนการตรวจสอบและเป็นที่ยอมรับดังปรากฏผลข้างต้นแล้ว สอดคล้องกับวรารัตน์ วัฒนชนโนบล (2563) ที่พบว่าการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของการสร้างสรรค์ต่อยอดผลิตภัณฑ์ที่คงอัตลักษณ์และสนองประโยชน์ของผู้บริโภค ภูมิสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ช่วยสร้างลวดลายรูปแบบของผลิตภัณฑ์ที่สะท้อน ค่านิยมการอนุรักษ์และการสืบทอด สร้างสรรค์คุณค่าผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ผลิตภัณฑ์ ดังแนวคิดของ (CoP: Community of Practice) ชุมชนนักปฏิบัติ หรือชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ได้รวบรวมกลุ่มคนที่มีความรู้ความสนใจในเรื่องเดียวกัน มาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อได้มาซึ่ง Knowledge Assets : KA หรือชุมชนความรู้สำหรับคนในชุมชนเพื่อไปทดลองใช้ แล้วนำผลมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิก ซึ่งจะส่งผลให้ความรู้ที่นั้นถูกยกระดับขึ้นผ่านการปฏิบัติ และการประยุกต์ใช้ (อุทัย ปริญญาสุทินันท์, 2559) และวิจารณ์ พานิช (2555) ได้เปรียบเทียบบทบาทของการศึกษากับยุคเกษตรกรรม ยุคอุตสาหกรรม และยุคปัจจุบันเป็นยุคความรู้ ซึ่งมีบทบาท 4 บทบาท ได้แก่ เพื่อการทำงานและเพื่อสังคม เพื่อฝึกฝนสติปัญญาของตน เพื่อทำหน้าที่พลเมือง และเพื่อสืบทอดจารีตและคุณค่า นอกจากนั้น แพรภักทร ยอดแก้ว (2565) กล่าวว่า การขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทยบนฐานเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่นมุ่งเน้นที่การเพิ่มคุณค่าและสร้างมูลค่า ส่งเสริมสินค้าและผลิตภัณฑ์ให้มีศักยภาพในการแข่งขัน สร้างสรรค์ให้มีความแตกต่างเป็นเอกลักษณ์ โดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ส่งเสริมทำให้เกิดผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ สร้างงาน สร้างรายได้และยกระดับคุณภาพชีวิตให้กับชุมชน ดังนั้นการจัดองค์ความรู้เกี่ยวกับลายขึ้นโบราณกลุ่มทอขึ้นล่อฮอดดอยเต่านั้น นอกจากจะเป็นการส่งเสริมและสร้างศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็งแล้ว ยังสามารถส่งเสริมให้เกิดการสร้างคุณค่าและมูลค่าให้กับขึ้นตีนจกลายโบราณทั้งยังส่งผลให้เกิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์สามารถสร้างรายได้และยกระดับชีวิตของอำเภอฮอดดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ได้เช่นกัน

2. การพัฒนาระบบสารสนเทศฐานข้อมูลลายผ้าตีนจกลายโบราณ โดยผ่านผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน ปรากฏว่าอยู่ในระดับดีมาก และความพึงพอใจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอนุรักษ์ผ้าตีนจกโบราณโหล่งฮอด-ดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ที่มีต่อระบบฐานข้อมูลขึ้นตีนจกลายโบราณในภาพรวม อยู่ในระดับดี ธเนศ ยุคันตวนิชชัย (2553) กล่าวว่า การสื่อสารการตลาดเชิงบูรณาการ หรือ IMC (Integrated Marketing Communications) คือ การสร้างคุณค่าตราสินค้า (Brand Equity) ด้วยการบูรณาการเครื่องมือการสื่อสารการตลาดต่าง ๆ อย่างเต็มประสิทธิภาพเพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างแม่นยำด้วยข่าวสารที่ตรงความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ด้วยเวลาที่เหมาะสมและด้วยช่องทางที่ถูกต้อง ซึ่งความจำเป็นที่ต้องมีความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ จึงส่งผลทำให้การสื่อสารการตลาด มีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วยเช่นกัน จากเดิมที่การสื่อสารการตลาดมุ่งเน้นไปที่กลุ่มเป้าหมายจำนวนมาก แต่บัดนี้ต้องพัฒนาเป็นรูปแบบการสื่อสารการตลาด ที่มุ่งเน้นไปยังกลุ่มเป้าหมายเฉพาะบุคคลที่สามารถเข้าถึงตัวผู้บริโภคได้ใกล้ชิดมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับ ชุชนะ เชคณา และ เสรี วงษ์มณฑา (2549) กล่าวว่า การแข่งขันในยุคสังคมแห่งโลกดิจิทัลส่งผลให้ต้องเกิดการส่งเสริมและเสริมสร้างการสื่อสารการตลาดเชิงบูรณาการ หรือ IMC เพื่อสร้างแบรนด์ให้กับสินค้าและบริการของไทยให้มีศักยภาพการแข่งขันในระดับโลก โดยจำเป็นจะต้องเรียนรู้เรื่อง Brand Marketing การสื่อสารเรื่องราวของแบรนด์ได้หลากหลายมิติ มีจุดสัมผัส (Contact Points) ที่หลากหลาย เพิ่มโอกาสให้ผู้บริโภคทำความคุ้นเคยกับแบรนด์ได้อย่างต่อเนื่องและเหมาะสมกับพฤติกรรมการรับสารและการแสวงหาข้อมูลของผู้บริโภค การพัฒนาระบบฐานข้อมูลลายขึ้นตีนจกลายโบราณจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่จะพัฒนาการสื่อสารการตลาดเชิงบูรณาการให้กับพื้นที่ เพื่อความเป็นเอกภาพในการสื่อสารที่จะส่งไปยังผู้รับสารหรือผู้บริโภคให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ส่งสารหรือผู้ขายหรือเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของกลุ่มทอขึ้นตีนจกอำเภอดอยเต่าและคนในพื้นที่ต่อไป

3. การพัฒนานวัตกรรมชุมชนทั้ง 5 ราย ผลปรากฏว่า ทักษะการพูดมีค่าเฉลี่ยรวมที่ 4.240 ทักษะการคิด มีค่าเฉลี่ยรวมที่ 4.079 ทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีค่าเฉลี่ยรวมที่ 4.213 และมีค่าเฉลี่ยรวมผลการประเมินนวัตกรรมทั้งหมดคือ 4.177 อยู่ในระดับดีมาก ดังที่จามรี พระสุนิต (2563) พบว่า ชุมชนพื้นที่บ้านปางสา มีทุนชุมชนที่สำคัญและสามารถขยายผลให้เกิดการเรียนรู้และปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับสังคมของประเทศไทยและระดับโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านเศรษฐกิจสังคม สภาพแวดล้อม เทคโนโลยีและนวัตกรรม นำสู่การบรรลุเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน และสร้างสรรค์นวัตกรรมชาวบ้าน เกิดการแลกเปลี่ยน

เรียนรู้และพัฒนา นวัตกรรมชาวบ้าน สอดคล้องกับภานนท์ คุ่มสุภา (2562) กล่าวว่า การบ่มเพาะ นวัตกรรมท้องถิ่นรุ่นใหม่ (New Generation of Local Innovator) มีข้อดีคือ สามารถเข้าถึง ข้อมูลและปัญหาของชุมชนและพื้นที่ได้ดีกว่านวัตกรรมจากภายนอก ซึ่งจะสามารถทำให้นวัตกรรม ชุมชนสามารถสร้างสรรค์นวัตกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการและปัญหาของชุมชนและ พื้นที่ได้ โดยใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือในการสนับสนุนการสื่อสารของนวัตกรรม ซึ่งนวัตกรรมชุมชนก็จะสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเอง สร้างเครือข่ายนวัตกรรมในการสร้าง มูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์สินค้าและบริการ ดังที่ กนกวรรณ พวงประยงค์ (2561) ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า บทบาทของเศรษฐกิจสร้างสรรค์และพฤติกรรมเชิงสร้างสรรค์แสดงให้เห็นว่า “คน” คือ จุดร่วมสำคัญในการพัฒนา โดยจะต้องได้รับความการหนุนเสริมจากรัฐบาลและ องค์กรท้องถิ่นโดยเน้นการพัฒนาทักษะเชิงพฤติกรรมทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ การเป็นผู้นำทาง ความคิด การเป็นผู้มีความริเริ่มสร้างสรรค์ การคิดเพื่อสังคม และการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ และภูมิปัญญาให้เกิดประโยชน์เชิงพาณิชย์ ดังที่การพัฒนากระบวนการสื่อสารของนวัตกรรม ชุมชนเป็นหนึ่งในกระบวนการสร้าง Smart Entrepreneurs ให้แก่ชุมชนและพื้นที่ ส่งเสริมให้ ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นให้แก่คนในพื้นที่ตามนโยบายและยุทธศาสตร์ชาติ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงการพัฒนา

1.1 ควรพัฒนาและขยายระบบฐานข้อมูลสารสนเทศลายผ้าตีนจกให้ครอบคลุม กลุ่มชุมชนอื่น ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดใกล้เคียง เพื่อเป็นคลังข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ในระดับภูมิภาค และสร้างความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมระหว่างชุมชน

1.2 พัฒนาทักษะการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ (Creative Communication) เพิ่ม กิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการที่ส่งเสริมการสื่อสารเรื่องราวของลายผ้าตีนจก ผ่านสื่อร่วมสมัย เช่น สื่อดิจิทัล สื่อโซเชียลมีเดีย หรือการเล่าเรื่องเชิงวัฒนธรรม (Cultural Storytelling) เพื่อให้ชุมชนสามารถสื่อสารกับผู้บริโภคยุคใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.3 สร้างกลไกการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory KM Process) โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกชุมชนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมในการบันทึก ถ่ายทอด และแลกเปลี่ยน ความรู้ เพื่อให้เกิดการสืบทอดภูมิปัญญาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

1.4 เชื่อมโยงระบบฐานข้อมูลกับมูลค่าทางเศรษฐกิจ เช่น การใช้ฐานข้อมูลเป็นเครื่องมือสนับสนุนการออกแบบผลิตภัณฑ์ การตลาด หรือการสร้างแบรนด์สินค้าชุมชน เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะเชิงการประยุกต์ใช้

2.1 หน่วยงานภาครัฐและสถาบันการศึกษา สามารถนำกระบวนการจัดการองค์ความรู้ที่ใช้ในการวิจัยนี้ไปปรับใช้กับกลุ่มอาชีพพื้นบ้านอื่น ๆ เช่น กลุ่มจักสาน เครื่องเงิน หรือ หัตถกรรมท้องถิ่นอื่น ๆ เพื่อส่งเสริมทักษะการสื่อสารและการพัฒนานวัตกรรมชุมชนในวงกว้าง

2.2 ใช้ผลการวิจัยเป็นต้นแบบการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมชุมชน ในด้าน “การสื่อสารเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา” หรือ “การสร้างนวัตกรรมชุมชน” โดยมี Scoring Rubrics เป็นเครื่องมือวัดและประเมินผลการเรียนรู้

2.3 ส่งเสริมการใช้ฐานข้อมูลลายขึ้นเป็นสื่อการเรียนรู้ในโรงเรียนท้องถิ่น เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์วัฒนธรรมแก่เยาวชน และสร้างแรงบันดาลใจในการสืบทอดภูมิปัญญา

3. ข้อเสนอแนะเชิงการวิจัยต่อยอด

3.1 ศึกษาผลลัพธ์ระยะยาวของการพัฒนาทักษะการสื่อสาร เพื่อประเมินว่าทักษะที่พัฒนาในโครงการนี้ส่งผลต่อพฤติกรรมการสื่อสารและการดำเนินงานของกลุ่มท้องถิ่นในระยะยาวหรือไม่

3.2 วิจัยเปรียบเทียบรูปแบบการจัดการองค์ความรู้ระหว่างชุมชนต่าง ๆ เพื่อค้นหารูปแบบที่เหมาะสมที่สุดกับบริบทของแต่ละพื้นที่

3.2 พัฒนานวัตกรรมดิจิทัลด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญา เช่น ระบบฐานข้อมูลออนไลน์แบบเปิด (Open Cultural Database) หรือแพลตฟอร์ม AR/VR สำหรับการเรียนรู้ลายขึ้น เพื่อยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เวทีนานาชาติ เป็นต้น

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งในงานวิจัยเรื่อง ชื่นดินจกโหล่งฮอด-ดอยเต่า : สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ได้รับทุนอุดหนุนจากโครงการวิจัยงบประมาณด้านวิจัยและนวัตกรรม ประเภท Fundamental Fund ประจำปีงบประมาณ 2567 ซึ่งเป็นการต่อยอดขยายผลจากโครงการศึกษาศักยภาพเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่ของเครือข่าย และจัดทำข้อเสนอโครงการและแผนปฏิบัติงานวิจัยและนวัตกรรมเพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชนฐานราก (Preliminary Research) ในประเด็นท้าทายตามบริบทพื้นที่บนฐานเศรษฐกิจ BCG สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษาวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม เครือข่ายวิจัยภาคเหนือตอนบน

เอกสารอ้างอิง

- กนกวรรณ พวงประยงค์. (2561). บทบาทของเศรษฐกิจสร้างสรรค์และพฤติกรรมเชิงสร้างสรรค์ในการพัฒนาระดับวิสาหกิจชุมชนไทย. **วารสารพัฒนศาสตร์**, 1(1), 220-252.
- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2544). เอกสาร “สื่อการเรียนรู้” ตามหลักสูตรการศึกษา **ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544**. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- คณะกรรมการจัดการความรู้ (KM) สำนักวิชาศึกษาทั่วไป. (2565). **การจัดการความรู้ KNOWLAGE MANAGEMENT: KM) แนวทางการประเมินผลการประเมิน SOFT SKILL**. สำนักวิชาศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต.
- ชูขณะ เชคณา และ เสรี วงษ์มณฑา. (2549). กระบวนทัศน์การเสริมสร้างวัฒนธรรมการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการในการสร้างตราสินค้า. **วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต**, 2(1), 84-94.
- ธเนศ ยุคันตวนิชชัย. (2553). การสื่อสารการตลาดเชิงบูรณาการ หรือ IMC (Integrated Marketing Communications). **วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย**, 30(2), 99-115.
- จามรี พระสุนิล. (2563). การส่งเสริมนวัตกรรมชาวบ้านของชุมชนบ้านปางสา ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย. **วารสารวิจัยสังคม**, 3(2), 181-218.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2545). **การวิจัยเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- พนมภรณ์ ฐานิสโร, ชาตรี เฟื่องท่า และ วัฒนา สุรจิตโต. (2563). การจัดการความรู้: กระบวนการพัฒนาคคนและการพัฒนางาน. **Journal of Roi Kaensarn Academi**, 5(2), 198-203.
- แพรวภัทร ยอดแก้ว. (2565). แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์กับการพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในจังหวัดนครปฐม. ใน **การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 14 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม**. หน้า. 2873-2886. นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- ภานนท์ คุ่มสุภา. (2562). นวัตกรรมท้องถิ่นรุ่นใหม่กับการแพร่กระจายนวัตกรรมสู่ชุมชน. **วารสารนิเทศศาสตร์ธุรกิจบัณฑิตย์**, 13(2), 258-299.

- วรรัตน์ วัฒนชนโนบล. (2563). การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์ผ้าทอกลุ่มวิสาหกิจชุมชนชาติพันธุ์ไทยวน กลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนล่าง. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วิจารณ์ พานิช. (2546). การจัดการความรู้ในยุคสังคมและเศรษฐกิจฐานความรู้. กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส).
- วิจารณ์ พานิช. (2555). วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- อุทัย ปริญญาสุทธินันท์. (2559). การจัดการความรู้ : แนวคิดและทฤษฎีสู่การปฏิบัติของชุมชน. วารสารการจัดการสมัยใหม่, 14(2), 1-11.

บทความวิจัย

- ภูมิปัญญาหมอพั้นบ้านภาคใต้ในการใช้ตำรับยาที่มีกระท่อมเป็นส่วนประกอบแก้อาการเลือดลม 93
จุฑามาศ ปัญชาการ, คุณัญญา สมเพชร และ อรทัย เนียมสุวรรณ
- การพัฒนาทักษะการสื่อสารผ่านกระบวนการจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของ 109
กลุ่มวิสาหกิจชุมชนอนุรักษ์ผ้าตีนจกโบราณโหล่งฮอด-ดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่
พิศพิมพ์ จันทรพรหม และ นิตยา เอกบาง

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

64 ถ.ทหาร ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี 41000

โทรศัพท์: 042-211040 ต่อ 1702 เว็บไซต์: <http://rdi.udru.ac.th>

www.tci-thaijo.org/index.php/hsudru

อีเมล: hsjournal@udru.ac.th

